

ספר

היכון לקראת
אלוקיך יעקב

הכנה לתפילה

מהדורה מורחבת ומתוקנת

כולל השערים:

דברים שצריך להיזהר בהם בתפילה
דברים המעכבים את התפילה

חודש אלול תש"ף

כל הזכויות שמורות למחבר יעקב חזן

ספר נוספים שיצאו לאור:

תפילת יעקב - עיונים בתפילה שכולל בתוכו את:

מורשה קהילת יעקב - קונטרס בנושא הלכות עלייה לתורה

מבקשי פניך יעקב סלה - קונטרס בנושא הלכות ש"ץ

לתגובות והארות בנושא הספר נא לפנות למייל:

jacovha5@gmail.com

052-9426143

מכתב הסכמה מהרה"ג אברהם ישעיהו קניבסקי שליט"א

בעזה"י ו' אדר א' תשע"ט

כבוד הרב היקר ר' יעקב חזן נ"י ויזרח

שלום רב לאוהבי תורתך.

ראיתי את החוברות שכתבת בעניני תפלה וקריאת התורה, נהניתי מעמלך הניכר לסדר ההלכות על מכונם, ואסיפת המאמרים לחיזוק הענין, ויפה עשית להגיש הדברים בסגנון קצר ונקי כשולחן הערוך ומוכן, אשרי חלקך שזכית להגדיל תורה ולהאדירה, לזכות את הרבים בהלכות חשובות ותדירות אלו.

יהי רצון שתזכה לעמול בתורה כל ימיך מתוך נחת רוח והרחבת הדעת, להרבות פעלים לתורה ותפילה, בקדושה וטהרה.

בברכת התורה

אב"מ שלום אביגד

מכתב הסכמה מהרה"ג דוד יוסף שליט"א

הרב דוד יוסף

ראש בית המדרש "יחווה דעת" וחבר מועצת חכמי התורה

ב"ה ירושלים, כ"ו סיון התש"פ

הסכמה

ראה ראיתי הספר הנותן אמרי שפר "היכון לקראת אלקיך ישראל", אוצר הלכות והליכות על מצות הכנה לתפלה, אשר חיבר כבוד האברך היקר והנעלה, אוצר כלי חמדה, מיהידי סגולה, שוקד באהלה של תורה, לילה כיום יאיר חשכה כאורה, הרה"ג רבי יעקב חזן שליט"א.

בעברי בן בתריו ראיתי כי את הכל יפה עשה, ערך וליקט דברים המיוסדים על אדני פז, מהתלמוד והמדרשים ומדברי רבותינו הפוסקים ראשונים ואחרונים, וממש"כ בספרי "הלכה ברורה", וכתב יסודות חשובים בהלכה במוסר וביראת שמים, בדברים שרבים הנכשלים בהם, דבר דבור על אופניו, כשפה ברורה ובבהירות נפלאה, למען ירוין הקורא בו, ובהשקפה ישרה ונעימה, איישר חיליה לאורייתא.

והנני לברך את הרב המחבר שליט"א שיזכה להפיץ מעיינותיו הוצה, ויחבר עוד חיבורים נפלאים ומועילים לזכות את הרבים, להגדיל תורה ולהאדירה, מתוך שלום ושלוחה עושר וכבוד וכל טוב, אמן.

בברכת התורה,

דוד יוסף
דוד יוסף

מכתב הסכמה מהרה"ג ברוך שרגא שליט"א

Rabbi Baruch Shraga
Rav of Givat Shapira
Head of Rabbinical Courts
of the Jerusalem Rabbinat

ברוך שרגא
רב דגבעת שפירא
וראש אבות בתי הדין
רבנות ירושלים

בס"ד

סדר כולם קדושים התשע"ז לפ"ג

מכתב ברכה

היה לפני הקונטרס החשוב "היכון לקראת אלוקיך יעקב" מעשה ידי אומן כהר"ר יעקב חזן שליט"א בו מעורר הלבבות בעניין דברים המעכבים את התפילה כדי שיוכל אדם להתפלל לבוראו בקדושה ובטהרה .

וקיבץ מדברי רבותינו הראשונים והאחרונים וערכם בטוב טעם ודעת איישר חיליה לאורייתא כמו שדרשו רבותינו כרם זולות לבני אדם, דברים העומדים ברומו של עולם, ובני אדם מזלזלים בהם, וצריכים חיזוק כי אין דבר העומד בפני התפילה.

ולא נצרכה אלא לברכה שחפץ ה' בידו יצלח ויפוצו מעינותיו חוצה בבריאות איתנה ונהורא מעליא.

בברכת התורה
ברוך שרגא

מכתב הסכמה של הרב יצחק דיין זצ"ל

ב"ה יג' ניסן תשע"ו

לכבוד

ידידי היקר יעקב חזן הי"ו מזכה הרבים

שלום רב,

מאשר בתודה, קבלת החוברת החדשה "היכון לקראת אלוקיך יעקב".
הרגשתי שאתה כותב מעומקא דליבא ומתוך יראת שמים.
מי יתן ויפוצו מעיינותיך חוצה ותזכה להגדיל תורה ולאדירה, מתוך שמחה ונחת בכל הצאצאים.

בברכת התורה
ובכבוד רב

הרב יצחק דיין
רב ק"ק "כתב תורה" וכולל "יד יצחק"
בחולון

מפתח העניינים

5 הקדמה

שער ראשון : דברים שצריך להיזהר בהם בתפילה

10 פתיחה לשער ראשון

13 פרק א : עמידה כיצד

22 פרק ב : נוכח המקדש

26 פרק ג : תיקון הגוף

32 פרק ד : תיקון המלבושים

42 פרק ה : תיקון המקום

64 פרק ו : השווית הקול

68 פרק ז : כריעות

78 פרק ח : השתחוויות

שער שני : דברים המעכבים את התפילה

- 82 פתיחה לשער השני
- 85 פרק ט : טהרת הידים
- 89 פרק י : כיסוי הערוה
- 95 פרק יא : טהרת מקום התפילה
- 95 א. הרחקה מצואה ללא ריח
- 100 ב. הרחקה ממי רגלים
- 104 ג. הרחקה מריח שיש לו עיקר (צואה)
- 124 פרק יב : דברים החופזים אותו
- 124 א. הנצרך לנקביו
- 127 ב. ריח שאין לו עיקר
- 130 פרק יג : כוונת הלב

הַקְדָּמָה

ישתבח הבורא ויתברך היוצר, על כל החסדים הרבים אשר עושה עמנו בכל יום ויום, לא לחינם ראו רבותינו לקלס ולהודות לבורא יתברך בשיר ובשבח "נשמת כל חי" באומרם "ואילו פינו מלא שירה כים, ולשוננו רינה כהמון גליו, ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע, ועינינו מאירות כשמש וכירח, וידינו פרושות כנשרי שמים, ורגלינו קלות כאיילות, אין אנחנו מספיקין להודות לך ה' אלהינו, ולברך את שמך מלכינו, על אחת מאלף אלפים ורוב ריבי רבבות, הטובות ניסים ונפלאות שעשית עמנו ועם אבותינו.

ידועה חשיבותה ומעלתה של התפילה עד שאמרו בגמרא (תענית ב.) איזוהי עבודה שהיא בלב, הוי אומר זוהי תפילה. ועוד אמרו מאי "כרום זולת לבני אדם" (תהילים יב, ט) אלו דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלים בהם, ופרש"י כגון תפלה שעולה למעלה.

בהמשך לספרי "תפילת יעקב" שמסייע להביין לעומקה של תפילה, עלה בדעתי להוציא ספר על הכנה לתפילה, כדי שכל אחד יוכל להביין ולדעת¹ כיצד יש להתכונן לתפילה, כלשון הפסוק "היכון לקראת

1 "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (שמות כא, א), פרש"י - אמר לו הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים עד שתהיה סדורה בפיהם כמשנתה ואיני מטריח על עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו. לכך נאמר אשר תשים לפניהם כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם.

אלוהיך ישראל" (עמוס ד, יב), ובשער הראשון כמו שכתב הרמב"ם בהלכות תפלה (פ"ה):

שְׂמוֹנֵה דְבָרִים צָרִיף הַתְּפִלָּה לְהִזְהַר בָּהֶן וְלַעֲשׂוֹתָן. וְאִם הָיָה דְחֻק אֹיִם אוֹ שְׂעֵבֵר וְלֹא עָשָׂה אוֹתָן אֵין מְעַכְבִּין. וְאֵלּוּ הֵן: עֲמִידָה, וְנִכְח הַמְּקַדֵּשׁ, וְתַקּוּן הַגּוֹף, וְתַקּוּן הַמְּלַבּוּשִׁים, וְתַקּוּן הַמְּקוֹם, וְהַשְׁנֵית הַקּוֹל, וְהַפְרִיעָה, וְהַשְׁתַּחֲוּיָה:

דוגמאות לנושאים שהשער הראשון דן בהם:

- * האם מותר להתפלל כאשר הוא נוהג ברכב ?
- * מה יעשה מי שמתפלל וחושש שיגנבו את חפציו ?
- * כיצד ינהג המתפלל באוטובוס או במטוס ?
- * כיצד ינהג חולה שרוצה להתפלל ?
- * האם צריך לשים גארטל בתפילה ?
- * אם ברוב עם הדרת מלך, אז מדוע לא הולכים כל המתפללים לביהכנ"ס הגדול שבעיר ?
- * מה המקור למנהג לעשות אכסדרה (חדר כניסה נוסף) לפני ביהכ"נ ?
- * האם מותר להתפלל לפני הסטנדר (חציצה לקיר בתפילה) ?
- * האם מותר להשמיע לאוזנו בתפילת הלחש ?
- * מדוע עדות המזרח לא נופלים על פניהם בנפילת אפיים ?

בשער השני כמו שכתב הרמב"ם (הלכות תפילה פ"ד):

תְּמַשֵּׁה דְבָרִים מְעַכְבִּין אֶת הַתְּפִלָּה אִף עַל פִּי שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּה: טְהֻרַת יָדַיִם, וְכַסּוּי הָעֵרְוָה, וְטְהֻרַת מְקוֹם הַתְּפִלָּה, וְדְבָרִים הַחוּפְזִים אוֹתוֹ, וְכוּנַת הַלֵּב.

דוגמאות לנושאים שהשער השני דן בהם:

- * האם מותר להתפלל כאשר מרגישים צורך להתפנות?
- * האם מותר להתפלל ליד נשים נשואות שאינן הולכות עם כיסוי ראש?
- * האם מותר להתפלל ליד תינוק עם טיטול?
- * האם מותר להתפלל בבית הכנסת כאשר נודף ריח של האשפה?
- * האם מותר להתפלל ליד צינור ביוב, סיר לילה, צואה של חיות, זיעה, קיא, ועוד?
- * האם מותר לחולה שמחובר לקטטר להתפלל?
- * מה הדין בתתן או צואה בלילה?

יהי רצון לפני שוכן מעונה שיקבל תפילותינו ברצון ובאהבה. אמן כן יהי רצון.

”תבורך מנשים יעל... מנשים באהל תבורך” (שופטים ה, כד), נוות ביתי שתחיה, שבזכות עזרתה זכיתי להיפנות לכתיבת החיבורים, ולזכות את הרבים. יהי רצון שנזכה יחד שלא תמוש התורה מפינו ומפי זרע זרעינו, וכל בנייך לימודי ה', דור ישרים יבורך. אמן.

יה"ר שנרווה נחת מיוצאי חלצינו, שיחיו לאורך ימים דשנים ורעננים להרבות דעת ותבונה, בבריאות איתנה ונהורא מעליא, בבני חיי ומזוני וכל מילי דמיטב, וכל בנייך לימודי ה' ורב שלום בניך.

וכן אשא תודה בלי מידה להוריי היקרים מאירים כספירים אבי מורי **ישעיה** נר"ו ואמי מורתי **עדנה** מב"ת, אשר גדלוני וחנכוני ולא חשכו מאיתי מאומה ברוחניות ובגשמיות, יה"ר שיזכו לרוות נחת מכל יוצאי חלציהם ויזכו לאורך ימים ושנים טובות מתוך הרבה בריאות ונחת ולכל הברכות הכתובות בתורה.

לחמי וחמותי היקרים **משה ושושנה זהוראי**, מי יתן ויזכו לבריאות איתנה, שיזכו לנחת רוח מכל יוצאי חלציהם, ולכל הברכות הכתובות בתורה.

ברכות לראש משביר, הנדיב הנכבד והנעלה, מיחידי סגולה, אוהב תורה ולומדיה ומוקיר דרבנן, דודי מר **ויקטור חזן** נר"ו, שסייע בהוצאת הספר, זכרה ה' לו לטובה ולברכה, יחזקו הקב"ה ויאמצו בבריאות הגוף והנפש, הצלחה בכל העניינים, שיזכה להגדיל תורה ברבות טובה גם עד זקנה ושיבה מתוך נחת ושמחה.

וכן תודתי נתונה לאהובי היקר, הרב **יהושע שי ראובן** שליט"א, שעמל רבות בהדפסת ועריכת הספר, השם יתברך ימלא כל משאלות ליבו לטובה, אמן.

במהרה נשמע קול מבשר מבשר ואומר ושב יעקב ושקט ושאנן ואין מחריד, ומי יתן מציון ישועות ישראל בשוב אלהים שבות עמו, יגל יעקב ישמח ישראל (תהילים נג, ז), ונזכה לגאולה הקרובה ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן.

שער ראשון

דברים שצריך
להיזהר בהם
בתפילה

פתיחה לשער ראשון

בחרתי לפתוח בלשונו הטהורה והברורה של הרמב"ם בהלכות תפלה (פ"ה):

שמונה דברים צריך המתפלל להזהר בהן ולעשותן. ואם היה דחוק או נאנס או שעבר ולא עשה אותן אין מעפבין. ואלו הן: עמידה. נכח המקדש. ותקון הגוף. ותקון המלבושים. ותקון המקום. והשניית הקול. והפריעה. והשתחויה:

א. עמידה פיצד. אין מתפלל אלא מעמד. היה יושב בספינה או בעגלה אם יכול לעמד יעמד. ואם לאו ישב במקומו ויתפלל. חולה מתפלל אפלו שוכב על צדו והוא שיכול לכון את דעתו. וכן הצמא והרעב הרי הן בכלל חולים אם יש בו יכלת לכון את דעתו יתפלל ואם לאו אל יתפלל עד שיאכל וישתה. היה רוכב על הבהמה אף על פי שיש לו מי שיאחז בהמתו לא ירד אלא ישב במקומו ויתפלל כדי שתהא דעתו מישבת עליו:

ב. נכח המקדש פיצד. היה עומד בחוצה לארץ מחזיר פניו נכח ארץ ישראל ומתפלל. היה עומד בארץ מכון את פניו כנגד ירושלים. היה עומד בירושלים מכון פניו כנגד המקדש. היה עומד במקדש מכון פניו כנגד בית קדש הקדשים. סומא ומי שלא יכול לכון את הרוחות והמחלף בספינה יכון את לבו כנגד השכינה ויתפלל:

ג. תקון הגוף **פיצד**. כִּשְׁהוּא עוֹמֵד בְּתַפְלָה צְרִיף לְכוּן אֶת רַגְלָיו זו בְּצַד זו וְנוֹתֵן עֵינָיו לְמַטָּה כְּאִלוּ הוּא מְבִיט לְאַרְץ. וַיְהִיָּה לְבוֹ פְּנֵי לְמַעְלָה כְּאִלוּ הוּא עוֹמֵד בְּשָׁמַיִם וּמְנִיחַ יָדָיו עַל לְבוֹ כְּפּוֹתִיזִין הַיְמָנִית עַל הַשְּׂמָאלִית וְעוֹמֵד כְּעֶבֶד לְפָנָי רַבּוֹ בְּאַיְמָה [○]וַיִּרְאֶה וּפְחַד. וְלֹא יִנִּיחַ יָדָיו עַל חֻלְצָיו:

ד. תקון הַמְּלַבּוּשִׁים **פיצד**. מִתְקַן מְלַבּוּשָׁיו תְּחִלָּה וּמְצִינַן עֲצָמוֹ וּמְהַדֵּר שְׁנֵאֱמַר הַשְּׁתַחֲוּוּ לֵה' בְּהַדְרַת קִדְשׁ. וְלֹא יַעֲמֵד בְּתַפְלָה בְּאַפּוֹנְדָתוֹ, וְלֹא בְּרֹאשׁ מְגֻלָּה, וְלֹא בְּרַגְלַיִם מְגֻלוֹת אִם דֶּרֶךְ אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם שְׁלֹא יַעֲמֵדוּ בְּפָנָי הַגְּדוֹלִים אֶלָּא בְּבִתֵּי הַרְגֻלִים. וּבְכָל מְקוֹם לֹא יֵאָחַז תְּפִלִּין בְּיָדוֹ וְסִפֵּר תּוֹרָה בְּזוֹרְעוֹ וַיִּתְפַּלֵּל מִפְּנֵי שְׁלֹבוֹ טְרוּד בְּהֵן. וְלֹא יֵאָחַז כְּלִים וּמַעוֹת בְּיָדוֹ. אֲבָל מִתְפַּלֵּל הוּא וְלוֹלֵב בְּיָדוֹ בִּימּוֹת הַחֵג מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְצַוֵּת הַיּוֹם. הִיָּה מְשׁוּי עַל רֹאשׁוֹ וְהַגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה אִם הִיָּה פְּחוֹת מֵאַרְבָּעָה קַבִּינַן מִפְּשִׁילוֹ לְאַחוּרָיו וּמִתְפַּלֵּל בּוֹ. הִיָּה אַרְבָּעָה קַבִּינַן מְנִיחוֹ עַל גְּבִי קַרְקַע וְאַחַר כֵּן יִתְפַּלֵּל. דֶּרֶךְ כָּל הַחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם שְׁלֹא יִתְפַּלְלוּ אֶלָּא כְּשֶׁהֵן עֲטוּפִים:

ה. תקון הַמְּקוֹם **פיצד**. יַעֲמֵד בְּמְקוֹם נְמוּף וַיַּחֲזִיר פְּנָיו לַפֶּתַל. וְצְרִיף לַפֶּתַח חֲלוֹנוֹת אוֹ פְּתָחִים כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם כְּדֵי לְהִתְפַּלֵּל כְּנֶגֶד שְׁנֵאֱמַר (דְּנִיאל ו-יא) 'וְכוּיִן פְּתִיחַן לֵה בְּעֲלִיתָה' וְגו'. וְקוֹבֵעַ מְקוֹם לְתַפְלָתוֹ תְּמִיד. וְאִין מִתְפַּלֵּל בְּחֶרֶבָה וְלֹא אַחוּרֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת אֶלָּא אִם כֵּן הַחֲזִיר פְּנָיו לְבֵּית הַכְּנֶסֶת. וְאָסוּר לִישֵׁב בְּצַד הָעוֹמֵד בְּתַפְלָה אוֹ לַעֲבֹר לְפָנָיו עַד שִׁירְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת: לֹא יַעֲמֵד בְּמְקוֹם גְּבוּהָ שְׁלֹשָׁה טַפְחִים אוֹ יוֹתֵר וַיִּתְפַּלֵּל. וְלֹא עַל

גְּבִי מְטָה וְלֹא עַל גְּבִי סִפְסָל וְלֹא עַל גְּבִי כֶּסֶף. הִיָּה בְּנִין גְּבוּיָה אִם יֵשׁ בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁהוּא שְׁעוֹר הַבַּיִת הָרִי הוּא כַּעֲלִיָּה וּמִתָּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ. וְכֵן אִם הִיָּה מְקַף מַחְצוֹת מְכַל רוּחוֹתָיו אָף עַל פִּי שְׂאִין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת מִתָּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ מִפְּנֵי שְׂאִין גְּבוּיָה נֶכֶר שֶׁהָרִי חָלַק רְשׁוֹת לַעֲצָמוֹ:

ו. **הַשְּׁנִיָּת הַקּוֹל כִּי־צַד.** לֹא יִגְבִּיָּה קוֹלוֹ בְּתַפְלָתוֹ וְלֹא יִתְפַּלֵּל בְּלִבּוֹ אֲלֵא מִחִתָּךְ הַדְּבָרִים בְּשִׁפְתָיו וּמִשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו בְּלִחַשׁ. וְלֹא יִשְׁמִיעַ קוֹלוֹ אֲלֵא אִם כֵּן הִיָּה חוֹלָה אוֹ שְׂאִינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ עַד שִׁישְׁמִיעַ קוֹלוֹ, הָרִי זֶה מִתָּר. וּבְלִבְדִּי שְׁלֵא יִהְיֶה בְּצַבּוֹר כְּדֵי שְׁלֵא תִטְרַף דַּעְתָּן מִקּוֹלוֹ:

ז. **כְּרִיעָה כִּי־צַד.** הַמִּתְפַּלֵּל כּוֹרַע חֲמֵשׁ כְּרִיעוֹת בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה. בְּכַרְכָּה רִאשׁוֹנָה בְּתַחֲלָה וּבִסּוֹף. וּבְהַוְדָיָה בְּתַחֲלָה וּבִסּוֹף. וּכְשֶׁגּוֹמֵר הַתְּפִלָּה כּוֹרַע וּפּוֹסֵעַ שְׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לְאַחֲרָיו. וּכְשֶׁהוּא כּוֹרַע נוֹתֵן שְׁלוֹם מִשְׂמָאל עֲצָמוֹ וְאַחַר כֵּן מִימִין עֲצָמוֹ וְאַחַר כֵּן מִגְּבִיָּה רִאשׁוֹ מִן הַכְּרִיעָה. וּכְשֶׁהוּא כּוֹרַע בְּאַרְבַּע הַכְּרִיעוֹת כּוֹרַע בְּכַרְוֶךְ וּכְשֶׁהוּא זוֹקֵף, זוֹקֵף בְּשֵׁם. בְּמָה דְבָרִים אַמּוּרִים בְּהִדְיוּט. אֲבָל כִּהֵן כְּגוֹל כּוֹרַע בְּתַחֲלַת כָּל בְּרָכָה וּבִסּוֹף כָּל בְּרָכָה. וְהַמְלִיךְ כִּינּוּן שֶׁשָּׂחָה בְּרִאשׁוֹנָה אִינוֹ מִגְּבִיָּה רִאשׁוֹ עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל תְּפִלָּתוֹ:

ח. **הַשְּׁתַּחֲוּיָה כִּי־צַד.** אַחַר שֶׁמִּגְּבִיָּה רִאשׁוֹ מִכְּרִיעָה חֲמִישִׁית יֵשֵׁב לְאַרְץ וְנוֹפֵל עַל פְּנָיו אֲרֻצָּה וּמִתְחַנֵּן בְּכָל הַתְּחַנּוּנִים שִׁירְצָה. כְּרִיעָה הָאֲמוּרָה בְּכָל מְקוֹם עַל בְּרַפְּיָם. קִידָה עַל אֲפִים. הַשְּׁתַּחֲוּיָה זֶה פְּשוּט יָדִים וְרַגְלִים עַד שֶׁנִּמְצָא מְטֵל עַל פְּנָיו אֲרֻצָּה:

עמידה כיצד

התפילה צריכה להיות בעמידה וכ"כ השו"ע (סי' צד.) "בְּקוּמוֹ לְהִתְפַּלֵּל" (סע' א), "יֵשׁ לְזָהָר שְׁלֹא לְסִמְךָ עֲצָמוֹ לְעֲמוּד אוֹ לְחֶבְרוֹ, בְּשַׁעַת תְּפִלָּה" (סע' ח).

המ"א (בס"ק י) מסביר שלא לסמוך מכיוון שכאשר סומך עצמו זה לא נחשב עמידה, טעם נוסף שצריך לעמוד באימה. לפי הטעם הראשון מותר לסמוך במקצת, שאם ינטל אותו הדבר והוא לא יפול אזי שרי. אבל לפי הטעם השני זה אסור. במקום הדחק מותר להקל כטעם הראשון (מ"ב בס"ק כב). כתב המ"ב (בס"ק כג) שלא יסמוך עצמו ע"ג הסטנדר. וכן ה"ה בכל מקום שצריך לעמוד כגון שרואה ס"ת כנגדו וכו'.

רכוב על גבי בהמה

איתא **בברכות** (ל.) ת"ר היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה, אם יש לו מי שיאחז את חמורו ירד למטה ויתפלל, ואם לאו ישב במקומו ויתפלל. רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו. אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי הלכה כרבי.

רש"י מפרש את טעמו של רבי - מפני שקשה עליו עיכוב הדרך וכ"כ הרא"ש. ולפי זה אם הוא הקדים את השיירה ועבר אותה, והוא ממתין לה ויש לו מי שיאחז בהמתו, אזי ירד ויתפלל, מפני שהוא ממתין

לשיירה ואינו קשה בעיניו עיכוב הדרך, דבין כך ובין כך הוא צריך להמתין לשיירה. אבל רבינו יונה (כ: ד"ה גמ' בין כך) כתב שבעליה ובירידה תתבלבל מחשבתו ולא יוכל לכוון. ולפי טעם זה אע"פ שהוא ממתין לשיירה לא ירד. רבינו ירוחם (נתיב ב ח"ה כו ע"ג) כתב שההולך בדרך ומתפלל יח' אין לו לעמוד מדרכו, שאם יאחר דרכו לא יהא דעתו מיושבת עליו, וכ"כ הרא"ש נראה לי שהכל לפי הדרך ולפי יראתו וישוב דעתו.

התוס' (ד"ה הלכה) כתבו שהלכה כרבי, שלא ירד למטה ואפילו שלא במקום סכנה. ואפילו במהלך - מתפלל ואינו צריך להחזיר פניו כנגד ירושלים. וכ"כ המורדכי (סי' צז), וכ"כ הרא"ש (סי' יט). **ומשמע מדבריהם שמתפלל בעודו רכוב ומהלך ואינו צריך להתעכב כלל.** וגם הרשב"א כתב כך הוא לא מחלק מהלך במקום גדודי חיה ולסטים ובין מהלך שלא במקום גדודי חיה, ולא מחלק בין שלוש ראשונות ואחרונות לאמצעיות, ולא מחלק בין דרך ארוכה לקצרה.

אבל רבינו יונה כתב שאם הוא מתפלל רכוב אז צריך לעכב (לעצור) את הבהמה כדי להתפלל, מכיוון שרכוב כמהלך דמי (קידושין לג:), וכמו שאסור להתפלל כאשר הוא מהלך, ה"ה ברכוב שצריך להעמיד את הבהמה. ומיהו אם השיירה הולכת יתפלל בלא עיכוב הבהמה, מכיוון שהתפילה תלויה בכוונה, ובישיבה על הבהמה האיברים בנחת ואין לדמות את זה להליכה ברגליו, שיש לו עמל בהליכתו ולא יכול לכוון בהליכתו. ולכן אם השיירה הולכת מותר להתפלל רכוב כאשר הבהמה

הולכת ובלבד שיעכב אותה בברכת אבות, מפני שבאבות אפילו בדיעבד אם לא כיון צריך לחזור ולהתפלל.

הבית יוסף (בס' צד) כתב שאם אפשר לעכב את הבהמה באבות אזי יעכב, ואם הוא במקום סכנה אפילו באבות לא יעכב.

השו"ע (בס' צד ס' ד) כתב :

היה רוכב על החמור, אין צריך לירד ולהתפלל, אפלו אם יש לו מי שתופס חמורו, אלא מתפלל דרך הליכו (תוס', רא"ש והמרדכי); ... או אם היה הולך ברגליו, מתפלל דרך הליכו אף אם אין פניו פנגד ירושלים, אפלו שלא במקום סכנה, פי אם יעמד ויתפלל יקשה בעיניו אחר דרכו ויטרד לבו ולא יוכל לכוון (רבינו ירוחם) והפל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו וישוב דעתו. ויש מחמירין לעמד באבות (רבינו יונה), וראוי לחוש לדבריהם אם הוא שלא במקום סכנה.

נוהג ברכב

אסור להתפלל כשנוהג ברכב. ברוכב על חמור, החמור הולך מעצמו, מה שאין כן במכונית שצריך לעשות מעשה כדי לנהוג, ויש בזה חשש פיקוח נפש (הגרשז"א - הליכות שלמה תפילה, פ"ח דבר הלכה אות ג בשם אבני ישפה).

תפילה בישיבה בגלל יישוב הדעת

מי שנוסע בכלי רכב סמוך לחצות הלילה, וקשה לו לצאת ממנו (פחד) באמצע הנסיעה כדי להתפלל ערבית בעמידה, דעת הגרשז"א (הליכות שלמה תפילה, פ"ח דבר הלכה אות ג מרשימות) שיתפלל בישיבה, ולא ימתין להתפלל בעמידה לאחר חצות. כתב הגר"ח ק (אשי ישראל פכ"ג הערה נג)

וכשמקרב תחילת זמן של תפילת ערבית ורוצה לצאת לדרך, עדיף שיתפלל מעריב בעמידה מפלג המנחה, מאשר שיתפלל בישיבה לאחר צאת הכוכבים. אם נמצא במקום שמפחד שאם יעמוד להתפלל יגנבו את חפציו, יכול להתפלל בישיבה (ערוך השולחן ס' כ).

תפילת יו"ט

התוס' (ל. ד"ה מסמך) כתבו שצריך להתפלל הביננו מעומד משום שיש בה כעין שבע ברכות ולא דמי למתפלל יח' (שהיא ארוכה ולכן הקילו בה להתפלל בישיבה). **האזהל מועד** מדייק מדברי התוס' שביו"ט אין מתפללים אלא מעומד דלא גמרינן שבע ברכות מתפילת י"ח (ביו"ט התפילה קצרה ואין בה ביטול דרך כל כך כמו בי"ח ברכות). דרכי משה אומר שגם במוסף של ר"ח ושל חול המועד, במקום שהשיירה הולכת ויש סכנה בדבר, יכול להתפלל בהליכה, דלא עדיף מברכת אבות, שגם בה כאשר יש סכנה לא יעכב את הבהמה.

אבל הרשב"א והמאירי מדייקים מדברי התוס' שרק בהביננו שהיא כעין שבע צריך להתפלל מעומד, אבל ביו"ט שיש בו שבע ברכות שמתוך שהנוסח ארוך עשאוה כתפילת יח' (הלכה ברורה ס"ק ט). המ"ב (בס"י קי בס"ק ב) כתב שעדיף להתפלל כל תפילת שמונה עשרה בישיבה או בהליכה, ולא להתפלל הביננו בעמידה במקום.

אם היה בספינה או בקרון

איתא בברכות (ל.) השכים (לפני זמן ק"ש) לישב בקרון או בספינה מתפלל, וכשיגיע זמן ק"ש קורא. רשב"א אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל (כדי שיסמוך גאולה לתפלה). במאי קמיפלגי? מר סבר תפלה מעומד עדיף, ומר סבר מסמך גאולה לתפלה עדיף.

מהגמרא יוצא שמותר להתפלל בישיבה בקרון או בספינה, והטעם הוא דבקרון אי אפשר לעמוד מפני שמתנועע לכאן ולכאן וה"ה בספינה. ורש"י פירש שבספינה יש ביעתותא דמיא.

כתב ה"ר יצחק אבן גיאת שאם יכול לעמוד כאשר מגיע לכריעות, עומד, כדי שיהא כורע מעומד ופוסע שלוש פסיעות ואע"פ שיושב בכל התפילה, שפיר דמי. ואם לא אז מתפלל כל תפילתו מיושב.

השו"ע (בס"י צד) כתב:

בס' ד - וכן אם הָיָה בְּסָפִינָה או על גְּבֵי קָרוֹן, אם יוֹכֵל לְעֹמֵד, עוֹמֵד; ואם לאו, יוֹשֵׁב בְּמִקוּמוֹ וּמִתְפַּלֵּל

ס' ה - הָיָה יוֹשֵׁב בְּסָפִינָה או בְּעַגְלָה, אם יוֹכֵל לְעֹמֵד בְּמִקוּם הַפְּרִיעוֹת, עוֹמֵד כְּדִי שְׂיִהְיֶה כּוֹרֵעַ מְעֻמָּד, וּפּוֹסֵעַ ג' פְּסִיעוֹת. הגה: אף על פי שְׂיוֹשֵׁב בְּכָל הַתְּפִלָּה, מְכַל מְקוּם אם אֶפְשָׁר לוֹ לְעֹמֵד, יַעֲמֵד, כְּדִי לְקַיֵּם הַפְּרִיעוֹת וְהַפְּסִיעוֹת כְּדִרְכָּן (בית יוסף בשם ס"ח [א"ח]) ואם אי אֶפְשָׁר לוֹ, כְּגוֹן שְׂרוּכָב על הַבְּהֵמָה, יִחְזִיר הַבְּהֵמָה שְׁלֵשָׁה פְּסִיעוֹת לְאַחֲרֶיהָ² (מ"ב בס"ק יט

² אם מתפלל כשיושב על כיסא גלגלים, יחזיר את הכיסא לאחוריו, בעצמו או בסיוע של אחר שיעור של ג' פסיעות (הגרשז"א הליכות שלמה תפילה, פ"ח הלכה ל, בשם ספר נשמת אברהם).

: או יחזיר עצמו לאחוריו על גבי בהמתו, כדרך שהיה נוהג אם בא להיפטר מלפני המלך) וְעוֹלָה לוֹ כְּאֵלוֹ פּוֹסֵעַ בְּעֵצְמוֹ (הַגָּהוֹת אֶלְפִּי הַחֲדָשִׁים ס"פ תְּפִלַּת הַשַּׁחַר).

המתפלל באוטובוס יכול לרדת בתחנה הרצויה לו אפילו באמצע שמונה עשרה, דהא התיירו לו להתפלל אפילו בהליכתו שמא יטרד ולא יוכל לכוון וה"ה כאן (גרמ"ק אישי ישראל פכ"ג הערה מג- מ"ב מהדורת דרשו). ואם יכול להתפלל באוטובוס ע"י שישען, מוטב שיעמוד ולא ישב (נלמד ממ"ב בס"ק כד).

כשטס במטוס דינו כנוסע בקרון או בספינה, ואם קשה העמידה ויהיה טרוד בגללה, יותר טוב שיתפלל בישיבה ויעמוד בכריעות (שו"ת אגרות משה - אור"ח ח"ד סוף סי' כ).

חולה

כתב הרמב"ם (פ"ה ה"ב) חולה מתפלל אפילו שוכב על צידו, והוא שיכול לכוון את דעתו.

הגהות מימוניות החדשות (אות ב) **והכל בו** (סי' יא ה ע"ג) כתבו שרש"י היה נוהג שלא להתפלל בשעת חוליו אלא ק"ש בלבד. הבית יוסף מסביר שחולה אנוס יכול להתפלל מיושב, אלא שרש"י היה חולה כ"כ שלא היה יכול לכוון בתפילתו, ובק"ש קרא פסוק ראשון, מכיוון שאין צריך לכוון בק"ש אלא רק פסוק ראשון. והרמב"ם דיבר על מי שאינו חולה כל כך. כתוב באורחות חיים שאם אין אתה יכול להתפלל מתוך אונס אמור בלבבך שנאמר (תהילים ד, ה) "אמרו בלבבכם". וכ"כ בשו"ע (שם

בס'ו) חוֹלָה, מִתְפַּלֵּל אֶפְלוּ שׁוֹכֵב עַל צִדּוֹ³, וְהוּא שֶׁיְכוּל לְכוּן דַּעְתּוֹ. וְאֵם אֵי אֶפְשָׁר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל, מִכָּל מְקוֹם יְהִרְהַר בְּלִבּוֹ⁴ שֶׁנֶּאֱמַר: אִמְרוּ בְּלִבְכֶם עַל מְשַׁכְּבְכֶם (תְּהִלִּים ד, ה), (בֵּית יוֹסֵף בְּשֵׁם א"ח וּפְסִיקְתָּא).

כתב המ"ב (בס"ק כ) זקן שאינו יכול לעמוד, יישב במקומו ויתפלל. ואם יכול לעמוד במקום הכריעות כדי שיהיה כורע מעומד, יעמוד שם. ולכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' יט) שחולה שקשה לו לעמוד זמן רב בתפילת ראש השנה ויום הכיפורים יתחיל ברכת אבות בעמידה, וימשיך כך כמה שיוכל ואת השאר ימשיך בישיבה.

מתפלל במקום גוים

כתב השו"ע (בס' ז) מִי שֶׁהָיָה לוֹ עֶפְרוֹ"ם מְכָאן וּמְכָאן, וּמִתְגַּרָּא שְׁמָא נְפִסִיק תְּפִלְתּוֹ אוֹ נְפִסִידוֹ מְקַחוּ, יֵשֵׁב בְּמְקוֹמוֹ וַיִּתְפַּלֵּל, לְפִי שְׂאִין דַּעְתּוֹ מִיִּשְׁבַת עָלָיו; וְאָף עַל פִּי שְׂצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת שְׁלִשָּׁה פְּסִיעוֹת בְּסוּף הַתְּפִלָּה, יוֹשֵׁב וּמִתְפַּלֵּל וְכוּרְע.

מי שהוכרח להתפלל מיושב האם צריך לחזור להתפלל מעומד כשיוכל?

איתא בברכות (ל.) רב אשי מצלי בהדי צבורא ביחיד מיושב כי הוה אתי לביתיה הדר ומצלי (חוזר ומתפלל) מעומד. אמרי ליה רבנן ולעביד מר

³ דווקא צידו מכיוון שאין לקרוא ק"ש כששוכב פרקדן, דהיינו כששוכב על גבו או פניו (שו"ע סי' סג א). אם שוכב על גבו וראשו מורם ע"ג כריות, או שראש המיטה מורמת, הורה הגרשז"א (נשמת אברהם או"ח סי' סג) וכ"כ הגר"ח"פ שיינברג (חידושי בתרא סי' סג) שאינו נקרא פרקדן מכיוון שגדר פרקדן הוא ששוכב ופניו כלפי מעלה. וכן גם שוכב בכיסא נוח, אינו נקרא פרקדן.

⁴ אפשר שהוא יוצא י"ח בהרהור בדיעבד, ואין צריך לחזור ולהתפלל אפילו אם הבריא בזמן התפילה, מאחר שאנוס הוא עתה. אבל ק"ש חייב לחזור ולקרוא. ואם אינו יכול לכוון דעתו בתפילה, יקרא ק"ש לבדה אם אפשר, לפי שכוונת ק"ש אינה אלא פסוק ראשון ובקל יוכל לכוון (מ"ב בס"ק כא).

כמרימר ומר זוטרא (שהתפללו לפני הדרשה)? אמר להו טריחא לי מילתא (לאחר את הדרשה עד שאתפלל). ולעביד מר כאבוה דשמואל ולוי (שהתפללו עמידה קודם היום בביתם בלי ק"ש, ולא הסמיכו גאולה לתפילה, וק"ש קראו בזמן) אמר להו לא חזינא להו לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי (להקדים תפילה לק"ש).

פרש"י בשבתא דרגלא (שלפני פסח ועצרת וסוכות) בשחרית היו העם הולכים לבית המדרש (לפני התפילה), וכשמגיע זמן ק"ש קורין והדרשן דורש והעם נשמטים ומתפללים איש איש לבדו. רב אשי היה ראש ישיבה במתא מחסיא ודורש והוא לא היה מתפלל קודם בית המדרש, אלא כשמגיע זמן ק"ש לוחש הרבה יחד למתורגמן העומד לפניו. ובעוד שהמתורגמן משמיע לרבים, הרב קורא ק"ש וסומך גאולה לתפילה ומתפלל מיושב. שלא היה רוצה לצאת שלא להטריח את הציבור לעמוד מפניו.

למדנו מכאן שמי שהיה מוכרח להתפלל מיושב, כשיוכל יחזור ויתפלל מעומד. אבל אפשר לדחות ולומר שדווקא כגון רב אשי שהיה מכוון בתפילתו חוזר להתפלל, אבל כגון אנו שאין אנו מכוונים בתפילתנו, לא נחזור להתפלל לפי הפסוק "למה לי רב זבחיכם". אלא שנראה מדברי התוס' (ד"ה מסמך) שמי שמתפלל מיושב, מדינא חייב לחזור ולהתפלל מעומד. ולמדנו מרב אשי שאין צריך להוסיף דבר בתפילתו כאשר חוזר להתפלל (בית יוסף).

וכ"כ בשו"ע בס' ט: מי שֶהֶכְרַח לְהִתְפַּלֵּל מִיּוֹשֵׁב, כְּשִׁיּוּכַל צְרִיף לְחַזֵּר וּלְהִתְפַּלֵּל מֵעֹמֵד, יֵאָיְנוּ צְרִיף לְהוֹסִיף בָּהּ דְּבָר

כתב המ"א (בס"ק יא) בשם ש"ג ומ"ע דדוקא בתורת נדבה היה מתפלל רב אשי שנית. ומלשון רש"י משמע שמפני שלא היה יכול לכוון בתפילתו בפעם הראשונה שהיה בשעת הדרשה.

כתב המ"ב (בס"ק כז) שלדינא הסכימו האחרונים שאין צריך לחזור ולהתפלל שנית. וכך המנהג שאין עוברי דרכים שהתפללו בדרך מיושב חוזרין ומתפללין שנית. ומ"מ אם הוא רוצה, יכול להתפלל שנית בתורת נדבה, אם הוא בטוח שיכוון בתפילתו, ואין צריך לחדש בה דבר. ומדברי פרי מגדים משמע שאין כדאי להתפלל היום נדבה זולת ספק אם התפלל או במקום שנחלקו הפוסקים ונשאר בספק ולא הוכרע.

נוכת המקדש

איתא בברכות (ל. ת"ר סומא ומי שאינו יכול לכוון את הרוחות יכוון לבו כנגד אביו שבשמים שנא' (מלכים א ח-מד) "והתפללו אל ה'", היה עומד בחו"ל יכוון את לבו כנגד ארץ ישראל שנא' (מלכים א ח-מח) "והתפללו אליך דרך ארצם", היה עומד בארץ ישראל יכוון את לבו כנגד ירושלים שנאמר (מלכים א ח-מד) "והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת", היה עומד בירושלים יכוון את לבו כנגד בית המקדש שנאמר (דברי הימים ב ו-לב) "והתפללו אל הבית הזה", היה עומד בבית המקדש יכוון את לבו⁵ כנגד בית קדשי הקדשים שנאמר (מלכים א ח-לה) "והתפללו אל המקום הזה", היה עומד בבית קדשי הקדשים יכוון את לבו כנגד בית הכפורת, היה עומד אחורי בית הכפורת יראה עצמו כאילו לפני הכפורת. נמצא עומד במזרח מחזיר פניו למערב, במערב מחזיר פניו למזרח, בדרום מחזיר פניו לצפון, בצפון מחזיר פניו לדרום, נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד. א"ר אבין ואיתימא ר' אבינא מאי קראה (שיר השירים ד, ד) "כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות" תל שכל פיות פונים בו.

⁵ משל למה הדבר דומה, למי שעושין לו מטרה לחץ. אם הוא קרוב למטרה, מציירין לו נקודה קטנה ובאותה נקודה צריך לירות בחיצו, כיון שהוא סמוך למטה. אבל הרחוק מהמטרה, עושין לו עיגול גדול ובתוכו יורה. כך הקרוב לירושלים צריך לכיוון להחזיר פניו כנגד בית המקדש ממש, אבל אנו שמרוחקין ממנו מחזירים פנינו לא"י (פרישה).

וכך פסק השו"ע בסי' צד :

א- בקומו להתפלל, אם היה עומד בחוץ לארץ, יחזיר פניו פנגד ארץ ישראל ויכון⁶ גם לירושלים ולמקדש ולבית קדשי הקדשים; היה עומד בארץ ישראל, יחזיר פניו פנגד ירושלים ויכון גם למקדש ולבית קדשי הקדשים⁷; היה עומד בירושלים, יחזיר פניו למקדש ויכון גם פן לבית קדשי הקדשים; היה עומד אחר הפתח, מחזיר פניו לפתח.

ג- מי שאינו יכול לכוון הרוחות, יכון לבו לאביו שבשמים.

כתב הטור ולא קיימא לן כההיא (בבא בתרא כה): דאיכא מאן דאמר שכינה במזרח וצריך להחזיר פניו למזרח, ואיכא מאן דאמר שכינה במערב וצריך להחזיר פניו למערב. ואנן שמחזירין פנינו למזרח מפני שאנו יושבים במערבה של א"י וכשנחזיר פנינו למזרח, נמצאנו מתפללים כנגד ירושלים (טור בסי' צד). כתב רבינו מהר"י אבוהב תימה על המנהג שאנו נוהגים להתפלל לצפון ולדרום, ולא היה לנו להתפלל אלא למזרח כדברי המחבר? ! ונראה לנו להחזיר הפנים (בלבד) בצד מזרח כשאנו מתפללים לצפון ולדרום, כדאמרינן בב"ב דמצדד פירוש שהמתפלל לצפון ולדרום, יש לו להטות פניו לצד א"י. לכן לפי מהר"י אבוהב מתפלל לכיוון צפון או דרום ורק מצודד פניו למזרח. וכ"כ הסמ"ג (עשין יט קא ע"ד). אבל רש"י פירש מצדד (כ"ב שם ד"ה דמצדד) אצידודי מעט לצד דרום. משמע שפניו כלפי מזרח והוא מצדד כלפי דרום כדי שיחכים

⁶ צריך שיחשוב קודם תחילת שמונה עשרה, מכיוון שבתפילה צריך לחשוב את פירוש המילות (ראה מ"ב בסי' צח בס"ק א).

⁷ כיוון שלא זזה השכינה מהכותל המערבי, לכן אפילו לאחר החורבן יפנו אליו הכל, שהוא תל עולם (מקור חיים ס' א).

או כלפי צפון כדי שיעשיר. לכן לפי רש"י יתפלל לכיוון צפון מזרח או דרום מזרח.

כתב השו"ע בס"י צד:

ב- אם מתפלל לרוח משאך רוחות⁸, יצדד פניו לצד ארץ ישראל אם הוא בחוץ לארץ; ולירושלים, אם הוא בארץ ישראל; ולמקדש, אם הוא בירושלים. הגה: ואנו שמחזירין פנינו למזרח, מפני שאנו יושבים במערבה של ארץ ישראל, ונמצא פנינו לארץ ישראל (טור וסמ"א) אין עושין מקום הארון וצד התפלה נגד וריחת השמש ממש, כי זהו דרך המינים, רק מכונים נגד אמצע היום (הגהות אלפסי החדשים) ומי שרוצה לקיים אמתם: הרוצה להעשיר יצפין או להחכים ידרים, מפל מקום יצדד פניו למזרח.

נראה שהשו"ע והרמ"א פסקו כדברי מהר"י אבוהב והסמ"ג שיתפלל לכיוון צפון או דרום ורק יצודד פניו למזרח (מ"א בסק"ה ובאר הגולה). אבל הט"ז (בסק"ג) כתב שנראה יותר נכון לעשות איפכא דהיינו שיתפלל למזרח ויצדד פניו לצפון או לדרום, כמו רש"י, כי אם יתפלל לצפון או דרום יהיה נראה כמי שחלוק מהציבור קצת, מה שאין כך לפי פירוש רש"י. וכ"כ המ"ב (בסק"ב) ורש"י פירש איפכא, שיעמוד למזרח ויצדד פניו לדרום או לצפון, וכן מנהגינו ונכון הוא. כתב הלכה ברורה (בסק"ד)

⁸ כגון שרוצה להחכים או להעשיר, ואמרו חז"ל הרוצה להחכים ידרים (כיוון של המנורה בבית המקדש), להעשיר יצפין (כיוון של השולחן), או כגון שרוכב על החמור ואי אפשר לו להחזיר את עצמו לצד א"י, מ"מ יצדד פניו לקיים מה שנאמר "והתפללו אליך דרך ארצם" (מ"ב בס"ק ח). וביאר הגרשז"א (הליכות שלמה תפילה, פ"ח ה"א מהרשימות) דאין הכוונה שיעמוד כך כל משך התפילה, אלא בשעה שמתפלל על החכמה ידרים, ובשעה שמתפלל על העשירות יצפין.

במקום שנהגו להתפלל לצד צפון או דרום, או שמחמת איזו סיבה הוצרך להתפלל לצד צפון או דרום, יטה פניו כנגד א"י וירושלים וכו'. ויש אומרים שעדיף שיכוון גופו בשעת תפילתו לצד א"י וירושלים וכו', ויטה פניו לצד צפון או דרום.

בשעת חזרת הש"ץ, אין הציבור צריכים להקפיד שיהיו פניהם לצד מזרח דווקא, ורשאים להפנות פניהם למערב (הלכה ברורה בס"ק ג).

נהגו לקבוע ההיכל שספר תורה בתוכו בכותל המזרח, לפי שצריך להתפלל לצד מזרח (מ"ב בס"ק ט). במקומות שעושים הכותל ממש נגד המזרח טוב לעשות מקום הרב לצפון ארון הקודש, כדי שיוכל להדרים ולהחכים, דבדרום אי אפשר להדרים (מ"ב בס"ק יא).

כתב מהרי"ל (הלכות תפילה סע' א) שהיה נוהג לעמוד בשחרית בתפילת שמונה עשרה כאשר שהתחיל הש"ץ "תהילות לאל עליון", ובמנחה כשירד ש"ץ לפני התיבה ובערבית כשהתחיל ש"ץ קדיש (דרכי משה בס' צה, מ"ב בס"ק ג).

אם בטעות עמד לצד צפון או דרום והזכירו לו שטעה, אסור לעקור רגליו להפוך למזרח, אלא יעקם פניו למזרח ודי בזה, אפילו אם מתפלל עם אחרים שפניהם למזרח. אך אם מתפלל בית הכנסת דאושא מילתא, מצדד בפרי מגדים לומר שיהפוך את עצמו לצד של הקהל (מ"ב בס"ק י).

❧ תִּיקוּן הַגּוֹף ❧

צוֹרֵת הָעֵמִידָה

אֵיתָא בְּבִרְכוֹת בְּבִלִי (י:) א"ר יוֹסִי בַר חֲנִינָא מְשׁוּם רַבִּי הַמֵּתַפְלֵל צָרִיךְ שִׁיכוּן אֶת רִגְלָיו (זֶה אֶצֶל זֶה) שֶׁנֶּאֱמַר "וּרְגְלֵיהֶם רִגְלֵי יִשְׂרָאֵל" (יחזקאל א, ז), וּפְרָשׁ"י שֶׁנֶּרְאִים כְּרִגְלֵי אַחַת. וּבִירוּשָׁלַיִם (בְּרִכּוֹת פ"א ה"א) כָּתוּב זֶה שְׁעוֹמֵד בְּתַפִּילָה צָרִיךְ לְהַשׁוּוֹת רִגְלָיו, רַבִּי לׁוֹי וְרַבִּי סִימּוֹן חָד אָמַר כִּמְלַאכֵי הַשֶּׁרֶת דְּכֹתִיב וּרְגְלֵיהֶם רִגְלֵי יִשְׂרָאֵל, וְחָד אָמַר כְּכוֹהֲנִים "וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלוֹת עַל מִזְבְּחֵי" (שְׁמוֹת כ, כו) שֶׁהֵיוּ הַכוֹהֲנִים הוֹלְכִין עַקֵּב בְּצַד גּוֹדֵל כְּאִילוֹ רִגְלֵיהֶם שׁוּוִיִּין זֶה אֶצֶל זֶה.⁹

טַעֲמִים שֶׁצָּרִיךְ לְכוּן אֶת רִגְלָיו

כִּיוּן שֶׁהַשְׁעוֹמֵד לְדַבֵּר עִם הַשְּׂכִינָה צָרִיךְ לְסַלֵּק כָּל מַחֲשָׁבוֹת הַגּוֹף מִלְּבוֹ וּלְדַמּוֹת כְּאִילוֹ הוּא מְלַאךְ מִשְׁרַת, וְרַבְּנּוֹ הַגְּדוֹל מֵהֶר"י אֲבוּהַב נִתֵּן טַעַם אַחֵר - רִמָּז שֶׁנִּסְתַּלְקָה מִמֶּנּוּ הַתְּנוּעָה לְבָרוּחַ וְלֹא לְהַסִּיג שׁוּם חִפְץ מִבְּלַעֲדֵי ה' (בֵּית יוֹסֵף ס' צה).

⁹ כָּתַב מֵהֶר"י אֲבוּהַב שֶׁהַכּוֹל מוֹדִים שֶׁעֵיקַר הַטַּעַם דְּכִיוּן הַרְגְלִים הוּא כְּדִי לְהַסִּיר הַתְּנוּעָה וּלְדַמּוֹת לְמִלְאכִים, אֲלֵא שֶׁמֵּאֵן דָּאֵמַר כְּכוֹהֲנִים סְבִירָא לִיהּ הוֹאִיל וְהַתְּפִילָה הִיא בְּמִקּוּם קֶרֶבֶן בְּכַמְהָ דְּבָרִים וְהַכּוֹהֲנִים עֲצָמָם שְׁהֵיוּ הוֹלְכִין עַקֵּב בְּצַד אֲגוּדֵל, כְּדִי לְהַשׁוּוֹת קֶצֶת לְמִלְאכִים לְהַסִּיר הַתְּנוּעָה מֵהֶן בְּמֵאֵי דְאַפְשֵׁר דְּכִיוּן עַל כָּל פְּנִים הֵיוּ צָרִיכִים לְהַתְּנוּעַע וּלְעֵלוֹת, לְפָחוֹת צִוְיָה הַכְּתוּב לְמַעַט הַתְּנוּעָה עַד שְׁכַמְעַט לֹא הִיִּתָּה נְרֵאִית וְזֶה שְׁכַתוּב לֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלוֹת (פְּרִישָׁה).

כתב השו"ע בס' צה

א יִכּוֹן רַגְלָיו זֶה אֶצֶל זֶה בְּכוּוֹן, כְּאִלּוּ אֵינָם אֶלָּא א', לְהַדְמוֹת
לְמַלְאָכִים דְּכְתִיב בָּהֶן: וְרַגְלֵיהֶם רָגַל יִשְׂרָאֵל (יחזקאל א, ז) כְּלוֹמַר: רַגְלֵיהֶם
נִרְאִים כְּרַגְלֵי אֶחָד.

והמ"ב בסק"א כתב שבדיעבד אפילו אם לא כיוון רגליו כלל יצא
וכ"כ שארית יוסף.

רבינו יונה כתב שיש נוהגים ליתן רווח למעלה אצל האצבעות
(העקבים צמודים ויש רווח בין כפות הרגלים באצבעות) משום דכתיב (יחזקאל א, ז)
"כף רגליהם ככף רגל עגל" (שדומה לכף רגל של העגל שיש לו עקב ושסע
באצבעות), ואין בזה כלום שהרי בתלמוד לא הזכירו אלא שיכוון אותם
ויסמיכם בעניין שידמו כאחד (בית יוסף). **אולם העולת תמיד** (סק"ב) כתב
שהנוהג כן (מפריד באצבעות) הוא מנהג חסידות וכן הסכים החוות יאיר
במקור חיים (אות א). כתבו ילקוט יוסף (סי' צה בסק"א) והלכה ברורה (בס"ק
ב) ויהיו הרגלים סמוכות זו לזו בין בצד העקב ובין בצד אצבעות
הרגלים, ומ"מ אם מפריד רגליו בצד אצבעות הרגלים, ומסמיכם זו לזו
רק בצד העקב, יש לו על מה שיסמוך.

כתב המ"ב (בס"ק א) שבדיעבד אפילו אם לא כיוון (רגליו) כלל יצא¹⁰.
ומי שאינו יכול להצמיד רגליו זו לזו, כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה
סי' לח אות ו) שיקרבו זו לזו עד כמה שיכול. וכן ש"ץ שאינו יכול לכוון

¹⁰ ראייה מהרמב"ם (תפילה פ"ה ה"א) שכתב בין הדברים שהמתפלל צריך להיזהר בהם לעשות
"תיקון הגוף", אך אם לא שעה כן אין זה מעקב. ובהלכה ד כתב שכיוון הרגלים זה לזה הוא
תיקון הגוף. וראיה מרוכב ע"ג החמור שאע"פ שאין שייך לכיוון רגליו זה לזה יצא י"ח (מגן
הגיבורים ס"ק א).

רגליו יש להניחו להתפלל כך. אבל אם הש״ץ יכול לכוון רגליו אבל הוא סובר שהותר הדבר ואין צורך לכוון רגליו ואינו רוצה לשנות, אפילו הורגל בכך שנים רבות אין להניחו להתפלל לפני העמוד (אגרות משה שם אות ה).

אם יכול להתפלל בעמידה בלא להסמיך רגליו זו לזו, או בשיבה ויסמיך רגליו זו לזו, עדיף שיתפלל בעמידה אע״פ שאינו מסמיך רגליו זו לזו. מפני שלדעת רוב הפוסקים אם התפלל בלא להסמיך רגליו יצא י״ח, מה שאין כן במתפלל מיושב, שלדעת כמה ראשונים ומרן השו״ע, אם יכול לאחר מכן להתפלל מעומד, צריך לחזור ולהתפלל (הלכה ברורה בס״ק ג).

כיצד מתפלל

איתא ביבמות (קה:): ר' חייא ור' שמעון בר רבי הוו יתבי פתח חד מינייהו ואמר המתפלל צריך שייתן עיניו למטה שנאמר ״והיו עיני ולבי שם כל הימים״ (מ״א ט, ג) כלומר על בית המקדש בארץ. וחד אמר למעלה שנאמר ״נשא לבבנו אל כפיים אל אל בשמים״ (איכה א, מא). אדהכי אתא ר' ישמעאל בר' יוסי לגבייהו אמר להו במאי עסקיתו? אמרו ליה בתפילה, אמר להו כך אמר אבא המתפלל צריך שייתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי שיתקיימו שני המקראות הללו. וכ״כ הטור בס' צה', צריך שיכוף ראשו מעט שיהיו עיניו למטה שנאמר ״והיו עיני ולבי שם כל הימים״ ואנו מתפללין כנגד בית המקדש ולכן צריך שניתן עיניו למטה כנגדו ונחשוב כאילו אנו עומדים בו ומתפללין. ובלבו יכוון למעלה שנאמר נשא לבבנו אל כפיים אל אל בשמים. ודרכי משה הסביר בשם

רבנו יונה שיחשוב בלבו כאילו עומד בשמים ויסיר מעליו כל תענוגי העולם הזה כמו שאמרו הקדמונים כשתרצה לכוון פשוט נשמתך מעל גופך ולאחר שיגיע לזה יחשוב גם כן כאילו עומד למטה בבית המקדש מפני שעל ידי זה תפילתו רצויה. המגן אברהם בס"ק א כתב שאותם המגביהים ראשיהם ועיניהם למעלה כמביטים על הגג, המלאכים מלעגים עליהם.

הרמב"ם (תפילה פ"ה ה"ד) כתב מניח ידיו על לבו כפותין הימנית על השמאלית ועומד כעבד לפני רבו באימה וביראה ולא יניח ידיו על חלציו. הבית יוסף מביא את רבנו הגדול מהר"י אבוהב שחולק אומר שהכל כמנהג המקום: שיש מקומות שחובקין היד והזרוע ימין תחת אצילי שמאל, ושמאל תחת אציל ימין כשמדברים עם המלך וזהו מנהג ארץ ארם. ויש מקומות שחובקין ידיהן באצבעותיהן, ויש מקומות משימים ידיהם לאחוריהם וכן מנהג ארץ ישמעאל ומכוונים לרמזו כאילו אין להם ידיים כלומר אין להם יכולת זולתו.

השו"ע בסי' צה פסק כמו הרמב"ם:

ב צָרִיף שְׂיִכּוֹף רֵאשׁוּ מְעֵט, שְׂיִהְיוּ עֵינָי לְמִטָּה לְאַרְצִי, וַיִּחְשַׁב פְּאֵלוֹ
עוֹמֵד בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וּבְלִבּוֹ יִכּוֹן לְמַעַלָּה לְשָׁמַיִם.

ג מְנִיחַ יָדָו עַל לְבוֹ כְּפּוֹתִינַן, (פְּרוּשׁ פְּקֻשׁוּרִין) הַיְמָנִית עַל הַשְּׂמְאֵלִית,
וְעוֹמֵד כְּעַבְדֵּד לְפָנָי רַבּוֹ, בְּאִימָה, בְּיִרְאָה וּבְפֶחַד, וְלֹא יִנִּיחַ יָדָיו עַל חֻלְצָיו,
מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָרָף יִהְרָא.

והמגן אברהם בס"ק ב' הביא את מהר"י אבוהב והוסיף שהארי ז"ל היה אומר שיכניעו זרועותיהם על לבם ימנית על שמאלית ולקיים בעצמם כל אחוריהם ביתה, שיהא הפרק האמצעי משתי זרועותיהם נגד פני המתפלל. והרמ"ק אמר לכוף האגודל בתוך פיסת יד. וכ"כ המשנה ברורה. שארית יוסף כתב שאין לזוז מפסק השו"ע.

כתבו האחרונים שכל מי שאינו עוצם עיניו בשעת תפילת שמונה עשרה אינו זוכה לראות פני שכינה בצאת נפשו, אך אם מתפלל בסידור ועיניו פקוחות כדי לראות בו לית לן ביה (מ"ב בס"ק ה). איתא בזוהר (בפרשת ואתחנן דף רס ע"ב): מאן דקאם בצלותא בעי לכסוי רישה ועינוי בגין דלא יסתכל בשכינה (וכן נוהגים כיום לכסות ראש עד העיניים בטלית מצוה בשעת תפילת ח"י). ומאן דפקח עינוי בשעת צלותה, מקדים עליה מלאך המוות, וכד תיפוק נפשיה לא יסתכל בנהירו דשכינתא ולא ימות בנשיקא (העומד בתפילה צריך לכסות ראשו ועינוי כדי שלא יסתכל בשכינה, והפוחת עינוי בשעת התפילה מקדים ובא אליו מלאך המוות, ובצאת נפשו לא יראה פני שכינה ולא ימות מיתת נשיקה) (מ"ב בס' צא בס"ק ו). **כתב הלכה ברורה** (בס"ק ו) על כן יזהר מאוד לעצום עינוי בשעת תפילת ח"י, ונכון להחמיר בזה גם כאשר עומד סמוך לכותל ונותן עינוי למטה, אף שבאופן כזה אינו מסיח דעתו מתפילתו ואינו מסתכל בדבר מסוים בשעת התפילה. ומ"מ אם רוצה להתפלל מתוך סידור, רשאי לעשות כן אפילו לכתחילה, ואין בזה כל חשש, ואדרבה, כל שמחמת שמתפלל מתוך הסידור יבוא לידי כוונה יותר גדולה בתפילתו, עדיף ונכון שיעשה כן.

המ"ב בס"ק ו כתב שהכל כמנהג המקום. ולכן בני אדם שקשה עליהם להתפלל כשמניחים ידיהם זו על זו, כתב **ערך השולחן** (סי' צא ס'.

ז) שיכולים לתת ידיהם על הסטנדר, וכל אחד יעשה כפי שטוב לו להתפלל, וכן החזו"א ובעל קהילות יעקב (אורחות רבינו ח"ג עמ' רז) נהגו להתפלל כשידיהם על הסטנדר. ילקוט יוסף (סי' צה בס"ק ב) כתב שלדעת הארי ז"ל יהיו פני כף ימין על גבי אחורי כף שמאל, ויהיה הפרק האמצעי משתי הזרועות כנגד פני המתפלל. ולדעת הרמ"ק יכניס אגודל יד שמאל לתוך כף יד שמאל. ואמנם כיום רבים לא נהגו בהנחת הידים על הלב, ויש להליץ על מנהגם, שיש להם על מה שיסמוכו.

תיקון המלבושים¹¹

איתא בשבת (י.) רבא בר רב הונא רמי פוזמקי (פירש הטור בסי' צא- היה מתקשט בתי שוקים בשעת התפילה) ומצלי אמר הכון לקראת וגו', רבא שדי גלימיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמיה מריה, אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא כי איכא צערא בעלמא שדי גלימיה (פרש"י משליך אדרתו מעליו שלא יראה כחשוב) ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמי מריה (פירוש כשהיה עת זעם היה חובק ידיו, דרך צער ומתפלל), כי איכא שלמא לביש ומתכסי ומתעטף ומצלי אמר הכון לקראת אלהיך ישראל (פירוש כשהיה עת שלום היה מתקשט בבגדים נעים ומתפלל).

איתא בברכות (כד:) אמר רב הונא היתה טליתו חגורה לו על מתניו מותר לקרות ק"ש (פרש"י לכסותו ממתניו ולמטה אע"פ שממתניו ולמעלה הוא ערום קורא ק"ש), תניא נמי הכי היתה טליתו של בגד ושל עור ושל שק חגורה על מתניו מותר לקרות ק"ש, אבל לתפלה עד שיכסה את לבו (פרש"י צריך הוא לראות את עצמו כאילו עומד לפני המלך ולעמוד באימה, אבל לק"ש אינו מדבר לפי המלך).

¹¹ כתב הלבוש, טכסיס מלך בשר ודם, כשמספרים בשבחו אין עומדין לפניו באימה ויראה כל כך כמו כשעומדין לפניו לבקש ממנו צרכיו, כי מלכותא דרקייע כעין מלכותא דארעא. לפיכך צריך האדם לעמוד בתפילה שהיא בקשת צרכיו ממנו יתברך באימה ויראה ובהכנעה, יותר ממה שהוא עומד בשעת ק"ש שהוא אינו אלא סיפור שבחו של הקב"ה, ותפילה היא בקשת צרכיו, ולפיכך צריך האדם להכין בגדיו בתפילה ללבוש בגדים יותר מק"ש, ועל זה נאמר "היכון לקראת אלוהיך יעקב" כלומר הכן עצמך בבגדים נאים. וכן היו עושין קדמונינו ז"ל, היו מקשטים עצמם בבגדים נאים בשעת התפילה.

כתב הרמב"ם (הלכות תפילה פ"ד ה"ז) לא כיסה את ליבו, או שנאנס ואין לו במה שיתכסה, הואיל וכיסה ערותו והתפלל יצא¹², ולכתחילה לא יעשה כן. וכ"כ השו"ע בסי' צא ס' א:

הִיָּתָה טְלִית חֲגוּרָה עַל מְתַנְיוֹ לְכִסּוֹתוֹ מִמְתַּנְיוֹ וּלְמַטָּה, אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל עַד שְׂיִכְסָה לְבוֹ, וְאִם לֹא כָּסָה אֶת לְבוֹ אוֹ שֶׁנֶּאֱנָס וְאֵין לוֹ בְּמָה, יִתְכַסֶּה. הוֹאִיל וְכִסָּה עָרוֹתוֹ לְהִתְפַּלֵּל, יֵצֵא.

אזור (גרטל)

איתא בשבת (ט:) אמר אביי הני חברין בכלאי למאן דאמר תפלת ערבית רשות כיון דשרא ליה המייניה לא מטרחינן ליה.

פירוש לאחר שהתיר אזורו אין מטריחין אותו לחזור ולחגור כדי להתפלל ערבית (לפי הדעה שתפילת ערבית היא רשות), ופריך וליצלי הכי, פירוש יתפלל בלא חגור, ומשני "היכון לקראת אלוהיך ישראל". וכתב בעל התרומה (בסי' רטז) שמכאן יש ללמוד שצריך אדם לאזור אזור בשעת התפילה, אפילו יש לו אבנט שאין לבו רואה הערוה. וכ"כ הר"ן (ד. ד"ה ומהא) וכ"כ הגהות מימוניות (הלכות תפילה פ"ה אות ח).

אבל התוס' (י. ד"ה טריחותא) והרא"ש כתבו בשם מחזור ויטרי שצריך לאזור חלציו, היינו משום שלא יהא לבו רואה את הערוה, ואנן אין לן אבנט ומכנסים, ולהם לא היה להם מכנסים. ולכן אין צריך לאזור חלציו. והרא"ש הוסיף שמ"מ יש מצווה לאזור משום היכון לקראת אלוהיך ישראל. הרמב"ם השמיט דין אזור בשעת התפילה.

¹² הרמב"ם מפרש שהבריתא מדברת על לכתחילה אבל בדיעבד יצא (דרישה בס"ק ב).

הר"ן כתב שדווקא לעניין תפילה, דהיינו שמונה עשרה, אבל שאל ברכות דייין בלא חגורה, דהא חברין בבלאי הוו שרי המיינייהו ומברכים המוציא וברכת המזון. והגהות מימוניות כתבו דאסור להתפלל בלא חגורה, הני מילי תפילה כגון שמונה עשרה, אבל לעניין ק"ש ושאר ברכות אין לחוש בחגורה, רק שלא יהא לכו רואה ערותו שהיא לו מכנסים כדמשמע בפרק קמא דשבת שהיו רגילים להסיר חגורותיהם בשעת סעודה, אע"פ שמברכין ברכת המוציא והמזון, ומהו לכו רואה את הערוה אף בשאר ברכות אסור. ורבינו ירוחם (נ"ג ח"ד כו ע"ד) כתב שמי שרגיל לחגור כל היום, אם התיר חגורתו קודם תפילה צריך לחזור ולחגור, אבל מי שהולך כל היום בלא חגורה אין צריך לחגור לתפילה.

השו"ע כתב בס' ב':

צָרִיךְ לְאָזֵר אֶזְזֹר בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה, אֲפֹלוּ יֵשׁ לוֹ אֲכַנְט שְׂאִין לְבוּ רוֹאֵה אֶת הָעֶרְוָה, מִשּׁוֹם הַכּוֹן (פסק כמו בעל התרומה, הר"ן והגהות מימוניות). אֲבָל שְׂאֵר בְּרִכּוֹת מִתֵּר לְבָרֶךְ בְּלֵא חֲגוּרָה, מֵאַחַר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְכַנְסִים. הִגֵּה: וְאִין לְבוּ רוֹאֵה אֶת הָעֶרְוָה (ר"ן פֶּרֶק קַמָּא דְּשַׁבַּת וְהָא"ש פֶּרֶק הַרוֹאֵה וְהַגְּהוֹת מִמּוֹנֵי פֶּרֶק ה' מֵהִלְכוֹת תְּפִלָּה).

המ"ב (בס"ק ד) דייק שהשו"ע כתב "צריך לאזור" שבדיעבד אם התפלל בלא אזור יצא, וי"א (רבינו ירוחם) דדוקא מי שרגיל כל היום בחגורה, אבל מי שהולך כל היום בלא חגורה, גם בשעת תפילה, אין צריך לחגור. ומיהו מידת החסידות (רא"ש) אף בכהי גוונא. וכ"כ ילקוט יוסף (בסי' צא) והלכה ברורה (בס' ב). הקהילת יעקב (קריינא דאגרתא ח"ב סי' פא) והגרשז"א (הליכות שלמה פ"א הערה 45) מסבירים שדווקא בזמניהם היה

בכך משום מידת חסידות, כשרצו ללכת למקומות חשובים או לאנשים חשובים היו חוגרים אזור שהיה משלים את הבגד, וא"כ לתפילה היה בכך משום "היכון", מה שאין כן המנהג בזמנינו.

המ"א (בס"ק ב) כתב שמותר לברך בלא חגורה מאחר שיש לו מכנסים וה"ה אם בגדיו מונחים ממש על בטנו ומפסיק בין ליבו לערוה (וכ"כ המ"ב בס"ק ח).

לבוש בתפילה

כתב הרמב"ם (פ"ה ה"ה) וְלֹא יַעֲמֵד בְּתַפְלָה בְּאַפְוֹנָדָתוֹ, וְלֹא בְּרֹאשׁ מְגָלָה, וְלֹא בְּרַגְלָיִם מְגֻלּוֹת אִם דֶּרֶךְ אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם שְׁלֹא יַעֲמָדוּ בְּפָנָי הַגְּדוּלִים אֶלָּא בְּבִתֵּי הַרְגְלָיִם. הבית יוסף למד מדבריו שאם דרך אנשי המקום לעמוד יחפים בפני הגדולים כמו בארץ ערב, שרי להתפלל יחף. אבל הגהות מימוניות (אות ט) כתב שאסור להתפלל בלא מנעלים דכאמרינן בחגיגה (יג): לא אורח ארעא לגלויי כרעיה קמיה מריה עכ"ל. ולא חילק בין מקום למקום. הבית יוסף אומר שאפשר שבמקום שנהגו לעמוד יחפים בפני הגדולים אינו בכלל זה, וכן נהגו העולם בכל ארץ ערב להתפלל יחפים.

השו"ע (בס"ה) כתב: לא יַעֲמֵד בְּאַפְוֹנָדָתוֹ (מ"ב בס"ק יא - אזור חלול שמשוימים בו מעות- פאוטש), וְלֹא בְּרֹאשׁ מְגָלָה, וְלֹא בְּרַגְלָיִם מְגֻלּוֹת, אִם דֶּרֶךְ אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם שְׁלֹא יַעֲמָדוּ לְפָנָי הַגְּדוּלִים, אֶלָּא בְּבִתֵּי רַגְלָיִם.

כתב המ"ב (בס"ק יא-יג) שאין נכון להתפלל בחלוק בית או חלוק שינה (פיג'מה). כתב הגרשז"א (הליכות שלמה תפילה, פ"ב הערה 73) שמי שהוא חולה

עד כדי כך ששוכב במיטה, מספיק שילבש חלוק על הפיג'מה שלו. וכן כשנמצא בים, אין להתפלל או לברך בבגד ים אא"כ לבש עליו חלוק.

כתב המ"ב (בס"ק יב-יג) שבזמנינו צריך לשים בעת התפילה (וגם בברכת המזון ס' קפג ס"ק יא) כובע בראשו¹³ כדרך שהולך ברחוב, ולא בכובע קטן (כיפה) שתחת הכובע, כי אין דרך לעמוד כן לפני אנשים חשובים, וכ"ש לא להתפלל במצנפת שינה. אין להתפלל בבתי שוקים של פשתן לבד, דגנאי הוא לעמוד כן לפני גדולים, וכ"ש שגנאי ללבוש סנדל והעקב מגולה. גם אין ללבוש כפפות¹⁴ כדרך עוברי דרכים, וקורא אני עליהם "אל תבואני רגל גאווה ויד רשעים אל תנידני". ומחיי אדם משמע דאפילו בבתי שוקים של צמר לבד ג"כ אין נכון, והכל לפני מנהג המקומות¹⁵. הרמ"מ תיקן שלא להיכנס לבית הכנסת במנעלים ארוכים (מגפים), ואם דרך המקום לעמוד כך בפני גדולים, מותר. אם הבגד ארוך שחופה את הרגלים או בארצות חמות מאוד שעומדים שם ג"כ בפני גדולים יחפים, אין לחוש אפילו אם הבגדים קצרים ונראים הרגלים.

וכן אין ראוי להתפלל בבגדי עבודה (שו"ע בסי' צח ס' ד) וצבעי וכדומה שלא מתבייש לצאת לרחוב בבגדי עבודה, דעת הגרשז"א (חשוקי חמד, ברכות יד): שיכול בשעת הדחק להתפלל כך. ובפורים כשהוא לבוש

¹³ דעת הגשז"א שאם הזדמן לבית הכנסת ללא כובע וחליפה, אם רגיל ללכת עם כובע וחליפה, לא יתפלל בלעדיהם, אא"כ יפסיד בכך תפילה בציבור.

¹⁴ מדובר בכפפות עבודה או בכפפות שהיו נוהגים ללבוש לחשיבות, אבל כפפות שלובשים להגן מפני הקור מותר להתפלל בהם (שו"ת נטע שורק ס' ו). וכן בחורף שלובש מעיל או עטוף בצעיף, דעת הגרשז"א שמותר להתפלל בהם.

¹⁵ כתב ערוך השולחן (ס' ה) שבגרביים בלי נעלים במקומות שאין הולכים כך לפני אדם גדול, אין להתפלל כך (מלבד ביוה"כ ות"ב). ובכרם שלמה (ס' צא) כתב שה"ה בנעלי בית.

בתחפושת, כתב בשו"ת הלוי (ה"י סי' יח) שיכול להתפלל ובתנאי שיהיה מכוסה כהלכה ואינו עושה שום צחוק באמצע התפילה.

כתב הלכה ברורה:

מכנסים קצרים - שבמקומות שרגילים ללכת שם במכנסים קצרים, ועומדים כן לפני אנשים גדולים, כגון בני המושבים, אע"פ שאין ראוי שיתפללו כך, מ"מ אם קשה עליהם ללכת ללבוש מכנסים ארוכים קודם התפילה, רשאים מעיקר הדין להתפלל כך (ויזהרו ליטול ידיהם קודם התפילה. וכן יזהרו שלא יגעו ברגליהם בשעת התפילה). ומ"מ ש"ץ אינו רשאי לעבור לפני התיבה כשהוא לבוש במכנסים קצרים.

חולצה קצרה - אם דרך אנשי המקום לעמוד כך לפני אנשים גדולים, רשאי להתפלל כך. ומ"מ ש"ץ אינו רשאי לעבור לפני התיבה אינו רשאי לעבור לפני התיבה כשהוא לבוש בשרוולים קצרים, אא"כ חלק היד שבין המרפק לבין בית השחי מכוסה בשרוולים. וכן יתעטף בטלית ויכסה זרועותיו ואח"כ יעבור לפני התיבה.

נעלים - במקום שנהגו ללבוש נעלים, ואין דרכם לעמוד לפני אנשים גדולים שהם יחפים, צריך ללבוש נעלים בשעת התפילה.

סנדלים או יחפים - במקום שנהגו ללכת יחפים בימות הקיץ (או בסנדלים פתוחים ללא גרבים), ועומדים כן לפני אנשים גדולי, רשאים להיקהל בזה. ומי שמקפיד תמיד שלא לעמוד בפני אנשים גדולים בלא נעלים, צריך ללבוש נעלים בשעת התפילה אפילו במקום שנהגו ללכת יחפים לפני אנשים גדולים.

בדורות הקודמים היו מקומות שנהגו לחלוץ נעלים קודם שנכנסים לבית הכנסת. אבל בזמנינו נהגו להיכנס לבית הכנסת עם הנעלים.

ערדליים - ניתן להקל לפני מנהג המקום.

פיג'מה - אין להתפלל בפיג'מה או בבגד תחתון, אפילו אם הוא ארוך ומכסה כל גופו, שהרי אין דרך לעמוד כך בפני גדולים. ומ"מ חולה שקשה עליו להסיר את בגד השינה כדי להתפלל, רשאי להתפלל כך.

כיסוי הראש

כתב הטור בסי' צא שיכסה ראשו. הכל בו בשם הר"ם כתב שאינו אסור לילך בגילוי הראש, ומה שאמרו בשבת (ק"ח:) תיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגילוי הראש זאת מידת חסידות. וה"ר פרץ כתב שיש למחות שלא להיכנס בבית הכנסת בגילוי הראש. ורבינו ירוחם כתב (בסוף נתיב ט"ז) שאסור לברך בגילוי הראש. כתב השו"ע בס' ג' יש אומרים שאסור להוציא הזפורה מפיו פראש מגלה, ויש אומרים שיש למחות שלא לפגס בבית הכנסת בגילוי הראש.

כתב הלכה ברורה שבזמננו שכיסוי הראש הוא היכר מיוחד לאנשים שומרי תורה ומצוות המקבלים עליהם עול מלכות שמים, ורק חילונים פורקי עול תורה ומצוות אינן מכסים את ראשם, וכיסוי הראש מבדיל בין עובד אלוקים לאשר לא עבדו, צריך כל איש מישראל להיזהר לכסות ראשו, ולהראות בסך שמורא שמים עליו. ממידת החסידות ראוי לכל איש מישראל ללבוש כובע או כיפה המכסים את כל הראש או את רובו. ומ"מ מן הדין אם הכיפה או הכובע נראים וניכרים מכל צדדי הראש,

מלפנים ומאחור ומן הצדדים, אע"פ שאינם מכסים את רוב הראש, רשאי ללובשם בלא כיסוי נוסף. ואם טעה והתפלל או בירך בגילוי הראש, כגון שנפלה הכיפה מעל ראשו, ולא הרגיש בכך עד שסיים תפילתו, יצא י"ח בדיעבד.

כתוב בתרומת הדשן (סי' י) שכובעים הקלועים מקש חשיבי ככיסוי לראש להתפלל בהם, אבל הנחת היד על הראש לא חשיבי כיסוי, וטעמא משום דהראש והיד חד גוף אינון ואין הגוף יכול לכסות את עצמו. וזה מסיק הבית יוסף שאם אחר מניח ידו על ראש חברו חשיב שפיר כיסוי הראש. וכ"כ השו"ע בס' ד פובעים הקלועים מקש חשיבא פסוי, אַבְּל הַנְּחַת יָד עַל הָרֹאשׁ לֹא חֲשִׁיבָא פְּסוּי, וְאִם אַחַר מְנִיחַ יָדוֹ עַל רֹאשׁוֹ שָׁל זֶה, מִשְׁמַע דְּחֲשִׁיבָא פְּסוּי.

הדברים שאסור לאחוז בידו בשעת התפילה

כתב הטור (בסי' צו) לא יאחוז בידו תפילין, ולא ספר תורה בזרועו, ולא קערה מלאה בידו, ולא סכין וכיכר מפני שלבו עליהם שלא יפלו מידו ויטרד ותתבטל כוונתו. ולולב בזמנו מותר לאחוז בידו כיוון שהוא צורך מצוה, אינו נטרד בשבילו.

ורש"י מפרש (בברכות כג): שתפילין וס"ת מפני שטרוד במחשבתו שלא יפלו מידו ויתבזו, ואין דעתו מיושבת עליו בתפילתו. וסכין מתיירא שמא יפול ויתקע לו ברגלו, וקערה מלאה ומעות שלא יתפזרו וכיכר שאם יפול יהיה נמאס. הבית יוסף מדייק מרש"י ששאר הדברים שאין בהם הפסד אם יפלו מידו, מותר להתפלל בעודן בידו. וה"ר יונה (יד: ד"ה סכין) חולק על רש"י, ואומר שאין לו ליטול בידו שום דבר בשעת

התפילה, אלא רק לולב בלבד דמשום חבובי מצוה לא ימעט בזה כוונת התפילה.

השו"ע כתב פְּשֵׁהוּא מְתַפְּלֵל, לֹא יֵאָחֵז בְּיָדוֹ תְּפִלִּין וְלֹא סֵפֶר מִכְתָּבֵי הַקֶּדֶשׁ וְלֹא קְעָרָה מְלֵאָה וְלֹא סִפִּין וּמַעוֹת וְכֶפֶר, מִפְּנֵי שְׁלֵבוֹ עֲלֵיהֶם שְׁלֵא יִפְלוּ וְיִטְרַד וְתִתְבַטֵּל פְּוֹנְתּוֹ. וְלִוְלֵב בְּזַמְנוֹ, מִתֵּר לְאָחֵז בְּיָד, כִּינֵן שְׁהֶאֱחִיזָה בְּיָדוֹ הִיא מְצֻנָּה אֵינּוּ נִטְרָד בְּשִׁבְלֵוֹ. מִשְׁמַע מַדְבְּרֵי הַשׁו"ע שֶׁפֶסֶק כִּמוֹ רַש"י שֶׁשָּׂאֵר הַדְּבָרִים מוֹתֵר לְאֶחָזוֹ (כֹּל דְּבַר שֶׁאֵינּוּ חוֹשֵׁשׁ שֶׁאֵם יִפּוֹל יִבּוֹא לִידֵי בִיזִיוֹן אוֹ שִׁישְׁבֵר אוֹ יִתְקַלְקֵל אוֹ יֵאָבֵד אוֹ יִזְיַקְנוּ) (מ"א בס"ק א) אֲבָל הַט"ז חוֹלֵק וְאוֹסֵר לִיטוֹל שׁוֹם דְּבַר בִּידוֹ בְּשַׁעַת הַתְּפִילָּה. הַמ"ב כֹּתֵב וְה"ה בְּשַׁעַת ק"ש וּפְסוּקֵי דְזִמְרָה. וּבְדִיעֵבֵד אִם אֶחָז בִּידוֹ אֵינּוּ צָרִיךְ לְחַזּוֹר וְלִהְתַּפְּלֵל אֲא"כּ בְּגַלֵּל זֶה לֹא כִיוּן ב"אֲבוֹת". וְהַתִּירוֹ לַש"ץ לְאֶחָזוֹ ס"ת בִּידוֹ בְּשַׁבַּת בְּשַׁעַת שְׁאוֹמֵר "יָקוּם פּוֹרְקֵן" מִכוּוֵן שְׁכֹל כּוֹוֹנָתוֹ לְהַתְּפַלֵּל עַל לּוֹמְדֵי הַתּוֹרָה וְלִכֵּן מַחֲזִיק ס"ת וְלֹא לְשֵׁם שְׁמִירָה (כִּמוֹ בְּלוֹבֵב). אִם נִפְלֵ סֵפֶר תְּפִילָּה עַל הָאָרֶץ, אִם אֵינּוּ יִכּוֹל לְכוּוֵן, מוֹתֵר לְהַגְבִּיהוּ כְּשִׁישִׁיִּים אֵת הַבְּרָכָה מִתּוֹךְ תְּפִילַת שְׁמוֹנֵה עֶשְׂרֵה שְׁבָה הוּא עוֹמֵד. וְאִם הַתְּחִיל לְהַתְּפַלֵּל לֵלֵא סִידוֹר וְהַתְּבַלְבֵּל, מוֹתֵר לְלַכֵּת בְּאִמְצַע הַתְּפִילָּה לְהַבִּיא סִידוֹר כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ לְהַתְּפַלֵּל. כֹּתֵב הַגְּרַח"ק (אִישֵׁי יִשְׂרָאֵל שְׂאֵלָה קִיד) שֶׁאִם אֵינּוּ זוֹכֵר אֵת הַנוֹסַח "עַל הַנִּישִׁים" בַּע"פ, יִתְכַּן שְׁגַם בְּזֶה מוֹתֵר לְלַכֵּת לְאֶרֶץ לְקַחַת סִידוֹר, אַע"פ שֶׁלֹּא מַעֲכָב אִם לֹא אִמְרוּ. וְעַדִּיף לְרַמּוֹז לְחַבְּרוֹ שִׁיבִיא לוֹ סִידוֹר וְלֹא לְזוֹד מִמְקוֹמוֹ (מ"ב בס"ק א).
.

תְּרוֹמַת הַדָּשָׁן (ס"י יז) כֹּתֵב דְּסֵפֶר תּוֹרָה לֹא דוּוֹקָא וְה"ה לְכֹל סְפָרֵי הַקּוֹדֶשׁ וְאִפִּילוֹ מַחֲזוֹרִים הַסְּפָרֵי תְּפִילָּה. וְעַם כֹּל זֶה הַתִּיר לְאֶחָזוֹ מַחֲזוֹר

או ספר תפילה בידו ולהתפלל, כיון שאינו אוחד אותם אלא כדי להתפלל בעיון ובדיוק יפה, ואין משאם כבוד עליו, ולכן ליבו לא טרוד בהם בדומה ללולב שמותר לאחוז בו בתפילה מכיוון שלקחתו מצוה ומתוך שחביב עליו אין משאו ושמירתו כבדים עליו ולא טורדים אותו. וכ"כ רבינו יונה (טו: ד"ה ואסור) וכ"כ השו"ע. כתב הט"ז (בס"ק ג) שמי שמתפלל מתוך סידור, צריך לסמן את המקומות בסידור שהוא צריך להתפלל אותם בתפילה שלו, כדי שלא יחפש אחריהם בשעה שמתפלל, שלא יפסיק ע"י זה ולא יכוון יפה.

נשיאת משא (תיק) על כתפיו בשעת התפילה

כתב השו"ע (בסי' צז ס' ה) הנושא משאוי על כתפיו והגיע זמן תפילה, פחות מד' קבין מפשילו לאחוריו ומתפלל; ד' קבין, מניחם על גבי קרקע, ומתפלל (מ"ב שמשוי של ד' קבין אם הם עליו מבטלים כונתו). שיעור ד' קבין לדעת הגר"ח נאה הוא 5.5 ק"ג, ולדעת החזו"א הוא 9.6 ליטר (במידה ולא במשקל).

תיקון המקום

איתא בברכות (י:) וא"ר יוסי בר' חנינא משום ראב"י אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל, אלא במקום נמוך ויתפלל שנא' (תהילים קל, א) "ממעמקים קראתיך ה' ". תניא נמי הכי לא יעמוד אדם לא על גבי כיסא ולא ע"ג שרפרף ולא במקום גבוה ויתפלל, אלא במקום נמוך ויתפלל לפי שאין גבהות לפני המקום שנאמר מ"מעמקים קראתיך ה'" וכתוב (תהילים קב, א) "תפלה לעני כי יעטוף" (לעני אין גבהות לב).

הרמב"ם כתב (פ"ה ה"ז) לא יעמד במקום גבוה שלשה טפחים (וכל הפחות משלוש נחשב כארעא סמיכתא) או יותר ויתפלל. ולא על גבי מטה ולא על גבי ספסל ולא על גבי כיסא. ה"ה בגין גבוה אם יש בו ארבע אמות על ארבע אמות שהוא שיעור הבית, הרי הוא פעליה ומתר להתפלל בו. וכן אם ה"ה מקף מחצות מכל רוחותיו אף על פי שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות מתר להתפלל בו מפני שאין גבוהו נפר שהרי חלק רשות לעצמו.

אבל כתב רבינו מהר"י אבוהב תניא לא יעמוד על גבי מטה וכו' ואח"כ כתב ולא על גבי מקום גבוה. הבית יוסף מדייק מלשונו של מהר"י אבוהב שמכיוון שהוא לא כלל את שני הנושאים בפסקה אחת, בא להודיענו שלא יתפלל על גבי מטה או ספסל או ע"ג כלי אפילו שלא בגוהים שלושה טפחים, לפי שיש לחוש לטירדא, שהוא טרוד שמא

יפול, ואז לא יתכון בתפילתו. הבית יוסף כתב בסוף דבריו שאנו אין לנו אלא דברי הרמב"ם ז"ל דאסר בגבוה ג' טפחים.

השו"ע פסק (בסי' צ' ס' ב) כמו הרמב"ם וז"ל שְׁעוֹר מְקוֹם גְּבוּהָ שְׁאֲמְרוּ ג' טְפָחִים. הָיָה גְּבוּהָ ג' וַיֵּשׁ בּוֹ ד' אַמּוֹת עַל ד' אַמּוֹת, הָרִי הוּא פְּעֻלָּהּ וּמִתָּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ. וְכֵן אִם הָיָה מְקַף מְחֻצוֹת, אָף עַל פִּי שְׁאִין בּוֹ ד' עַל ד' מִתָּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ, שְׁאִין גְּבָהוּ נֶכֶר כִּיּוֹן שְׁחָלַק רְשׁוּת. וּבִס' א' כֵּתֵב הַשּׁו"ע הַמְתַּפְּלֵל לֹא יַעֲמֵד לֹא עַל גְּבֵי מְטָה, וְלֹא עַל גְּבֵי כִּסֵּא, וְלֹא עַל גְּבֵי סִפְסָל (הַגָּה וַאֲפִלּוּ אֵינָן גְּבוּהֵין ג' - בֵּית יוֹסֵף בְּשֵׁם מְהַר"א), וְלֹא עַל גְּבֵי מְקוֹם גְּבוּהָ.

ומדברי השו"ע משמע שבכיסא שנמוך מג' טפחים מותר לכתחילה (ב"ח וט"ז). הרמ"א דקדק מדברי השו"ע שמכיוון שרק בס' ב' הביא הסבר למקום גבוה ובסעיף א' הזכיר כיסא ומטה בנפרד ממקום גבוה, לכן אסור בכיסא או מיטה שנמוכים מג' טפחים. וכ"כ כף החיים (אות ג') שנראה שמר"ן מסכים להרמ"א אף שלא כתבו. וכ"כ הלכה ברורה.

הרמ"א בסי' תריד בס' ב כתב שמותר לעמוד על כרים וכסתות של עור (ביום הכיפורים), ומ"מ המחמיר תבוא עליו הברכה. והמ"ב בס"ק ט כתב שבמה דברים אמורים, שלא בשעת תפילת שמונה עשרה, אבל בשעה שמתפלל תפילת שמונה עשרה אסור לעמוד ע"ג כרים וכסתות אפילו אינן של עור, משום שנראה כמתגאה אם יעמוד אז על כרים וכסתות, ואפילו אינן גבוהים ג' טפחים, אבל מותר לעמוד כשהוא איש מצונן על מעט עשבים להפסיק בין הקרקע. וכ"כ כף החיים (אות כא)

וכ"כ אשל אברהם וסיים שמותר לעמוד על שאר דברים חוץ מן כרים וכסתות, אפילו בשעה שמתפלל י"ח, אם אינו גבוה ג' טפחים מן הארץ.

בשו"ת תעלומות לב (ח"ג בליקוטים סי' יד) דן האם מותר להתפלל במקום שנהגו להניח לוחות ארוכים על רצפת ביהכ"נ ועל מנת עליהם להתפלל כדי להגן מפני הקור, וכתב דשרי לעשות כן. וילקוט יוסף (בהערות) גם התיר מהטעם שאין טפח בלוחות, וליכא בעיתותא וטירדה, ועוד דכיוון עשויים להגן מפני הקור, והרי התירו לחולה אפילו בגבוה ג' טפחים, והכל חולים מפני הקור. וכיו"ב התיר בחיי אדם (כלל כב אות ד) להתפלל על מחצלת עבה.

כתב ה"ר מנוח (ספר המנוחה תפילה פ"ה ה"ז) שאם כוונתו להשמיע לציבור, אפילו על גבי כיסא וספסל מותר. וכ"כ בספר אהל מועד, מהר"י אבוהב, הכל בו, רבינו ירוחם. אבל בעל הלכה ברורה בס"ק ה כתב שניתן להקל כאשר הש"ץ עומד על מקום גבוה ג' טפחים כדי להשמיע לציבור, אבל אסור לו לעמוד על מטה או כיסא וכו' מפני שמתירא שמא יפול ולכן אינו יכול לכוון כראוי. ובתוספתא דברכות (פ"ג ה"ז) כתוב שאם היה זקן או חולה מותר להתפלל על גבי מקום גבוה (שקשה להם לרדת מעל המטה).

בס' א' כתב השו"ע המתפלל לא יעמד לא על גבי מטה וכו', ולא על גבי מקום גבוה, אלא אם כן היה זקן או חולה, או שהיה פונתו להשמיע לצבור.

המ"א (בס"ק ג) כתב שעכשיו נהגו שהמקום שהש"ץ עומד הוא עמוק משאר בית הכנסת משום ממעמקים קראתיך ה' וכ"כ בגמרא יורד לפני התיבה - ההוא דנחית.

חלונות

איתא בברכות (לד): דאמר רבי חנינא לא יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות שנאמר (דניאל ו, יא) "וכיון פתחין ליה בעיליתיה". ופרש"י שהחלונות גורמין שיכוון לבו שיסתכל כלפי שמים ולבו נכנע. ולפי זה צריך שיהיו פתוחים לאותו רוח שיתפלל.

וכ"כ הרמב"ם (בפ"ה ה"ו) וכ"כ השו"ע (בס"ד) צריך לפתח פתחים או חלונות כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן, וטוב שיהיו בבית הפנסת י"ב חלונות.

כתב **הלכה ברורה** שיש נוהגים לעשות בבית הכנסת חלונות גבוהים למעלה מקומת אדם, כדי שלא יסיח דעתו בשעת התפילה. אשל אברהם כתב כשיש חלון גדול שמחולק לחלקים ע"י הפרדה, כל חלק עולה למניין ה- יב' חלונות ואפשר להוסיף על מנין חלונות.

כתב הבית יוסף שמספר החלונות לא נתפרש בתלמוד ולא בדברי הפוסקים אבל הזוהר כתב (בפרשת אלה פקודי ונא.) שצריך להיות בו יב' חלונות לסיבת סוד נכמס.

כתב **ילקוט יוסף** שצריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן בין שהוא מתפלל בביתו ובין שהוא מתפלל בבית הכנסת. וגם סומא ראוי לו שיתפלל בבית שיש בו חלונות. לכתחילה

טוב לעשות חלונות בצד מזרח (היינו בצד שהציבור מתפללים כנגדו) אך אין לגרום מחלוקת בשביל זה. יש לקבוע זכויות בחלונות.

טעמים לתפילה בבית שיש בו חלונות:

א. תלמידי ה"ר יונה (כד: ד"ה בבית) נתנו טעם שע"י ראיית האור תתישב דעתו יותר ויוכל לכוון כראוי, אי נמי שיהיו פתוחים החלונות כנגד המזרח, כדאיתא בפסוק נגד ירושלים, מפני שע"י ההבטה הזאת יכוון בתפילתו כנגד המקום, ויותר תהיה תפילתו רצויה ומקובלת. וי"א שע"י האוויר שיכנס דרך החלונות תתישב דעת המתפללים.

ב. טעמו של הרמב"ם בתשובה (ס' קמא מהדורת מקיצי נרדמים) שיתפלל כנגד חלון פתוח לאוויר, כדי שיצייר במחשבתו שהוא כנגד ירושלים, ואין דבר חוצץ בינו לבינה, לא בנין ולא קורות, ולפי שהוא בחלונות ימשך ראות הרואה מהם, ואין ספק שציור זה ודמיונו יחייב כוונה גדולה.

ג. כיוון שבית כנסת של מטה מכוון כנגד של מעלה, ובשל מעלה יש בחינת י"ב חלונות, שדרכם משרה הקב"ה שכינתו בתחתונים, שהוא ענין חשוב ביותר ע"פ הסוד (זוהר שמות רנא). ואמרו עוד בתיקונים (תיקון ו) "משגיח מן החלונות", לין חלונות דבי כנישתא, וע"ש בחידושי המהרש"א שכתב, דבאין חלונות הוה ליה מקום סתום לעלות, כאילו אין משם מקום לתפילתו

לעלות, דמהאי טעמא קאמר שרבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא משום "סכותא בענן לך מעבור וכו'".

תפילה בשדה ובמקום פתוח

איתא בברכות (לד): אמר רבא חציף עלי מאן דמצלי בבקתא, פירוש בבקעה. פרש"י הטעם שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך וליבו נשבר. ורבינו הגדול מהר"י אבוהב כתב שמאחר שהוא במקום מגולה ואינו נכנע לפני בוראו להסתתר במקום נסתר, אע"פ שאין נעלם מנגד עיניו, הרי זה עז פנים. התוס' (ד"ה חציף) מקשה הא כתיב (בראשית כד, ג) "ויצא יצחק לשוח בשדה", וי"ל דהתם מיירי בהר המוריה.

כתב השו"ע (בס' ה) לא יתפלל במקום פרוץ כמו בשדה, מפני שששהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך, ולבו נשבר.

המ"ב כתב שעדיף להתפלל בבית שאין בו חלונות מאשר בשדה (ס"ק י). לפי הזוהר יש להתפלל דווקא בבית. ועוברי דרכים לכולי עלמא מותרים להתפלל בשדה ומ"מ כשיש שם אילנות, טוב יותר שיעמוד שם ביניהם ויתפלל¹⁶, אם אין קשה עליו איחור דרכו, דמקום צנוע הוא קצת ע"י האילנות (ס"ק יא). וכשמתפלל בשדה צריך להקפיד שהמקום יהיה נקי מצואה או טינוף (מ"ב בס"י צט בס"ק ה).

כתבו ילקוט יוסף (ס"י צ בס"ק יב) והלכה ברורה שמקום מוקף מחיצות בלא תיקרה, כגון חצר בית כנסת וכיוצא בזה, מותר להתפלל שם אפילו

¹⁶ שכן מצינו שכתוב ביצחק "ויצא יצחק לשוח בשדה", ונקטה התורה דווקא לשון "לשוח", שהסתיר עצמו בין השיחים בשעת התפילה.

לכתחילה, וכך פשט המנהג להתפלל ברחבת הכותל המערבי שהוא מוקף מחיצות ואין שם תקרה מכיוון שבהר המוריה אימת קדושת המקום עליו (תוס'), וה"ה לרחבת הכותל המערבי (שו"ת מעשה אברהם ס' כה). כתב הגר"ק (נקיות וכבוד בתפילה עמ' קצג) שאין עדיפות להתפלל במקום הסגור והמקורה שע"י הכותל, כיון שכולו מקום הקבוע לתפילה.

תפילה אחורי בית הכנסת

איתא בברכות (ו:): אמר רב הונא כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע שנאמר (תהילים יב, ט) "סביב רשעים יתהלכון", אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא, אבל מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה. ההוא גברא דקא מצלי אחורי בי כנישתא ולא מהדר אפיה לבי כנישתא, חלף אליהו חזייה אידמי ליה כטייעא (סוחר ערבי) א"ל כדו בר (שתי רשויות) קיימת קמי מרך, שלף ספסרא וקטליה.

כתב רבינו יונה (ג: ד"ה ור' יצחק) שרש"י פירש שהיכל בבתי הכנסת שלהם היה בצד מזרח, והפתחים של בית הכנסת היו כנגדו בצד מערב. ואחורי בית הכנסת הינו זה הצד של הפתחים דהיינו צד מערב. והמתפלל אחורי בית הכנסת לצד מערב נקרא רשע, מפני שלושה דברים:

- א. כולם בתוך בית הכנסת והוא בחוץ.
- ב. בבית הכנסת מתפללים לכיוון מזרח והוא מתפלל לכיוון מערב.
- ג. שאחוריו כלפי בית הכנסת.

וה"ה שאין להתפלל בתוך בית הכנסת לכיוון מערב, אבל אינו נקרא רשע כיוון שעומד בבית הכנסת ומשתתף עם הציבור. אבל אם היה עומד בחוץ ליד הכותל המזרחי של בית הכנסת ומתפלל לכיוון מזרח, אע"פ שאחוריו כלפי בית הכנסת אינו נקרא רשע מכיוון שמתפלל לאותו כיוון שהציבור מתפללים אליו אע"פ שעומד בחוץ. וכ"כ הטור.

שיטת ר"י שההיכל בבתי הכנסת שלהם היה בצד מזרח, והפתחים של בית הכנסת היו כנגדו בצד מערב. ואחורי בית הכנסת הינו שעומד מבחוץ ליד הכותל המזרחי, והמתפלל אחורי בית הכנסת לצד מזרח נקרא רשע אע"פ שמתפלל לרוח שכל הציבור מתפללין, מפני שני דברים:

- א. כולם בתוך בית הכנסת והוא בחוץ.
- ב. שאחוריו כלפי בית הכנסת.

ואם הוא מתפלל לכיוון מערב (שפניו כלפי כותל מזרחי של ביהכ"נ), אינו נקרא רשע כיוון שפניו כל הקהל כלפי כותל מזרחי ששם ההיכל ופניו ג"כ כלפי אותו כותל. והראיה לפירושו מהגמרא בברכות (ל). היה עומד אחורי הכפורת יראה עצמו כאילו עומד לפני הכפורת, כלומר יחזיר פניו לקיר מערבי ששם הכפורת, ויראה בלבו כאילו היה עומד בפנים עם ישראל ועומד לפני הכפורת.

לשתי השיטות אם עומד בחוץ לצד צפון או לצד דרום ואחוריו כלפי בית הכנסת, נקרא רשע, מפני שכולם בפנים והוא בחוץ ואחוריו כלפי ביהכ"נ. אבל אם פניו כלפי ביהכ"נ אינו נקרא רשע כיון שפניו כלפי ביהכ"נ.

הגהות מימוניות (פ"ה ה"ו) כתבו כיוון שפרש"י איפכא מפירוש ר"י, יש להחמיר כדברי שניהם. ולכן העומדים מחוץ לבית הכנסת בצד מזרח או מערב יהפכו פניהם לצד צפון או דרום (שאז אחוריו לא לכיוון ביהכ"נ).

אורחות חיים בשם רבינו האי כתב שאסור להתפלל כאשר פניו כנגד א"י ואחוריו כלפי ביהכ"נ או כאשר פניו כנגד ביהכ"נ ואחוריו לא"י. ולכן כאשר הוא מתפלל בעזרות שבמזרח צריך להתפלל לצד צפון או דרום (שאם התפלל למזרח העזרה אזי אחוריו לכיוון ביהכ"נ, ואם התפלל לכיוון ביהכ"נ אזי אחוריו לא"י).

הרמב"ם נשאל (שו"ת פאר הדור סי' קנ, מהד' פריימן סי' יט) על בית מדרש העומד לצדדי ביהכ"נ, אם רשאי להתפלל כאשר אחוריו לביהכ"נ ופניו לרוח שהציבור מתפללין אליו. והשיב שכיוון שיש כותל שמפריד בין בית המדרש לביהכ"נ יכול להתפלל לכיוון שהציבור מתפללין אליו, גם כאשר אחוריו כלפי ביהכ"נ. ולא חלק על זה אדם מעולם, והמימרא דרב הונא אינו אלא בביהכ"נ פנוי מכל סביביו, ונמצא העומד אחורי ביהכ"נ ומתפלל, ואחוריו כלפי ביהכ"נ, מזלזל בביהכ"נ כמו שאמר (יחזקאל ח, טז) "ואחוריהם אל היכל ה'".

השו"ע פסק (בסי' צ ס"ז) ולא אַחורי בית הכְּנֶסֶת, אִם אֵינוּ מְחֻזְר פְּנֵי לְבַיַת הַכְּנֶסֶת. וְאַחֲרֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת הוּא הַצַּד שֶׁפְּתַח פְּתוּח בּוֹ, וְהוּא הַפֶּן הַצַּד שֶׁפּוֹנִים אֵלָיו הַקְּהָל פְּשֵׁמֶת־פְּלִיִּים (רש"י). וַיֵּשׁ מִפְּרָשִׁים בְּהַפֶּן (ר"י), וְרֵאשִׁי לְחוּשׁ לְדַבְּרֵי שְׁנֵיהֶם (שלא יתפלל אלא במערב ויחזיר פניו לביהכ"נ, מ"א בס"ק י, מ"ב בס"ק יח), וְגַם כְּשֶׁמֶת־פְּלִל בְּשָׁר צְדָדִים חוּץ לְבַיַת הַכְּנֶסֶת יֵשׁ

לְהַחֲמִיר שְׂיַחְזִיר פָּנָיו לְבֵית הַכְּנָסֶת¹⁷, וְכָל זֶה כְּשֶׁנֶּכֶר שְׂמַחְזִיר אַחֲרָיו לְבֵית הַכְּנָסֶת, אָבֵל אִם הוּא מֵתְפַלֵּל בְּבֵית הַסְּמוּךְ לְבֵית הַכְּנָסֶת, וּפָנָיו כְּנֶגֶד אֲרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּרֵאוּי, וְאַחֲרָיו לְכַתֵּל בֵּיתוֹ שֶׁהוּא פְתֹל בֵּית הַכְּנָסֶת, מִתָּר, שְׂאִינוֹ נֶכֶר שְׂמַחְזִיר פָּנָיו מִבֵּית הַכְּנָסֶת.

כתב הלכה ברורה שאם מתפלל מחוץ לבית הכנסת כשעומד בצד כותל מערב של בית הכנסת, יתפלל כשפניו כלפי המזרח. ואם עומד בצד כותל צפון או דרום של בית הכנסת, עדיף שיפנה פניו לצד מזרח וצידו כלפי בית הכנסת. איסור תפילה אחורי ביהכ"נ הוא דווקא בשעה שהציבור מתפללים שמונה עשרה ואף הוא מתפלל שמונה עשרה. ויש מחמירים בזה אפילו שלא בשעה שהציבור מתפללים שמונה עשרה. והלכה כדעה הראשונה.

תפילה בבית הכנסת

כתב הטור לא יתפלל אדם אלא בביהכנ"ס עם הציבור, דאמר רבי יוחנן אין תפילתו של אדם נשמעת אלא בביהכנ"ס¹⁸ (בברכות ח.) משמע

¹⁷ כאשר מתפלל בצפון או בדרום צריך להתפלל לכיוון מזרח, אבל השו"ע דיבר במקרה שהוא לא יכול להתפלל לכיוון מזרח כגון שיש צואה לפניו כמלוא עיניו (מ"ב בס"ק ט).

¹⁸ תניא אבא בנימין אומר אין תפילה של אדם נשמעת אלא בביהכנ"ס, שנאמר (מלכים א' ח, כח) "לשמוע אל הרינה ואל התפילה", במקום רינה שם תהא תפילה. והיינו שביהכנ"ס הוא מקום תפילת רבים. ומניין שהקב"ה מצוי בביהכנ"ס, שנאמר (תהילים פב, א) "אלוהים ניצב בעדת אל" (ברכות ו.). ועוד אמרו חז"ל כל מי שאינו נכנס לביהכנ"ס בעולם הזה, אינו נכנס לביהכנ"ס לעתיד לבוא, שנאמר (תהילים יב, ט) "סביב רשעים יתהלכון כרום זלות לבני אדם" (והיינו שדברים העומדים ברומם של עולם ובני אדם מזלזלין בהם, וזה ביהכ"נ שהוא מעין בית המקדש) (ירושלמי ברכות פ"ה ה"א). ועוד אמרו שכל המשכים ומעריב לביהכנ"ס מאריך ימים, שנאמר (משלי ח, לד) "אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי" ונסמך לזה (שם פסוק לה) "כי מוצאי מצא חיים". וכל ההולך בוקר וערב לביהכנ"ס בעולם הזה, זוכה לעשות כן בבית המקדש ולעתיד לבוא, שנאמר (תהילים פד, ה) "אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך

מדברי הטור שהדגש הוא עם הציבור ולא שאני לך בין מתפלל בביהכנ"ס למתפלל בבית אחר עם הציבור. אבל ה"ר יונה (ד. ד"ה אימתי) כתב בשם הגאונים שאילו שאין הציבור מתפללים, יש לו לאדם להתפלל בביהכנ"ס מפני שהוא קבוע ומיוחד לתפילת הציבור. השו"ע פסק (בס"ק ט כמו רבינו יונה) וְכֵן אִם נֶאֱמַר וְלֹא הִתְפַּלֵּל בְּשָׂעָה שֶׁהִתְפַּלְלוּ הַצִּיּוּר, וְהוּא מִתְפַּלֵּל בְּיַחֲד, אָף עַל פִּי כֵן יִתְפַּלֵּל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת.

כתב המ"ב (בס"ק כח) אם יש שתי בתי כנסיות ואחד יש בו "כרב עם" מצווה להתפלל בו יותר¹⁹. כתבו האחרונים דאם יש ביהכנ"ס; של "רב עם" רב בלבול, ואין אדם שומע לא תפילה ולא קריאת התורה, מוטב להתפלל בביתו בעשרה. ועדיף להתפלל בביתו בעשרה מאשר ביחיד בביהכנ"ס. ועיקר תפילת הציבור הוא תפילת שמונה עשרה,

סלה". עוד למדו מהפסוק (תהילים סט, יד) "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" ומהפסוק (ישעיה מט, ח) "כה אמר ה' בעת רצון עניתך", אימתי עת רצון בשעה שהציבור מתפללים (ויש מרבותינו הראשונים שגרסו בגמרא שיש ללמוד מהפסוקים אלו שאין תפילתו של אדם נשמעת אלא בביהכנ"ס). וכן מהפסוק (איוב לו, ה) "הן אל כביר ולא ימאס", שאין הקב"ה מואס בתפילת רבים. וכן נאמר (תהילים נה, יט) "פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי", אמר הקב"ה כל העוסק בתורה וגמ"ח ומתפלל עם הציבור מעלה אני עליו כאלו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם (ברכות ח. ת). ועוד אמרו מנין לעשרה שמתפללים ששכינה עמהם, שנאמר (תהילים פב, א) "אלהים נצב בעדת אל". (ברכות ו. א). ואמרו עוד על הפסוק (תהילים עח, לו-לז) "ויפתוהו בפיהם ובלשונם יזכרו לו, ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו", ואעפ"כ נאמר (שם פסוק לח) "והוא רחום יכפר עון", והסבירו בגמרא שם דהיינו לענין תפילת הציבור (פרש"י שתפילתם נשמעת אפילו שאין לב כולם שלם, מה שאין כן ביחיד שאין תפילתו מתקבלת אא"כ לבו מכוון) (ברכות ו. א) והרמב"ם כתב (ה' תפילה פ"ח ה"א) שתפילה בציבור נשמעת תמיד לפני הקב"ה ואפילו היו ביניהם חוטאים, אין הקב"ה מואס בתפילתם של רבים, לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור ולא יתפלל יחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור.

¹⁹ לכאורה כולם היו צריכים ללכת להתפלל בביהכנ"ס הגדול ביותר, אך כבר כתב בשעה"צ (ס' תרפז ס"ק י) שאינם צריכים ללכת לגדול. וטעם הדבר ביאר בשו"ת הרדב"ז (ס' תתקי) שאף שמצווה להתפלל ברוב עם, אך כיון שלכל ציבור יש מנהגים שונים, ואין קילוסין עולה יפה יחד, לפיכך נהגו כל בני עיר ולשון לעשות להם קהל בפני עצמם, כי בחילוק המקומות והלשונות יתחלקו הלבבות. ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' מו) כתב דאפילו אם המנהגים שונים, אך לפעמים קשה ללכת לביהכנ"ג הגדול בגלל המרחק, וכשיש ביהכנ"ג נוסף שהוא קרוב יכלו אליו.

דהיינו שיתפללו עשרה אנשים שהם גדולים ביחד, ולא כמו שחושבין ההמון שעיקר להתפלל בעשרה הוא רק לשמוע קדיש וקדושה וברכו, ולכן אינם מקפידים רק שיהיו עשרה בביהכנ"ס, וזהו טעות, ולכן חוב על אדם למהר לבוא לביהכנ"ס כדי שיגיע להתפלל שמונה עשרה בציבור. כתב הלכה ברורה שאם בדרכו להתפלל בביהכנ"ס ברוב עם עובר דרך ביהכנ"ס אחר ומבקשים ממנו להצטרף אליהם כדי להשלים המניין, עדיף שישלים המניין עבורם (שלא תחבטל המצווה, אמרינן אין מעבירין על המצוות - שו"ת יחוה דעת ח"ב ס' ט. ומצות תפילה בציבור היא מצוה דרבים).

כתב הלכה ברורה שתפילה בציבור היינו שיתפלל תפילת שמונה עשרה עם הציבור, ואין די בכך שיענה קדיש וקדושה וברכו עם הציבור. יחיד המתפלל בלחש עם חזרת השליח ציבור, נחשבת תפילתו לתפילת בציבור. ואם יש מנין מצומצם ביחד איתו, הוא מתפלל מלה במלה עם הציבור, הרי הוא מצטרף למניין אע"פ שאין שם תשעה שעונים "אמן" אחר הש"ץ.

בשעה להתפלל שהציבור מתפללים

איתא בברכות (ז:): א"ל רבי יצחק לרב נחמן מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצילווי? א"ל לא יכילנא (פרש"י תש כחי). ולימא ליה מר לשלוחא דציבורא בעידנא דמצלי ציבורא ליתי ולודעיה למר. א"ל מאי כולי האי? א"ל דאמר רבי יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב (תהילים סט, יד) "ואני תפילתי לך ה' עת רצון", אימתי עת רצון? בשעה שהציבור מתפללים. וכ"כ הטור שאפילו אם הוא אנוס שאינו יכול לילך לביהכנ"ס טוב לו לכוון השעה שהציבור מתפללין בה. וכ"כ השו"ע וְאִם הוּא

אָנוּס שְׁאִינוּ יָכֹל לָבוֹא לְבֵית הַפְּנֵסֶת, יִכּוֹן לְהִתְפַּלֵּל בְּשִׁעָה שֶׁהֻצְבּוֹר מִתְפַּלְלִין (רמ"א - וְהָאֵל בְּנֵי אָדָם הַדָּרִים בְּיִשְׁוּבִים, וְאֵין לָהֶם מְנַיֵן, מְפַל מְקוֹם יִתְפַּלְלוּ שְׁחָרִית וְעַרְבִית בְּזְמַן שֶׁהֻצְבּוֹר מִתְפַּלְלִים (פ"מ"ג)).

אָנוּס - הַמ"א מִפְרֵשׁ שֶׁאֵנוּס פִּירוּשׁוֹ שֶׁתֵּשׁ כּוּחוֹ אֶע"פ שֶׁאֵינוּ חוֹלָה, מִכִּיוּן שֶׁאֵם רַב נַחֲמָן הִיָּה חוֹלָה, רַב יִצְחָק לֹא הִיָּה שׁוֹאֵל אוֹתוֹ מִדּוּעַ הוּא לֹא בֹא לְבֵיהֶכְנ"ס. הַמ"ב בְּס"ק כֹּט כֹּתֵב שֶׁאֵם זֶה אוֹנֵס מִמוֹן, שֶׁמַּחֲמַת הַשְּׁתַדְלוּתוֹ לְהִתְפַּלֵּל עִם הַצִּיבוֹר יִבּוֹא לְיַדֵּי הַפֶּסֶד, יִכּוֹל לְהִתְפַּלֵּל בְּבֵיתוֹ בִּיחִיד אוֹ בְּבֵיהֶכְנ"ס בְּלֹא צִיבוֹר. אֲבָל מִשׁוּם מְנִיעַת רוּחַ לֹא יִמְנַע לְהִתְפַּלֵּל עִם הַצִּיבוֹר, מִכִּיוּן שֶׁיֵּשׁ חִילוּק בֵּין מְנִיעַת רוּחַ לְבֵין הַפֶּסֶד. בְּעַל הַסֵּפֶר שֶׁבַע יַעֲקֹב הֶעִיד עַל הַגְּאוֹן מוֹה' זְלַמֵּן מִירל"ש אֲב"ד דְּק"ק הָאֵמְבוֹרֵג, שֶׁפֶעַם אַחַת הֵלֵךְ לְבֵיהֶכְנ"ס מִעוּטָף בְּטִלִּית וְתִפְלִין כְּדַרְכוֹ, וּפָגַע בּוֹ אָדָם אֶחָד שֶׁהִיָּה לוֹ לְמַכּוֹר אֲבָנִים טוֹבוֹת וְרִצָּה שִׁלַּךְ עִמּוֹ לְבֵיתוֹ, וְהַגְּאוֹן הִשִּׁיב לוֹ שִׁמְתִין עַד שִׁיבּוֹא מְבִיהֶכְנ"ס, וּבַתּוֹךְ כֵּךְ מִכְרָן לְאַחַר וְהָאֵחֵר הַרוּוִיחַ בָּהֶם הִרְבָּה. וְשִׁמַּח הַגְּאוֹן שֶׁמַּחַה גְּדוּלָה שֶׁהִשְׁלִיךְ מִנְגַד מִמוֹן רַב עִבּוֹר תְּפִילַת צִיבוֹר. וּבִסְפָר אֵלִיהוּ רַבָּא בְּשֵׁם תְּשׁוּבַת בֵּית יוֹסֵף כֹּתֵב שֶׁיֵּשׁ לְקְנוֹס הָאֲנָשִׁים שֶׁמוֹנְעִים לִילַךְ לְבֵיהֶכְנ"ס מִשׁוּם שֶׁעוֹסְקִין בְּתוֹרָה אוֹ מִשׁוּם שֶׁמִּשְׁתַּכְרִין מִמוֹן. כֹּתֵב הַלְכָה בְּרוּרָה שֶׁאֵם הוּא זְקֵן וְקִשָּׁה עֲלִיו הִיִּצִיָּאָה מִבֵּיתוֹ בִּימֵי הַקּוֹר וְהַגְּשָׁמִים, פֶּטוֹר אִז מִתְפִּילָה בְּצִיבוֹר. וְאֵם אֵינוּ יִכּוֹל לְכוּוֹן בְּתִפְלִיתוֹ כֹּלֵל כְּשֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּצִיבוֹר, כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ שֵׁם הַפְּרַעוֹת וְרַעַשׁ בְּשַׁעַת הַתְּפִילָה, וְאֵין לוֹ מְנַיֵן אַחַר לְהִתְפַּלֵּל שֵׁם, יִתְפַּלֵּל בִּיחִיד. אֲבָל אֵם יִכּוֹל לְכוּוֹן כְּשֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּצִיבוֹר, אֲלֹא שֶׁבִּיחִיד יִכּוֹל לְכוּוֹן יוֹתֵר, אֵינוּ רִשָּׁאֵי לְבַטֵּל תְּפִילָה בְּצִיבוֹר מִחֲמַת כֵּן. דַּעַת

הגרשז"א (תפילה כהלכתה פ"ח ס' ט) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' כא) כשצריך לצורך בריאותו או פרנסתו להיות במקום שידוע שלא יהיה לו שם מנין, אפשר להקל להיות שם. וכן עובדים שהמעביד שלהם מקפיד שלא יצאו באמצע העבודה לתפילה בציבור יכולים להתפלל ביחידות.

כתב המ"ב (בס"ק ל) דאם מתפלל מוסף בשעה שהציבור מתפללין שחרית, לא מקרי בשעה שהציבור מתפללין. כתב הגרשז"א (יו"ט כהלכתו פ"ט ס' ו) שבן חו"ל הנמצא ביו"ט שני בא"י ומתפלל במניין של בני א"י אותה תפילה שהם מתפללים (שחרית, מנחה או ערבית), נחשבת תפילתו תפילת בציבור.

צריך לחזור אחר תפילה במניין

איתא בפסחים (מו.) לתפילה ארבעה מילין, והני מילי לפניו, אבל לאחריו עד מיל חזור, טפי לא. ופרש"י לתפילה - להתפלל בעשרה, שאם הוא הולך בדרך והגיע לעיר ורוצה ללון בה. אם לפני עד ארבעה מילין²⁰ מקום שמתפללין בעשרה, צריך לילך שם, ולאחריו צריך לחזור עד מיל כדי להתפלל בעשרה. כתב הטור אע"פ שיש פירושים אחרים שמפרשים לעניין נטילת ידים שצריך לילך לפניו ארבעה מילין כדי שיהיו לו מים ליטל ידיו לתפילה ולאחריו מיל. פרש"י עיקר (לעניין ההתפלל במניין) לכן צריך להשתדל בכל כוחו להתפלל עם הציבור.

וכ"כ השו"ע בס' טז תהולף בדרך, והגיע לעיר ורוצה ללון בה, אם לפניו עד ד' מילין מקום שמתפללים ב', צריך לילך שם ולאחריו צריך

²⁰ שהם שמונת אלפים אמה, דהיינו מעט פחות מ-4 ק"מ.

לְחֹזֵר עַד מִיַּל כְּדֵי לְהִתְפַּלֵּל בְּיָי. הַמ"ב בַּס"ק ג' כְּתַב שְׁדוּוּקָא בְּדֶרֶךְ הַהוֹלְכַת לִפְנֵי צְרִיךְ ד' מִיַּלִּין שְׁבַלֵּא"ה יִצְטַרְךְ לְבַסּוֹף לִילֵךְ לִשְׁם, אֲבָל לְצַדְדֵי דִינוֹ כְּמֵלֵאחֵרִיו. וְבַס"ק נב כְּתַב שֶׁהַיּוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ דִּינוֹ כְּלֵמֵאחֵרִיו. וְסַעֲיָף זֶה הוּא תוֹכַחַה מְגוּלָה לְאוֹתָן הָאֲנָשִׁים שֶׁהֵם בְּעִיר וּמִתְעַצְלִים לִילֵךְ לְבִיהֶכְנֵס"ס לְהִתְפַּלֵּל מִנְחָה וּמַעֲרִיב. כְּתַב הַלְכָה בְּרוּרָה שֶׁהַיּוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ דִּינוֹ כְּמִי שְׁבִיהֶכְנֵס"ס נִמְצָא מֵלֵאחֵרִיו, דֵּהֵינּוּ שְׂאֵם בִּיהֶכְנֵס"ס רְחוּק מִבֵּיתוֹ עַד מִיַּל חַיִּיב לִלְכַת לִשְׁם לְהִתְפַּלֵּל בְּצִיבּוֹר. וַיֵּשׁ מִחֲמִירִים בְּזֶה (כָּף הַחַיִּים בַּס"ק קז בְּשֵׁם שׁו"ת בְּנִין עוֹלָם, חֶלֶק אִו"ח ס' ג') אֲפִילוֹ בִּיהֶכְנֵס"ס רְחוּק מִבֵּיתוֹ יוֹתֵר מִמִּיל, וְרַק כְּשֶׁבִיהֶכְנֵס"ס נִמְצָא מִחוּץ לְעִירוֹ מֵרַחֵק מִיַּל אִו יוֹתֵר, אֵינן צְרִיךְ לִלְכַת לִשְׁם כְּדֵי לְהִתְפַּלֵּל בְּצִיבּוֹר.

הַמ"ב בַּס"ק נב כְּתַב שְׂא"צ לִילֵךְ בְּלִילָה בְּדֶרֶךְ בְּשִׁבִיל מְנִין (כְּלוֹמֵר שְׂאִין צְרִיךְ לְחֹזֵר אַחַר מְנִין בְּעִרְבִית). וְעַל זֶה כְּתַב הַלְכָה בְּרוּרָה (בִּירוּר הַלְכָה בַּס"ק לֵא) וּמ"מ בְּזִמְנֵינוּ שְׂאִין חֲשַׁשׁ סְכָנָה כֻּלָּל בְּלִילָה, אֲפֶשֶׁר שְׂאֵף הַמ"ב יוֹדֵה שְׂאִין לְחַלֵּק בְּזֶה.

בבית כנסת או בבית המדרש

כְּתַב הַטּוֹר בַּס"י צ' שְׂמִי שֵׁישׁ לוֹ מְדַרְשׁ קְבוּעַ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שְׁלוֹמֵד בּוֹ, מִצּוּה לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ אֲפִילוֹ אֵינן לוֹ עֲשֵׂרָה, דְּרַבִּי אֲמִי וְרַבִּי אֲסִי אַע"ג דְּהוּוֹ תְּלִיסַר כְּנִישְׂתָא בְּטַבְרִיא לֵא הוּוֹ מִצְלִי אֵלֵא בִּינֵי עֲמוּדֵי הֵיכָא דְּהוּוֹ גְּרַסִי (פִּירוּשׁ בְּבֵית הַמְּדַרְשׁ). וְאִמֵּר אֲבִי מְרִישׁ הוּוֹ גְּרַסִינָא בְּגוֹ בֵּיתָאִי וּמִצְלִינָא בְּבִי כְּנִישְׂתָא. כִּיּוֹן דְּשִׁמְעֵנָא לְהָא דְּאִמֵּר רַב חֵיִיא בְּרַ אֲמִי מִשְׁמִיָּה דְּעוֹלָא מִיּוֹם שְׁחָרְבַת בֵּית הַמְּקֻדָּשׁ אֵינן לוֹ לְקַב"ה בְּעוֹלְמוֹ אֵלֵא ד' אֲמוֹת שֶׁל הַלְכָה. וְאִמֵּר רַב חֲסֵדָא מֵאִי דְּכִתִּיב (תְּהִילִים פז, ב) "אוֹהֵב ה' שְׁעָרֵי צִיּוֹן

מכל משכנות יעקב" אמר הקב"ה אוהב אני שערים המצויינין בהלכה מכל בתי כנסיות לא מצלינא אלא ביני עמודי היכא דגריסנא (ברכות ח.).

והרא"ש כתב שטוב להתפלל עם הציבור בעשרה, כי זמן תפילה לחוד וזמן תורה לחוד, וגם אין תורתנו כל כך אומנותינו, ובהרבה שעות ביום אנו מתבטלין, לכן נבטל תורתנו בשעת תפילה ונשלים אותה בשעות אחרות, ונצא י"ח בתורה ובתפילה. וגם אם אין תלמיד חכם מתפלל עם הציבור, ילמדו אחרים ק"ו ממנו, ולא יחושו על התפילה כלל, ונמצאו בתי כנסיות בטלות, כי לא ידונו אותו לכף זכות, שאינו בא בשביל לימודו. אבל רבינו יונה (ה' ד"ה אלא) כתב שיותר נכון להתפלל יחידי במקום ששם קביעות התורה יומם ולילה מלהתפלל בביהכנ"ס עם הציבור. אבל הרמב"ם (ה' תפילה פ"ח ה"ג) כתב והוא שיתפלל שם (במקום לימודו) תפילת הציבור כלומר בעשרה.

השו"ע בס' יח כתב ב"ת המְדַרְשׁ קבוע קדוש יותר מבית הכְּנֶסֶת, ומצוה להתפלל בו יותר מבית הכְּנֶסֶת, והוא שיתפלל ב"י (כמו הרמב"ם): הגה: ויש אומרים דאפילו בלא י' עדיף להתפלל בבית המְדַרְשׁ הקבוע לו, ונדקא מי שתורתו אומנותו ואינו מתבטל בלאו הכי (תרי" פרק קמא דברכות) ואפלו הכי לא ירגיל עצמו לעשות כן, שלא ילמדו עמי הארץ ממנו, ויתבטלו מבית הכְּנֶסֶת (תשובת הרא"ש פ"ל ד' והטור) וכל שכן שלא יעסק בתורה בבית הכְּנֶסֶת בזמן שהציבור אומרים סליחות ותחנונות (הגהות אלפסי החדשים).

מקום קבוע בבית הכנסת לתפילה

כתב הטור יקבע מקום לתפילתו שלא ישנהו אם לא לצורך גדול. דאמר רב הונא כל הקובע מקום לתפילתו, אלהי אברהם בעזרו (ברכות ו:). ואין די לו במה שיקבע לו בית הכנסת להתפלל בה תדיר, אלא גם בביהכנ"ס שקובע בה צריך שיהיה מקומו קבוע ידוע, לא ישב היום כאן ולמחר במקום אחר. דהכי איתא בירושלמי אמר רבי תנחום בר חייא צריך אדם לייחד לו מקום בביהכנ"ס, שנאמר "ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוהו שם" משמע שהיה תדיר משתחוהו שם.

הרא"ש כתב שלא בא לומר שיהא רגיל להתפלל דווקא בבית כנסת אחד בלבד, אלא אם הוא מתפלל באחד משני בתי כנסת קבועים שפיר דמי וצריך לייחד מקום קבוע בביהכ"נ וכ"כ הגהות מיימוניות (תפילה, פ"ה אות י). אבל ה"ר יונה חולק ואומר שכיון ביהכ"נ כולו מקום תפילה, אין להקפיד אם יושב שם פעמים בזווית זו ופעמים בזווית זו, אלא רצה לומר שקובע מקום לתפילתו בביתו, שפעמים שאינו יכול לילך לביהכנ"ס ומתפלל בביתו ומייחד מקום ידוע לכך. דהכי משמע בירושלמי שכל הקובע מקום לתפילתו בביתו להתפלל, כאילו הקיפה במחיצות של ברזל, וכשמת אומרים אי ענו אי חסיד. ולכן הם מפרשים את הירושלמי שהביא הטור שצריך לייחד מקום קבוע גם בביהכנ"ס וגם בביתו. כתב הבית יוסף דכיוון שהרא"ש והגהות מיימוניות מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן.

וכך כתב השו"ע (בס' יט) יִקְבַּע מְקוֹם לְתַפִּילָתוֹ, שְׁלֹא יִשְׁנֶהוּ אִם לֹא לְצֻרָה. וְאִין דִּי לוֹ בְּמָה שְׂיִקְבַּע לוֹ בֵּית הַכְּנֶסֶת לְהַתְּפַלֵּל, אֶלָּא גַם בְּבֵית

הַפְּנִסֶת שֶׁקְבוּעַ בָּהּ צָרִיף שְׂיִהְיֶה לוֹ מְקוֹם קְבוּעַ. כתב מ"א (בס"ק לד) שתוך ד"א חשיב מקום אחד דא"א לצמצם.

איתא בברכות (ח.) **ולא ישב מיד אצל הפתח** אלא יכנס שיעור שני פתחים. דאמר רב חסדא לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים ויתפלל. וכתב הטור שיש אומרים שלא ימהר להתפלל מיד, אלא ישהה כדי הילוך שני פתחים, אבל יושב סמוך לפתח אין לחוש.

פרש"י שיעור שני פתחים - יכנס לפנים בית הכנסת (לפחות עומק ששווה לפעמים רוחב הפתח של ביהכ"נ), שלא ישב סמוך לפתח, דנראה עליו כמשוי עיכוב ביהכ"נ. והשיעור לפי אורחות חיים הוא ח' טפחים (שיעור פתח אחד הוא ד' טפחים). **ורבינו יונה** (ד"ה לעולם) כתב שזה דווקא בימיהם שלא היה מקום מיוחד לכל אחד ואחד, אבל עכשיו שכל אחד מכיר את מקומו, אם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח, אין בכך כלום, שדבר ידוע הוא שאינו יושב שם אלא דרך קביעות. ולכן נראה שמי שאין לו מקום ידוע אצל הפתח, אין לו לשבת שם. ואית דמפרשי שישהא בזה השיעור. **הרא"ש** כתב שיש מפרשים שלא ימהר ויתפלל מיד כשנכנס אלא ישהה שיעור שני פתחים, אבל אם יושב סמוך לפתח שפיר דמי. **ורבינו מאיר מרוטנבורק** מפרש שהטעם הוא שאדם שיושב אצל הפתח מביט לחוץ ואינו יכול לכוון, ומשום הכי כתב דלא אמרן אלא בביהכ"נ הפתוח לרשות הרבים, אבל אם אינו פתוח לית לן בה. הבית יוסף כתב שלעניין הלכה נכון לחוש לכל הפירושים.

וכ"כ **השו"ע** (בס"ק כ) יִכְנֹס שְׂעוֹר שְׁנֵי פְתָחִים, וְאַחַר כֵּן יִתְפַּלֵּל. יֵשׁ מְפָרְשִׁים שְׂעוֹר שְׁנֵי פְתָחִים, דְּהֵינּוּ ח' טַפְּחִים. יִכְנֹס לְפָנִים שְׁלֵא יֵשׁב אֶצֶל

הפתח, שְׁנִרְאָה כְּמִשְׁאוֹ יְשִׁיבַת בַּיִת הַכְּנֶסֶת (רש"י), וּלְפִי זֶה אִם יֵשׁ לוֹ מְקוֹם מְיֻחָד אֶצֶל הַפֶּתַח, אֵין בְּכַף כָּלוּם (רבינו יונה). וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים שֶׁהַטַּעַם מְפָנֵי שְׂמֵבִיט לְחוּץ, וְאֵינוֹ יָכוֹל לָבוֹן. וּלְפִי זֶה אִם אֵינוֹ פְּתוּחַ לְרִשּׁוֹת הָרַבִּים, אֵין בְּכַף כָּלוּם (רבינו מאיר מרוטנבורק). וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים שֶׁלֹּא יִמְהַר לְהַתְּפַלֵּל מִיָּד כְּשֶׁנִּכְנַס, אֶלֶּא יִשְׁהָה שְׁעוֹר שְׁנֵי פְתָחִים (רא"ש), וְנִכּוֹן לְחוּשׁ לְכָל הַפְּרוּשִׁים.

המ"א בס"ק לה כתב שלכו"ע אם מקומו הקבוע אצל הפתח, ואינו פתוח לרה"ר ושוהה שיעור ב' פתחים אזי שרי. ולכן נהגו לעשות אכסדרא²¹ (חדר כניסה נוסף) לפני ביהכ"נ. והמ"ב בס"ק סב מסביר שישהה כדי שתתיישב דעתו עליו ויתפלל בכוונה, כי כשיתפלל תיכף בכניסתו אין דעתו מיושבת עליו.

שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר

איתא בברכות (ה:): אמר רב יהודה אמר רב ואיתמא ריב"ל מנין למתפלל שלא יהא שום דבר חוצץ בינו לבין הקיר שנאמר "ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל" (ישעיה לח, ב).

²¹ הב"ח מסביר שלמדו מהפסוק (משלי ח, לד) "אשרי אדם שומע לי לשקד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחיו" שכל ביהכ"נ צריך שיעשו עזרה לפני ביהכ"נ, כדי שיכנס אדם לפניו משני דלתות, כדוגמת האולם בבית המקדש שהיה לפני ההיכל, דלא כבתי תפילות של אומות העולם עובדי ע"ז דאינן נכנסין אלא לפניו מדלת אחד. ונראה הטעם הוא להורות דאע"פ דבמדת מלך בשר ודם, מי שמבקש איזה שאלה מן המלך אינו נכנס לפני המלך לטרקלין שלו, אלא עומד בחצר ושואל ע"י עבדו של מלך, שנכנס לטרקלין לפני המלך, אבל במידת מלך מלכי המלכים הקב"ה, אסור לשאול ע"י שום אמצעי, לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף, וכדי להורות על אמונה זו ועיקר זה, צריך האדם להיכנס לפניו משני דלתות, כלומר דאע"פ שבאתי לעזרה שלפני הטרקלין של הקב"ה אין אני מבקש ע"י אמצעי שיכנס לטרקלין ולשואל שאלתי ע"י אחד ממשרתיו, אלא אני נכנס לביהכ"נ עצמו לטרקלין של מלך מלכי המלכים הקב"ה ומבקש מלפניו בתוך ולא ע"י שום אמצעי.

כתב התוס' (ד"ה שלא) שדבר קבוע כגון ארון או תיבה לא נחשבים להפסק, אבל מיטה נראה שאין זה קבוע ונחשב להפסק. ועל זה כתב הבית יוסף שנראה שדווקא מיטה שבזמן חכמי התלמוד שהיא לישיבה נחשבת הפסק אבל מיטה דידן העשויה לשכיבה היא קבע. ה"ר דוד אבודרהם כתב בשם חידושי דב"ש שרק מקום חשוב שרחבו ד' וגבהו ד' נחשב הפסק, אבל דבר מועט אינו נחשב הפסק שא"כ היאך מתפללים בביהכנ"ס לפני הספסלין שיושבין בהן. הרמב"ם נשאל (תשו' מהדורת פרידמן סי' כ) מה נקרא חוצץ בינו לקיר? ומדוע אסרו את החציצה? ומה הדין בכלי מילת שתולין על כתלי הבית לנוי? והשיב שהטעם שהצריכו להתקרב לקיר בעת התפילה הוא כדי שלא יהא לפניו דבר שיבטל את כוונתו, וכל דבר שחוצץ מבלבל את הכוונה, וכלי מילת המצוירים אע"פ שאינם בולטים אין נכון להתפלל כנגדן מהטעם שאמרנו כדי שלא יהא מביט בציורם ולא יכוון בתפילתו. ואנחנו רגילים להעלים (לעצום) עינינו בעת התפילה בזמן שיקרה לנו להתפלל כנגד בגד או כותל מצויר.

כתב הטור שבעלי חיים חוצצין. אבל מהר"י אבוהב ומרדכי כתבו שאדם אינו חוצץ, והביאו ראיה מהגמרא (בברכות כז:): לא יתפלל אדם אחורי רבו, משמע שדווקא אחורי רבו אסור אבל אחורי אדם אחר לין לן בה. אבל בספר הפליאה (ד"ה וראה והבן כשרצה) כתב שצריך להיזהר מלהתפלל אחורי שום אדם. והב"י כתב שטוב לחוש לדבריו.

השו"ע בס' כא-כג כתב

כא צריך שלא יהא דבר חוצץ בינו וביין הקיר, ודבר קבוע כגון ארון ותבה, אינם חוצצים. (ולא תשיב חציצה רק בדבר גדול שגבהו י' ורחבו

ד', אָבֵל דְּבַר קָטָן לֹא חָשִׁיב הֶפְסֵק (אבנדרהם ואַרחות חיים בְּשֵׁם הַרְאָב"ד) וְכֵן בְּעֵלֵי חַיִּים אֵינָם חוֹצְצִים, וְאֶפְלוּ אָדָם אֵינוֹ חוֹצֵץ: הַגָּה: וְלִי נִרְאָה דְּבַעֲלֵי חַיִּים חוֹצְצִים וְאָדָם אֵינוֹ חוֹצֵץ, וְכֵן נִרְאָה סְבָרַת הַפּוֹסְקִים, וְאֶפְשָׁר דְּנַפֵּל טְעוֹת בְּסִפְרִים.

כב וַיֵּשׁ מִי שְׂאוֹמֵר שְׁיֵשׁ לְזָהָר מִלְּהַתְּפַלֵּל אַחֲרָי שׁוֹם אָדָם, וְטוֹב לְחוּשׁ לְדַבְּרָיו.

כג הַבְּגָדִים הַמְצַיְרִים, אֵף עַל פִּי שְׂאִינָן בּוֹלְטוֹת, אֵין נִכּוֹן לְהַתְּפַלֵּל כְּנִגְדָם, וְאִם יִקְרָה לוֹ לְהַתְּפַלֵּל כְּנִגְדָּ בְּגָד אוֹ כַּתָּל מְצַיֵר, יַעֲלִים עֵינָיו: הַגָּה: וְלִכֵּן אֶסוּר גַּם כֵּן לְצוּר צִיּוּרִים בְּסִפְרִים שְׂמַתְּפַלְלִים מֵהֶם, שְׁלֹא תִתְּבַטֵּל הַכּוֹנֵה (מְרַדְכֵי רִישׁ פָּרָק כָּל הַצְּלָמִים) אָבֵל בְּגָדִים שְׂמַצַּיֵר עֲלֵיהֶם דְּבָרֵי תְּפִלוֹת, אֶפְלוּ לִישָׁב עֲלֵיהֶם בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אֶסוּר (תְּשׁוּבַת הַרְאָב"ש ס"ב כָּל ה').

כתב המ"ב בס"ק סג-סד שכאשר המקום דחוק כגון שמתפללים בעשרה באיזה חדר וא"א לכל אדם לעמוד בלי חציצה לכותל, אל יעכב התפילה בשביל זה לילך לחדר אחר להתפלל (מפני שזה רק למצווה מן המובחר ולית בה איסורא) ומ"מ יעצים עיניו או יתפלל מתוך סידור ולא יביט לחוץ כדי שלא יבוא לידי ביטול כוונה ע"י דבר חוצץ. הפרי מגדים והמגן גיבורים פסקו שאם החציצה היא מחוץ לד' אמותיו שרי.

הקשה המ"א (בס"ק לו) מדוע נהגו להתפלל לפני הסטנדר שמניחים עליו סידורים והוא גבוה י' ורחב ד', ואין לומר שצורך תפילה הוא, שהרי שולחן ותיבה נמי צורך תפילה הוא ואפ"ה לא שרי אלא בקבועים. ובשו"ת חבלים בנעימים (ח"ד ס' א) כתב שהחציצה היא דווקא כאשר מתפלל כשעיניו פתוחות, מה כאשר עיניו סגורות זה לא נחשב חציצה.

וביסודי ישורון הוסיף שחוצץ זה דווקא כשעומד כנגדו דבר שאין דרכו להיות שם, אז מחשבותיו מתבלבלות. מה שאין כן כאשר עומד שם דבר שדרכו להיות שם או שיש בו צורך כדעת התוס'. המ"ב בס"ק סו שלפי הט"ז שבכל דבר שלצורך התפילה אפילו הוא גדול הרבה, אינו חשוב הפסק כגון השולחן שבבית שמניחין עליו סידור. ולכן נהגו בביהכנ"ס שיש לפני כל אחד סטנדר שמניחין עליו הסידורים אע"פ שגבוה עשרה ורחב ד'. ובספר מנחת אהרן (כלל טו אות ה') שאם שלא מטלטלים אותם ממקום למקום, אע"פ שאינם מחוברים בארץ, ואפשר לטלטל אותם, כיוון שאין עשויים לטלטל אותם הוה להו ככלי עץ העשוי לנחת וחשיב כקבוע. וע"כ נהגו האשכנזים ואין נזהר בדבר, בפרט בביהכנ"ס שאי אפשר ליזהר ולצאת מלפני הסטנדר לחוץ, שאז היה רעש ובלבול בתפילה, וכן הקילו בזה אף הנזהרים.

כתב הלכה ברורה שיש אומרים שאין להחמיר אלא בדבר גדול וחשוב שיש בגובהו י' טפחים וברוחבו ד' טפחים, אבל בדבר קטן יש להקל. ויש מחמירים אף בדבר קטן, ונכון לחוש לדבריהם. ומ"מ המנהג בכל המקומות להקל אפילו לכתחילה להתפלל בביהכנ"ס סמוך לשולחן או סטנדר שמניחים עליהם את הסידור, וכן סמוך לספסלי בת הכנסת. ויש מקלים כל שהדבר שחוצץ בינו לבין הקיר נמצא רחוק ממנו יותר מארבע אמות. אם אי אפשר בנקל למצוא מקום שאין דבר חוצץ בינו לבין הקיר כדי להתפלל, ומחמת שמחפש מקום כזה יצטרך להתעכב קודם תפילתו, או יצטרך ללכת למקום אחר, רשאי להתפלל מיד, ואין צריך להחמיר שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר. ומ"מ יעצום עיניו או יסתכל בסידור כדי שלא יתבטל מכוונתו מחמת אותו דבר שלפניו. ויש

להקל מין הדין להתפלל גם כשיש בעלי חיים בינו לבין הקיר. והאשכנזים מחמירים בזה לעניין בעלי חיים, וטוב שאף הספרדים יחמירו בזה.

השווית הקול

איתא בברכות (לא.) אמר רב המנונא כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה (שמואל-א א, יג) "וחנה היא מדברת על לבה" מכאן למתפלל צריך שיכווין לבו, "רק שפתיה נעות" מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו, "וקולה לא ישמע" מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו.

ובברכות (כד:) המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה. אמר רב הונא לא שנו אלא שיכול לכוון את לבו בלחש, אבל אין יכול לכוון את לבו בלחש מותר, וה"מ ביחיד אבל בצבור אתי למיטרד צבורא.

וכתב הטור בס' קא המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה, שמראה כאילו אין הקב"ה שומע תפילת בלחש. המגביה קולו בתפלתו הרי זה מנביאי השקר דכתיב בהו (מ"א יח, כח) "ויקראו בקול גדול". **הרשב"א** (לא. ד"ה וקולה) כתב מכאן למתפלל שלא ישמיע קולו בתפלתו, מסתברא שלא ישמיע לאחרים, כלומר שלא יאמר בקול רם אבל להשמיע לאזנו רשאי ומצווה לכתחילה, כדאמרינן בירושלמי (פ"ב ה"ד) תניא נתפלל ולא השמיע לאזנו יצא (כדיעבד). אבל בתוספתא (פ"ג ה"ט) כתוב להיפך - יכול יהא משמיע קולו לאזניו, פירש בחנה "והיא מדברת על לבה רק שפתחה נעות וקולה לא ישמע" (לא ישמיע לכתחילה). הבית יוסף כתב בבדק הבית שמ"מ הזוהר (ויקהל רב:) מסכים לדברי התוספתא וראוי לחוש לו. הטור מכריע ואומר שהדעת נותנת שיותר טוב להשמיע

לאזניו כי אז יוכל לכוון יותר. כמו רב הונא בגמרא דידן וכ"כ הרמב"ם (תפילה פ"ה ה"ט) והשו"ע בס' קא:

וְלֹא יִתְפַּלֵּל בְּלִבּוֹ לְבַד, אֶלֶּא מְחַתֵּךְ הַדְּבָרִים בְּשִׁפְתָיו וּמְשַׁמֵּיעַ לְאָזְנָיו בְּלִחַשׁ, וְלֹא יִשְׁמִיעַ קוּלוֹ; וְאִם אֵינּוּ יָכוֹל לְכוּן בְּלִחַשׁ, מְתַר לְהַגְבִּיהַ קוּלוֹ; וְהִנֵּי מְלִי בֵּינוּ לְבֵין עֲצָמוֹ, אֶבֶל בְּצַבּוּר, אָסוּר, דְּאֵתִי לְמִטְרָד צַבּוּרָא. הַגָּה: וְאִם מְשַׁמֵּיעַ קוּלוֹ בְּבֵיתוֹ כְּשֶׁמְתַפְּלֵל, כְּדִי שִׁילְמָדוֹ מִמֶּנּוּ בְּנֵי בֵיתוֹ, מְתַר (טור).

כתב המ"ב בס"ק ה שבדיעבד לכו"ע אם אמר בלחש כ"כ שאפילו לאזניו לא השמיע יצא, כיוון שמ"מ הוציא בשפתיו. הלכה ברורה כתב שלא יתפלל בהרהור הלב. ומ"מ אם הוא חולה ואינו יכול להוציא בשפתיו, יתפלל בהרהור הלב. ומי שהתפלל בהרהור הלב חייב לחזור ולהתפלל, וקודם שיחזור ויתפלל יעשה תנאי נדבה, ויאמר: אם אני חייב לחזור תהיה תפילה זו לחובת תפילה, ואם איני חייב לחזור תהיה תפילה זו תפילת נדבה. ואם התפלל בהרהור הלב ועבר זמן אותה תפילה, יתפלל תפילת תשלומין עם תנאי של נדבה.

כתב הבית יוסף שבראש השנה ויום הכיפורים נוהגים העולם להשמיע קולם בתפילתם, והוה לי תמיהא טובה, היאך נתפשט המנהג הזה. ומצאתי סמך בפסקי התוס' (ראש השנה אות עב) ברכות דראש השנה מתוך שאין רגילין בהם משמיעין קולם. ואפשר ליתן טעם נוסף לפי שהם ימי תשובה, משמיעים קולם כדי לכוון יותר, ואידי דחביבי להו יהבי דעתיהו ואינם מטעים זה את זה אע"פ שמשמיעים קולם. וכ"כ המרדכי ביומא (סי' תשכה) אע"פ שכל ימות השנה מתפללים בלחש,

בראש השנה ויום הכיפורים אומר בקול רם כדי שילמדו זה את זה, ולהטעות לא חיישינן כיוון שמצויים בידם מחזורים ותפילות.

וכך פסק השו"ע בס' ג' יש אומרים שבראש השנה ויום כפור מתר להשמיע קולם בתפלה, אפלו בצבור. הגה: וכן נוהגין, ומפל מקום יתרו שלא להגביה קולם יותר מדאי (ד"שות מהרי"ו).

כתב המ"ב בס"ק יב על דברי הרמ"א מ"מ נראה דהחזנים שמגביהם קולם כדי לעורר הכוונה ולהשמיע שפיר הדברים, שפיר עבדי דעיקר תפילת הש"ץ נתקנה בקול רם. אכן אותם שעושין כן כדי להראות קולם ודאי עושים שלא כהוגן.

כריעות

כריעות בתפילה

איתא בברכות (לד.) ת"ר אלו ברכות שאדם שוחה באבות תחילה וסוף (מגן אברהם), בהודאה תחילה וסוף (בתחילת מודים ולבסוף כשמסיים הטוב שמך). ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה ובתחילת כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה. אבל באמצעיתן יכול לשחות. התוס' שואל (ד"ה מלמדין) ואם ישחה ומה בכך? והוא מסביר שלא יבואו לעקור דברי חכמים, שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רוצה ואין כאן תקנת חכמים (יכולים לטעות ולא לכווע בכלל), וכתבו עוד טעם אחר משום דמחזי כיוהרא, כלומר שמחזיק עצמו יותר כשר משאר הציבור וכ"כ רבינו יונה (כד. ד"ה מלמדין).

וכ"כ השו"ע בס' קיד

א) אלו ברכות ששוחין בהם: באבות תחלה וסוף, ובהודאה תחלה וסוף; ואם בא לשחות בסוף כל ברכה, או בתחלתה, מלמדין אותו שלא ישחה; אבל באמצעיתן, יכול לשחות.

ב) הנוהגים לשחות בראש השנה ויום כפור פשאומרים זכרנו ומי כמוד, צריכים לזקף כשמגיעים לסוף הברכה. הגה: ואף על גב דבאבות כורע בסוף הברכה, מכל מקום צריך לזקף מעט בסוף זכרנו, כדי שיהא נראה שחוזר וכורע משום חיוב (דברי עצמו לפי הטור).

ג) הפורע בוכל קומה לפניך תשתחנה (בנשמת כל חי), או בולך אנחנו מודים, או בהודאה דהלל וברפת המזון, הרי זה מגנה. (פי' שאין לכרע אלא במקום שתקנו חכמים).

איתא בברכות (כח:) אמר רבי תנחום אמר רבי יהושוע בן לוי המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה (פירוש שיהיו בולטין הקשרים שבפרקי חוליותיו). עולה אמר עד שיראה שני קמטים אחד למעלה מן הלב ואחד למטה וכרוחב איסר ביניהם. פרש"י שני קמטים אחד למטה ואחד למעלה וכאיסר רוחב בשר באמצע. ורבינו יונה פירש את רש"י דכל כך צריך לשחות שחבירו העומד כנגדו לא יוכל לראות כנגד ליבו אלא כשיעור איסר. ורבינו האי פירש שיכוף ראשו כאגמון שאז רואה איסר שמונח בארץ כנגד ליבו ולא שישחה גופו וראשו זקוף (כלומר כפיפת הראש והגוף). וכ"כ השו"ע בס' ד המתפלל, צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חליות שבשדרה; ולא יכרע באמצע מתניו וראשו ישאר זקוף, אלא גם ראשו יכף כאגמון.

כתוב בהגהות אשר"י (סי' כא) הכורע כיון שהרכין ראשו ומראה כורע דיו. ומיהו מאן דטרח וכורע טובה טפי עדיף, ואין לשוח כל כך עד שיהא פיו כנגד חגור של מכנסיו. וכ"כ בשו"ע בס' ה - ולא ישחה כל כך עד שיהיה פיו כנגד חגור של מכנסים; ואם הוא זקן או חולה ואינו יכול לשחות עד שיתפקקו, כיון שהרכין (פי' שהשפיל) ראשו, דיו, מאחר שגפר שהוא חפץ לכרע אלא שמצער עצמו.

כשיזכיר את שם ה' יזקוף כאיתא בברכות (יב.) אמר רבי חנינא סבא משמיה דרב כשהוא כורע - כורע בברוך, וכשהוא זוקף - בשם. מאי

טעמא? אמר שמואל דכתיב (תהילים קמו, ח) "ה' זוקף כפופים". וכ"כ השו"ע בס' ז' קְשָׁפוֹרֵעַ, כּוֹרֵעַ בְּכָרוֹף, וּכְשִׁזְזוֹקָף, זֹקֵף בְּשֵׁם. כתב המ"א (בס"ק ד) כשיאמר ברוך יכרע בברכיו, וכשיאמר אתה ישחה עד שיתפקקו החוליות (זוהר פרשת עקב של"ה). והמ"ב בס"ק יב הוסיף כשיאמר מודים יכרע ראשו וגופו כאגמון בבת אחת ויעמוד כך בשחייה עד שיזכיר את שם ה' ואז יזקוף.

רב ששת כי כרע כרע כחזרא, וכי זקיף זקיף כחויא. פרש"י כחזרא כשבט (שוט) שביד אדם, שהאדם חובטו כלפי מטה בפעם אחת, כך יכרע במהירות בפעם אחת. וכשהוא זוקף, זוקף בנחת - ראשו תחילה ואח"כ גופו, כדי שלא תיראה עליו כמשוי. כמו הנחש כשהוא זוקף מגביה הראש וזוקף מעט מעט. וכ"כ השו"ע קְשָׁפוֹרֵעַ, יְכָרֵעַ בְּמַהֲרָתָא בְּפִעֵם אַחַת, וּכְשִׁהוּא זֹקֵף, זֹקֵף בְּנִחַת רִאשׁוֹ תַּחֲלִילָה, וְאַחַר כֵּן גּוּפוֹ, שְׁלֵא תְהֵא עָלָיו כְּמִשְׁאוּי. וכ"כ ילקוט יוסף. אבל הבן איש חי (ש"ר פרשת בשלח ס' ו) חולק, כשאומר "ברוך" יכרע בתיבת "ברוך" כריעת הגוף בלבד, ובתיבת "אתה" יכרע את ראשו ג"כ. וכשאומר ה' יזקוף שם שתי זקיפות ותחילה יזקוף גופו בלבד ואח"כ יזקוף ראשו. רמז לדבר כאשר יחנו כן ייסעו (באותו סדר של הכריעה כך הזקיפה).

כריעות בסיום התפילה

כתב הטור בס' קכג שבסיום התפילה כורע ופוסע שלש²² פסיעות לאחוריו בכריעה אחת, ובעודו כורע קודם שיזקוף יטה ראשו לצד

²² המגן אברהם בס' קכב בס' א הביא טעם לשלש פסיעות שמכיוון שבזכות ג' פסיעות זכה נבוכדנצר להחריב את בית המקדש ולכן אנו פוסעים ג' פסיעות ומתפללין שיבנה בית המקדש.

שמאל כמי שבא להיפטר מרבו, ואחר כן לימינו, כדאמר ביומא (נג:): רבי יהושע בן לוי המתפלל צריך שיפסע שלש פסיעות לאחוריו ואח"כ יתן שלום ואם לא עשה כן כאילו לא התפלל. ומשום רבי שמעיה אמרו נותן שלום בימינו ואח"כ בשמאלו פירוש בימינה של השכינה שהיא כנגדו שהוא בשמאלו, שנאמר "מימינו אש דת למו" (דברים לג, ג) (פרש"י אלמא ימין עדיף). הכוונה נותן שלום בשמאלו תחילה שהוא ימין של השכינה שנמצאת ממולו.

השו"ע כתב (בסי' קכג) פורע²³ ופוסע ג' פסיעות לאחוריו, בכריעה אחת, ואחר שפסע ג' פסיעות בעודו כורע, קדם שיזקף, כשיאמר עושה שלום במרומו, הופף פניו לצד שמאלו; וכשיאמר הוא יעשה שלום עלינו, הופף פניו לצד ימינו; ואחר כך ישתחוה לפניו, כעבד הנפטר מרבו. הגה: ונהגו לומר אחר כך יהי רצון שייבנה בית המקדש כו', כי התפלה במקום העבודה ולכן מבקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש (דברי עצמו).

ואין לומר עושה שלום בעודו פוסע שלש פסיעות, אלא אחר שסיים לפסוע שלש פסיעות. וכן הדין בעושה שלום בקדיש (משנה ברורה בסק"ג).

באיזה רגל מתחיל לפסוע?

כתוב בהגהות מימוניות (הלכות תפילה פ"ה אות ס) שכאשר הוא פוסע לאחוריו, יפסע תחילה ברגל שמאל כמו שכתוב במדרש שוחר טוב וכ"כ ספר אוהל מועד ובעל שבלי הלקט. ורבנו מהר"י אבוהב בשם אורחות

²³ שיעור הכריעה כמו הכריעות בתפילת שמונה עשרה (משנה ברורה בסק"ג א).

חיים חולק ואומר שרגל ימין יפסע תחילה כמו שאמרו חז"ל כל הפניות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין (יומא נח:) ואמרנו גם במנחות (לה.) כי עקר אינש כרעא דימינא עקר ברישא, וכ"כ בעל המפתח. הבית יוסף בס' קכג פסק לפי המדרש שרגל שמאל תחילה (ולא לפי כל הפניות לצד ימין מכיוון שהוא פוסע לאחוריו ואינו פונה לשום צד). וכ"כ השו"ע פְּשָׁפוּסֵעַ, עוֹקֵר רַגְלֵי שְׂמַאל תְּחִלָּה; וְשֶׁעוֹר פְּסִיעוֹת אֱלוֹ, לְכֹל הַפְּחוֹת, הוּא פְּדֵי שְׂיִתָּן גּוֹדֵל בְּצַד עֶקֶב. וְלִכְתְּחִילָה לֹא יִפְסִיעַ פְּסִיעוֹת גְּסוֹת יוֹתֵר מִזֶּה (בית יוסף בְּשֵׁם א"ח וְדַבְרֵי עֲצֵמוֹ, לְפִי הַטַּעַם שֶׁפָּתַח בֵּית יוֹסֵף לְג' פְּסִיעוֹת בְּשֵׁם ר' הַאי).

המגן אברהם בס"ק י' מביא טעם נוסף שהעקירה ברגל שמאל תחילה, כי בד"כ אדם עוקר רגל ימין בתחילה ולכן כאן יעקור רגל שמאל תחילה להראות שקשה לו להיפטר מלפני המקום, ומסתפק בדין של איטר מכיוון שלפי הטעם שכתב אזי איטר צריך לעקור רגל ימין²⁴ אבל לפי הטעם שצריך לפסוע לימין השכינה תחלה (שהיא רגל שמאל שלו שהשכינה נמצאת ממולו) אזי גם איטר צריך לעקור רגל שמאל תחילה²⁵.

טעמים לשלש פסיעות לאחוריו

- א. כנגד שלשה מילין שרחקו בנ"י מהר סיני בשעת מתן תורה.
ב. כתוב בהגדה שמשה רבנו ע"ה נכנס בחושך ענן וערפל לפני הקב"ה, ויצא מאלו השלושה לכך אנו עושים שלש פסיעות.

²⁴ וכ"כ החיי אדם (כלל כד אות כח), הגאון רבי זלמן (סעיף ה) והמשנה ברורה בביאור הלכה (בד"ה כשפוסע).

²⁵ וכ"כ פרי מגדים (אשל אברהם בסק"י ומשבצות זהב בק"ו), מחצית השקל (סק"י), ט"ז (סק"ו), אליה רבה (סק"ח), הבאר היטב (סק"ט), ב"ח, הנחלת צבי (בעטרת צבי סק"ט), פרי חדש (אות ב'), דרך החיים (אות ג'), כף החיים (בסק"ק כג) וערוך השולחן (ס' ז). ראה הלכה ברורה (סק"ט ז).

ג. כשאדם עומד בתפילה, עומד במקום קדושה ושכינה למעלה מראשו, וכיון שנפטר מתפילתו צריך לפסוע שלש פסיעות לאחוריו כדי שיצא ממקום קדושה ויעמוד במקום חול, וראיה לדבר שכן הוא, כיון שחוזרים לאחוריהם שלש פסיעות נותנים שלום זה לזה, כלומר עד עכשיו היינו במקום קדוש ויצאנו למקום חול (שבלי הלקט בשם הגאונים).

ד. תיקנו את התפילות כנגד תמידין, וכשכהן עולה למזבח עם איברי התמיד היה עולה דרך ימין ומקיף ויורד דרך שמאל, ובין כבש למזבח היו שלשה רובדין של אבן ויורד בהם שלום פסיעות על עקב ואנו עושין כמו שהם היו עושין (רבנו האי גאון).

ה. לפי הפסוק "ורגליהם רגל ישרה" (יחזקאל א, ז), רגליהם = 2, רגל = 1 סה"כ שלש פסיעות, ויש אומרים שש מכיוון שבהמשך כתוב "וכף רגליהם ככף רגל עגל" וכוונתם לשלש פסיעות לאחוריו ולשלש פסיעות בשובו למקומו (ה"ר מנוח)²⁶ וכסבא אחרונה כתב ה"ר דוד אבודרהם.

שבלי הלקט (ס' יה) כתב בשם גאון שאסור להוסיף על שלש פסיעות משום יוהרא וכ"כ הכלבו וכך פסק השו"ע.

²⁶ לפי רבנו מנוח פסיעה אחת היא הנעת שתי הרגלים, וכן צריך לעשות באופן זה: יפסע תחלה רגל שמאל, ואח"כ פוסע של ימין ומעמידה בשווה על השמאל, וזה נחשב לפסיעה אחת. וכן יעשה ג' פעמים. וכן החזיקו הלחם חמודות והאליה רבה בדבריו. אולם הרבה אחרונים כתבו את הארחת חיים להלכה שסובר שפסיעה היא הנעת רגל אחת. וכן נראה מלשון של עקב בצד גודל וגודל בצד עקב ככוהנים, שהלשון מורה על הנעת רגל אחת (באור הלכה). המשנה ברורה (סק"ח) מעיר על האנשים שמקפידים שלא יעבור אדם לפנייהם בעוד שהם עומדים במקום שפסעו, שלא יפסקו זה בין ששה פסיעותיהם, אבל מ"מ ע"י קפידתם טועים, שכשרואים מי שרוצה לעבור לפנייהם הם ממהרים לחזור למקומם קודם שיתחיל הש"ץ התפילה, דהוא מעיקר הדין.

שליח הציבור כאשר מסיים את תפילת הלחש שלו פוסע שלוש פסיעות לאחוריו, אבל אינו צריך לפסוע לאחוריו בסיום החזרה, תרומת הדשן (סימן יג) מסביר את החילוק, ש"ץ אינו פוסע לאחוריו לאחר תפילתו שמתפלל בקול רם אלא ממתין הוא עד סוף הקדיש שלם שתקנו חכמים לש"ץ אחר כל תפילה, אבינו מלכנו, קריאת ספר תורה, סדר קדושה (ובא לציון) והלל וכה"ג כולם שייכים לסדר התפילה של הש"ץ והקדיש²⁷ שלאחריהם חוזר בעיקר על התפילה הי"ח שבקול רם (כלומר הפסיעות שלאחר הקדיש חוזרים על סוף חזרת הש"ץ), וכך נראה שדעת הרמב"ם (פ"ט ה"ג). וה"ר דוד אבודרהם חולק על הטעם של תרומת הדשן כך כתב שלאחר שמסיים ש"ץ חזרת התפילה, אינו צריך לפסוע שלש פסיעות לאחוריו אם התפלל בלחש עם הציבור, אבל אם לא התפלל בלחש פוסע שלש פסיעות לאחוריו. הרמ"א פסק לפי האבודרהם. וזאת לשון השו"ע גם שְׁלִיחַ צְבוּר צָרִיף לְפִסְעַ ג' פְּסִיעוֹת כְּשֶׁמִתְפַּלֵּל בְּלַחֲשׁ, וּכְשֶׁיִּחְזֹר הַתְּפִלָּה בְּקוֹל רֶם אֵין צָרִף לְחֹזֵר לְפִסְעַ ג' (י) פְּסִיעוֹת. הַגָּה: וְאִם לֹא הַתְּפִלָּה בְּלַחֲשׁ רַק בְּקוֹל רֶם, פּוֹסֵעַ ג' פְּסִיעוֹת אַחַר תְּפִלָּתוֹ שֶׁבְּקוֹל רֶם (אבודרהם).

שיעור הפסיעות

מהר"י אבוהב כתב בשם אורחות חיים (ס' כה) שהפסיעות צריך שיהיו עקב בצד גודל וגודל בצד עקב, כמו פסיעות של הכוהנים כמו שכתב רבנו האי. וכ"כ בעל המפתח ששיעור הפסיעות אלו לכל הפחות שיתן

²⁷ לכן יש להחמיר שלא ידבר הש"ץ אחר תפילת החזרה קודם שיאמר קדיש תקבל (הלכה ברורה בס' יז).

גודל בצד עקב. הרשב"א (תשובות ח"א ס' שפ"א) חולק ואומר שאין שיעור לפסיעות שלאחר התפילה שאינן אלא משום נטילת רשות כנפטר מלפני המלך ואע"פ שפסיעה בינונית היא אמה, לשיעור פסיעות אלו לא שמענו שיעור, ופוק חזי מה עמא דבר שברוב המקומות אין להם מקום פנוי של ג' אמות. ודרכי משה בס"ק ב' הוסיף שהוא דרך כבוד לילך לאחוריו מן התפילה בכובד ובמתון מלפסוע פסיעות גסות לאחוריו שאז נראה שהתפילה עליו כמשא ורץ ממנה. הב"ח (סוף ד"ה ובמקום) כתב שאם יש דוחק בבית הכנסת רשאי לפחות משיעור גודל בצד עקב ולסמוך על הרשב"א. השו"ע כתב ושיעור פסיעות אלו, לְכָל הַפְּחוֹת, הוא כְּדֵי שְׂיִתֵּן גוּדֵל בְּצַד עֵקֵב. וּלְכַתְּחִילָה לֹא יִפְסִיעַ פְּסִיעוֹת גְּסוֹת יוֹתֵר מִזֶּה (בית יוסף בשם א"ח ודברי עצמו, לפי הטעם שפתיב בית יוסף לג' פסיעות בשם ר' האי).

המגן אברהם בס"ק י כתב שפחות משיעור גודל בצד עקב אין עליה שם של פסיעה ומביא ראיה מהטור בס' צ"ה.

המשנה ברורה בס"ק יג מסביר את סדר הפסיעות: תחלה יפסע ברגל שמאל פסיעה קטנה (כשיעור של גודל בצד עקב), ואח"כ יפסע בשל ימין פסיעה גדולה (כשיעור של שתי פעמים גודל בצד עקב כדי שבפסיעה השלישית יצמיד את רגליו) ואח"כ יפסע בשמאל באופן שיהיו רגליו שווים.

במקום שכלו של הפסיעות יעמוד

איתמר ביומא (נג): משמיה דרב מרדכי כיון שפסע שלש פסיעות לאחוריו, התם מיבעי ליה למיקם (לעמוד), משל לתלמיד שנפטר מרבו שאם חוזר מיד דומה לכלב ששב על קיאו, שסופו הוכיח על תחילתו שלא פסע לאחוריו כדי להיפטר מרבו כיון שחוזר אליו מיד.

רבנו הגדול מהר"י אבוהב מסביר בשם המנהיג שמאחר שהוא פוסע אלו הפסיעות לאחוריו וחוזר מיד, נראה שמה שחזר לאחוריו לא היה מצד שסיים תפילתו והוא נפטר מרבו, כי א"כ זאת התנועה שעשה היא תנועה משובשת ודומה בזה לכלב ששב על קיאו, שהנה בשעה שהוא משליך את הקיא נראה שהוא משליך אותו מצד שאין לו תועלת בו ואח"כ כשחוזר ואוכלו נראה שאין הדבר כן, א"כ דבר מגונה הוא במה שהקיא. כתב המגן אברהם בסק"ה שיעמוד וחייב לכוון את רגליו כמו בתפילה. המשנה ברורה בסק"ו מסביר כשאומר עושה שלום ומטה עצמו לצד השכינה אזי הוא כמו בתפילה.

המתנה כאשר מתפלל במניין

הרי"ף כתב שמיבעי ליה למיקם התם עד דפתח ש"ץ וכד (וכאשר) פתח ש"ץ (התחיל את החזרה) הדר לדוכתיה (הוא יכול לחזור). ואיכא מאן דאמר עד דמטי ש"ץ לקדושה. הרא"ש והרמב"ם (פ"ט ה"ד) כתבו כדעה השנייה ברי"ף שימתין במקומו עד שיגיע הש"ץ לקדושה. השו"ע בס' ב' כתב בַּמְקוֹם שֶׁפָּלוּ הַג' פְּסִיעוֹת יַעֲמֵד, וְלֹא יִחְזֹר לְמְקוֹמוֹ עַד שְׂיִגִיעַ שְׁלִיחַ צְבוּר לְקִדְשָׁה, וְלִפְחוֹת עַד שְׂיִתְחִיל הַשְּׁלִיחַ צְבוּר לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם. הַגָּה: וְהַש"ץ יַעֲמֵד כְּדֵי הַלוֹף ד' אַמּוֹת, קִדְּם שְׂיִחְזֹר לְמְקוֹמוֹ לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם (תשו' הרשב"א סי' תל"ו); וְכֵן יִחִיד הַמִּתְפַּלֵּל יַעֲמֵד בְּמְקוֹם שֶׁפָּלוּ פְּסִיעוֹתָיו כְּשֶׁעוֹר זֶה, קִדְּם שְׂיִחְזֹר לְמְקוֹמוֹ (בית יוסף בשם ר' ירוחם וירושלמי) יִחִיד שְׂמֵתִפְלֵל בְּצְבוּר וְסִיִּים תְּפַלְתּוֹ קִדְּם לְשְׁלִיחַ צְבוּר, אֲסוּר לְהִחְזִיר פְּנָיו לְצְבוּר עַד שְׂיִסִּים שְׁלִיחַ צְבוּר תְּפַלְתּוֹ (בית יוסף בשם שבולי הלקט). משנה ברורה בסק"ז מסביר שאז נראה שהוא חוזר בשביל הקדושה ולכוון

למה שיאמר הש"ץ. ובסק"ט מוסיף שהם המתפלל האריך בתפילתו, ובעת שפסע לאחוריו הגיע הש"ץ לקדושה, יכול לחזור תכף למקומו לומר קדושה. הרמ"א כתב שהש"ץ יעמוד כדי הילוך ארבע אמות קודם שיחזור למקומו להתפלל בקול רם.

כתב שבלי הלקט (ס' כה) בשם הגאונים שבני אדם שמסיימים תפילתם קודם הציבור, אין להם רשות להחזיר פניהם לציבור (לצד מערב) עד שיסיים הש"ץ תפילתו. וכ"כ הרמ"א בס' ב'. המשנה ברורה בסק"ב מסביר כי בזה יגרום ביטול כוונה למתפללים וגם יחשידוהו שדילג בתפילתו. ולעניין אם רוצה לחזור למקומו, צריך להתמתין לכתחילה עד שיגיע הש"ץ לקדושה או על כל פנים עד שיתחיל הש"ץ.

המתנה כאשר מתפלל ביחידות

ה"ר דוד אבודרהם כתב בשם הראב"ד שיחיד ממתין כדי שיעור זמן שהיה ממתין אם היה מתפלל בציבור (שהש"ץ יגיע לקדושה), אבל רבנו ירוחם חולק ואומר שישהה מעט וכן נראה מברכות ל': שכתוב שישהה בין תפילה לתפילה (כשמתפלל תפילת תשלומים) כדי שתתחולל דעתו עליו ומפרש בירושלמי (פ"ד ה"ו) דהיינו כדי הילוך ד' אמות. הרמ"א בס' ב' פסק כמו רבנו ירוחם וכפרוש של הירושלמי. כתב בעל הלכה ברורה בס' יא' שמי שהתפלל יחיד, טוב להחמיר לשיטת אבודרהם ומעיקר הדין די בכך שישהה כדי שיעור של הילוך ד' אמות.

השתחויות

לאחר שיסיים ש"ץ חזרת התפילה, נופלין על פניהם ומתחננין. כתב הב"ח בסי' קלא שהטעם כדי שיסדר התפילה בשלושה סדרים: תחילה מתפלל מיושב ואח"כ מתפלל י"ח מעומד ואח"כ מתפלל בנפילה, כאשר עשה משה רבינו דכתיב (דברים ט, ט) "ואשב בהר" וכתיב (דברים י, י) "ואנוכי עמדתי בהר" וכתיב (דברים ט, כה) "ואתנפל לפני ה'". ומאחר שאין בנו כח להתפלל בעניין אחר (חוץ ממיושב, מעומד ונפילה), אנחנו אומרים (דה"ב כ, יב) "ואנחנו לא נדע".

המנהג שנופלין על פניהם כשאומרים תחנון, מקורו במעשה דמשה רבינו ע"ה, כשביקש שליחה על חטא העם בעגל, אמר (דברים ט, יח) "ואתנפל לפני ה'" וכן ביהושע כשנפלו בעיר עי, וכתיב (יהושע ז) "ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה' וגו', ויאמר ה' אל יהושע קום לך, למה זה אתה נופל על פניך, חטא ישראל וגו'". והנפילת אפים ארצה מסמלת את המסירות שמוכנים למסור את הנפש להשי"ת, וכדמצינו אצל יעקב אבינו ע"ה, כשראה את יוסף הצדיק קרא ק"ש ואמר "אמותה הפעם", וכן עושים בתפילת התחנון (ילקוט יוסף).

כתב הרמב"ם (תפילה פ"ט ה"ה) **וְאַחַר שֵׁשֶׁלְיָמִים כָּל הַתְּפִלָּה יֵשֵׁב וְיַפֵּל עַל פָּנָיו וְיִטֵּה מַעַט הוּא וְכָל הַצְּבוּר וְיִתְחַנֵּן וְהוּא נוֹפֵל. וְיֵשֵׁב וְיִגְבֶּיֶה רִאשׁוֹ הוּא וְשָׂאֵר הָעָם וּמִתְחַנֵּן מַעַט בְּקוֹל רֶם מִיֵּשֵׁב. מִשְׁמַע מְדַבְּרֵי שִׁפּוֹל עַל פָּנָיו מִמֶּשׁ. רַב נִטְרוֹנָאֵי כְּתַב הַנוֹפֵל עַל פָּנָיו צָרִיךְ לְתַלּוֹת פָּנָיו לְמַעַל מִן הַקֶּרֶעַ (פָּנָיו כְּנֹגַד הַקֶּרֶעַ) כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִרְאָה כְּמִשְׁתַּחֲוּוֹה שֶׁלְּפָנָיו. וְאָדָם**

חשוב לצד שמאל²⁸ ומגביה צד ימין, ובאשכנז נוהגין להטות על צד ימין והכי איתא במדרש במקרא (שיר השירים ב, ו) "וימינו תחבקני" (בנופל על פניו יש לחוש לאיסור השתחויה דאסור מדרבנן אפילו בלא פישוט ידים ורגלים, וגם שמשתחוה בפניו לצד הרצפה כדרך המשתחוים, איכא צד איסורא. ולכן אמר שיתלה פניו (שלא ידביקם בקרקע) באופן שלא יהיה נראה כמשתחוה לשלפניו, וזה יתכן רק כאשר מטה פניו על צידו). והכי איתמר במגילה (כב:): אמר רב הונא בריה דרבא חזינא לאביי ורבא דכי נפלי על אפייהו מצלו אצלויי, פירוש היו מטיין על צדיהם ולא היו משתחוים על פניהם, אפילו בלא פישוט ידים ורגלים, אע"פ שמן התורה אין השתחויה אסורה על הרצפה אלא בפישוט רגלים וידיים, מדרבנן אסור אף בלא פישוט רגלים וידיים.

וכ"כ השו"ע בסי' קלא בס' א אין לדבר בין תפלה לנפילת אפים. כשנופל על פניו, נהגו להטות על צד שמאל. הגה: ויש אומרים דיש להטות על צד ימין, ונהגו להטות (ריב"ש סי' רי"ב ובית יוסף בשם הרמב"ם); בשחרית כשיש לו תפלין בשמאלו, על צד ימין משום כבוד תפלין; ובערבית, או כשאין לו תפלין בשמאלו, יטה על שמאל (מנהגים). ולאחר שנפל על פניו יגביה ראשו ויתחנן מעט מישב, וכל מקום ומקום לפי מנהגו; ומנהג פשוט לומר: ואנחנו לא נדע כו'.

ובס' ב כתב השו"ע - נפילת אפים מישב, ולא מעמד. הגה: יש אומרים דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וספר תורה בתוכו, אבל בלא זה אומרים תחנה בלא פסוי פנים, וכן נוהגים (בית יוסף בשם רוקח סי' שכ"ד).

²⁸ הרב בנימין פירש הטעם לפי שמצינו כשארם מתפלל שכינה מימינו דכתיב (תהילים קכא, ה) "ה' צלך על יד ימינך", וכתיב "שויתי ה' לנגדי תמיד", נמצא כשהוא מוטה על שמאלו פניו כלפי השכינה (מימינו), ואם היה מוטה עד צידו הימיני, היה היפך ולא יתכן לעבד להטות אתוריו כלפי אדוניו.

והשו"ע כתב בס' ח : אין אדם חשוב רשאי לפל על פניו כשמתפלל על הצבור, אלא אם כן הוא בטוח שיענה פיהושע בן נון. הגה: וכן אסור לכל אדם לפל על פניו בפשוט ידים ורגלים, אפלו אין שם אבן (כב) משפית (הגהות אשרי סוף פ' תפלת השחר וריב"ש סי' תי"ב); אבל אם נוטה קצת על צדו, מתר אם אין שם אבן משפית; וכן יעשו ביום כפור, כשנופלין על פניהם, או יציעו שם עשבים כדי להפסיק בין הקרקע, וכן נוהגין (ק"ךד).

המנהג פשוט אצל הספרדים ועדות המזרח שלא עושים כדעת מרן השו"ע, ואין נופלים על פניהם, אלא אומרים את המזמור לדוד אליך ה' נפשי אשא ואבינו מלכינו, מבלי ליפול על פניהם כלל מפני שעל פי דברי הזוהר הקדוש²⁹ (סוף פרשת במדבר), הנופל על פניו ואינו מכוון לבו כראוי כשאומר המזמור הנ"ל, עלול ח"ו להסתלק מן העולם בקיצור ימים ושנים, ולכן נהגו להימנע מנפילת אפיים אלא אומרים אותו כדרך הקורא מזמור תהילים בלבד (מגן אברהם בס"ק ה' בשם הבית יוסף, שארית יוסף ס' טז ויחווה דעת ח"ו סוף ס' ז).

המ"ב בס"ק ג כתב הנה נפילת אפים שנהגו בה בימים הראשונים היה בדרך קידה, דהיינו ליפול על פניו ארצה ושלא בפשוט ידים ורגלים. ועכשיו לא נהגו ליפול על פניהם ממש, אלא בהטיית הראש

²⁹ כתב הזוהר (ע"פ הפירוש של מתוק מדבש) ועל כן צריך האדם לדבק נפשו ורוצונו בקונו, ולא יבוא אליו ברצון כוזב של שקר, לפי שכתוב "דובר שקרים לא יכול לנגד עיני" ושאל מה פירושו? ומשיב שבשעה שאדם מכין עצמו למסירת נפש בנפילת אפיים ולבו רחוק מהקב"ה אז קול יוצא מן השמים ואומר, לא יכון לנגד עיני, דהיינו זה האיש רצה לתקן עצמו, אבל אינו רוצה שיתקן, כי אינו ראו להיתקן וכ"ש אם בא לייחד את שם הקדוש ואינו מייחדו כראוי, ודאי אינו פועל כלום. ועל זה כתב האריז"ל אמנם צריך שתדע כי לא כל הרוצה ליטול את השם ייטול, כי אין יכולת לכונן כוננה זו אלא מי שהוא צדיק גמור, שהוא כדאי בזכותו לרדת ולברר אותם הביורוין מתוך הקליפות בעל כרחם וכו', ואם לא כן, הנה בעת שמוסר נפשו ומורידה אל הקליפות, הנה לא די שלא יוכל לברור משם נשמות הנופלות שם, אלא אדרבה תישאר נפשו שם בתוך הקליפות.

וכיסוי הפנים בלבד. ונוהגים לכסות הפנים בבגד ולא די כיסוי היד שנופל עליה, לפי שהיד והפנים גוף אחד הם, ואין הגוף יכול לכסות את עצמו.

שער שני

דְּבָרִים הַמְעַכְבִּים
אֶת הַתְּפִילָּה

פתיחה לשער השני

בחרתי לפתוח בלשונו הטהורה והברורה של הרמב"ם בהלכות תפלה (פ"ד):

תַּמְשֵׁה דְּבָרִים מְעַכְבִּין אֶת הַתְּפִלָּה אִף עַל פִּי שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּה: טְהֵרַת יָדַיִם. וְכִסּוּי הָעֲרֻוָּה. וְטְהֵרַת מְקוֹם תְּפִלָּה. וְדְבָרִים הַחוּפְזִים אוֹתוֹ. וְכַנּוּת הַלֵּב:

א. **טְהֵרַת יָדַיִם כִּי־צַד.** רוֹחֵץ יָדָיו בְּמַיִם עַד הַפָּרָק וְאַחַר כֵּף יִתְפַּלֵּל. הִיָּה מֵהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה וְלֹא הִיָּה לוֹ מַיִם. אִם הִיָּה בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם אַרְבָּעָה מֵילִין שֶׁהֵם שְׁמוֹנֵת אֲלָפִים אָמָה הוֹלֵךְ עַד מְקוֹם הַמַּיִם וְרוֹחֵץ וְאַחַר כֵּף יִתְפַּלֵּל. הִיָּה בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם יוֹתֵר עַל כֵּן מְקַנֵּחַ יָדָיו בְּצֻרוֹר אוֹ בְּעֶפֶר אוֹ בְּקוֹרָה וּמִתְפַּלֵּל.

ב. **כִּסּוּי הָעֲרֻוָּה כִּי־צַד.** אִף עַל פִּי שֶׁכִּסָּה עֲרֻוֹתָו כְּדֶרֶךְ שְׁמֹכֶסֶין לְקִרְיַאת שְׁמַע לֹא יִתְפַּלֵּל עַד שְׂיַכְסֶה אֶת לְבוֹ. וְאִם לֹא כִסָּה לְבוֹ אוֹ שָׁנְאֵנֵס וְאִין לוֹ בְּמָה יְכַסֶּה הוּאִיל וְכִסָּה עֲרֻוֹתוֹ וְהִתְפַּלֵּל יֵצֵא. וּלְכַתְחֻלָּה לֹא יַעֲשֶׂה.

ג. **טְהֵרַת מְקוֹם הַתְּפִלָּה כִּי־צַד.** לֹא יִתְפַּלֵּל בְּמְקוֹם הַטְּנֻפֹת וְלֹא בְּמִרְחֵץ וְלֹא בְּבֵית הַכֶּסֶא וְלֹא בְּאַשְׁפָּה וְלֹא בְּמְקוֹם שְׂאִינוֹ בְּחֻזְקַת טְהָרָה עַד שְׂיַבְדְּקֵנוּ. כָּלְלוּ שֶׁל דְּבַר כָּל מְקוֹם שְׂאִין קוֹרִין בוֹ קִרְיַאת שְׁמַע אִין מִתְפַּלְלִין בוֹ. וְכִשֵּׁם שְׁמִרְחִיקִין מִצּוֹאָה וּמִמֵּי

רגלים וריח רע ומן המת ומראית הערוה לקריאת שמע כף מרחיקין לתפלה.

ד. **דברים החופזים אותו כיצד.** אם היה צריך לנקבו לא תפלל. וכל הצריך לנקבו והתפלל תפלתו תועבה וחוזר ומתפלל אחר שייעשה צרכיו. ואם יכול להעמיד עצמו כדי פרסה תפלתו תפלה. ואף על פי כן לכתחלה לא תפלל עד שיבדק עצמו יפה יבדק נקבו ויסיר כיחו וניעו וכל הדבר הטורדו ואחר כך תפלל.

ה. **פונת הלב כיצד.** כל תפלה שאינה בכונה אינה תפלה. ואם התפלל בלא פונה חוזר ומתפלל בכונה. מצא דעתו משבשבת ולבו טרוד אסור לו להתפלל עד שתתישב דעתו. לפיכך הבא מן הדרך והוא עיף או מצר אסור לו להתפלל עד שתתישב דעתו. אמרו חכמים ששה שלשה ימים עד שינוח ותתקרב דעתו ואחר כך תפלל. כיצד היא הפונה. שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה. לפיכך צריך לישב מעט קדם התפלה כדי לכונן את לבו ואחר כך תפלל בנחת ובתחנונים ולא יעשה תפלתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו. לפיכך צריך לישב מעט אחר התפלה ואחר כך יפטר. חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קדם תפלה ושעה אחת לאחר תפלה ומאריכין בתפלה שעה.

טהרת הידיים

איתא בגמרא (ברכות יד:) ואמר רבי יוחנן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלמה - יפנה (לנקביו) ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל, וזו היא מלכות שמים שלמה. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן דכתיב "ארחץ בניקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה'" (תהילים כו, ו). אמר לו רבינא לרבא חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר: מי שאין לו מים לרחוץ ידיו מקנח ידיו בעפר ובצרוור ובקסמית, א"ל שפיר קאמר, מי כתיב "ארחץ במים" ? "בניקיון" כתיב, כל מידי דמנקי. דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא, והני מילי לק"ש אבל לתפלה מהדר (פרש"י, בעידנא דק"ש שזמנה קבוע, לכן לא יחזור אחר מים, פן יעבור הזמן. אבל לתפלה דכל היום זמנה הוא צריך למהדר אמיא. והרשב"א הקשה שגם זמנה של התפילה קבוע ? ולכן פירש שק"ש שהיא מדאורייתא לא החמירו עליו לחזור אחר מים, כמו שהקלו בה לגבי בעל קרי, לפי שאין דברי תורה מקבלים טומאה. אבל בתפילה שדרבנן החמירו עד פרסה), ועד כמה ? עד פרסה. והנ"מ לקמיה, אבל לאחוריה אפילו מיל אינו חוזר [ומינה] מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר (כלומר לאחוריו חוזר עד מיל (0.96-1.15 ק"מ, ולפניו עד פרסה 3.8-4.6 ק"מ, לפי מהדורת דרשו) עכ"ל. כך גרסת הרי"ף, הרשב"א והרמב"ם (הלכות תפילה פ"ד ה"ב).

אבל ה'תוס' (בר"ה אמאן) לא גורסים "הני מילי לק"ש אבל לתפילה
מהדר וכו'", שגם בתפילה יש חשש שמא יעבור זמן תפילה, ולכן אין
הבדל בדין נטילת ידיים לק"ש ולתפילה. וכן דעת המרדכי, רבינו יונה
והרא"ש.

השו"ע כתב (סי' צב ס' ד) צריך לרחץ ידיו במים, אם יש לו. ואם אין לו,
צריך לחזור אחריהם עד פרסה, והני מלי פשהוא הולך בדרך והמים
נמצאים לפניו, אבל אם צריך לחזור לאחוריו למקום מים עד מיל, חוזר.
יותר ממיל אינו חוזר, ואם מתגרא שיעבר זמן התפלה, ינקה ידיו בצרור
או בעפר או בכל מדי דמנקה: (ועי' לקמן סימן רל"ג).

המ"ב מוסיף שבדיעבד אינו חוזר ומתפלל (ס"ק יג). אם יחזר אחר מים
ויצטרך בגלל זה לילך אח"כ יחידי או שלא יוכל להגיע למקום חפצו
בעוד יום, אין צריך לחזור כלל (ס"ק טז). וכל זה דווקא כשיודע שבודאי
ימצא שם מים, אבל בספק אינו חוזר (ס"ק יז). אם הוא במקום שיש שם
מנין, ואם יחזור אחר מים יפסיד את התפילה בציבור, כתב הב"ח דאף
שיש שהות לזמן התפילה, אין צריך לחזור אחר מים, וינקה במידי
דמנקה. ודעת הגר"ח ק (שיח תפילה שער ב סי' ה בהג"ה) דאף בבגדו יכול
לשפשף. ויש הרבה פוסקים שסוברים שבק"ש תיכף שיגיע התחלת
זמנה, אם אין לו מים, אזי ינקה ויקרא ולא ימתין למים (מ"ב ס"ק כא).

שיעור הזמן שצריך לחזור אחר מים ברוכב או נוסע ברכב

המ"ב כתב שהשיעור ברוכב כמו המרחק של מהלך ברגליו (ס"ק יז). וכ"כ שו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' יט; ח"ט סי' לז) שדווקא לעניין נטילת ידיים לסעודה משערים את המרחק לפי הזמן של ההליכה. מה שאין כן לנטילת ידיים לתפילה, וכן לתפילה בציבור, גם שכנוסעים ברכב (יש צד להקל שהנסיעה היא בגדר סכנת נפשות) משערים לפי המרחק של ההליכה ולא לפי הזמן של ההליכה. הגרמ"ק חולק (אשי ישראל פ"ח הערה ע) שברוכב ע"ג בהמה יש טירחא וקושי לכן משערים לפי מרחק ההליכה, אבל בנוסע במכונית שאין טירחא, משערים את המרחק לפי משך זמן הילוך מיל (מ"ב בסי' צ הערה 59 מהדורת "דרשו").

היסח הדעת מהידיים

דעת הר"ן (פסחים כה. ד"ה דילמא) שידיים שהסיחו דעת מהם אינם צריכים נטילת ידיים לתפילה. אולם הרמב"ם כתב (פ"ד הל' א-ג) שאחד מהדברים המעכבים את התפילה היא טהרת הידיים. טהרת הידיים כיצד רוחץ ידיו במים. והבית יוסף (סי' צב) למד מדבריו דבכל התפילות צריך לרחוץ ידיו אע"פ שאינו יודע להם שום לכלוך, כשם שהוא צריך ליטול ידיו לאכול פת.

השו"ע פסק כמו הרמב"ם (בס' ה-ז) וז"ל: רַחַץ יָדָיו שְׁחֲרִית וְהִסִּיחַ דַּעְתּוֹ, צָרִיכִים נְטִילָה לְתַפִּלָּה. אִם יֵשׁ לוֹ מַיִם, אַף עַל פִּי שְׂאִינוֹ יוֹדֵעַ לְהֵם שוֹם לְכַלּוֹף, וְלֹא יִבְרָף. וְאִם אֵין לוֹ מַיִם מְזַמְּנִים, אֵינוֹ צָרִיף לְחַזֵּר וְלִטֹּל:

העומד בתפלה, ונזכר שנגע במקום מטנף, די בנקיון עפר או צרורות, או מחכף ידיו בפתל. מקום מטנף, הינו מקומות המכסין באדם לפי שיש בהם מלמולי זעה וכן אם חכף הראש: הגה: ולכן אסור לגע במקומות אלו בשעה שעומדים בתפלה או עוסק בתורה (כל בו) וכן בצואת האון והאף³⁰ כי אם על ידי בגד (מהר"ל).

האם לברך על נטילת ידיים לתפילה ?

הרמב"ם כתב (הלכות ברכות פ"ו ה"ב) כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לק"ש בין לתפילה מברך.

דרכי משה (ס"ק ג) מביא את הרא"ש (תשובות כלל ד ס"א) שאם נטל ידיו לתפילה, אם לא עשה צרכיו - אין צריך לברך על נטילת ידיים, שלא תקנו ברכה אלא בשחרית. ומהר"י אבוהב מדייק מדברי הרא"ש שאם נגע בבשר מטונף שבגוף האדם או בטינוף היוצא מגופו, אזי צריך לברך על נטילת ידיים כשרוצה להתפלל. אבל אם נגע בטיט וידיו מלוכלכות אין צריך לברך. וסמ"ק כתב שאף שידיו מלוכלכות בצואה, אינו מברך על נטילת ידיים. בסוף דבריו כתב דברי משה שהמנהג שלא לברך על נטילת ידיים אף כשעושה צרכיו מיד אחר זה. וגם הבית יוסף פסק סב"ל.

השו"ע (ס' צב ס' ה) כתב שלא יברך. וכן פסק הרמ"א וז"ל: וְאֶפְלוּ הָיָה יָדָיו מְלֻכְלָכֹת וְנוֹטְלֵן לְתַפְלָה, אֵינּוּ מְבָרְךְ .

³⁰ כתב המ"ב (ס"ק ל) הגר"א מקיל בזה וכ"כ בשערי תשובה בשם מור וקציעה להקל בצואת האף אבל צואת האון נחשבת למקומות המכוסים. והגרא"ל שטיימן אמר בשם החזון איש שמכניס ידו לתוך האון או האף, דינו כנוגע במקומות המכוסים וצריך נטילת ידיים.

כיסוי הערוה

כתב המ"ב (סי' עד ס' ד) יש איסור שליכו יראה את הערוה כדכתיב "לא יראה בך ערות דבר וגו'", ומצינו לשון ראייה בלב כדכתיב "ולבי ראה הרבה חכמה". לפיכך החמירו חכמים בראיית הלב את ערוותו. ודע דאפילו אם לבו מכוסה בבגד להפסיק בינו לערוה, צריך שתהא ערוותו ג"כ מכוסה, ואם הוא מגולה הסכימו הרבה אחרונים דאסור לקרות מן התורה, אפילו אם מכוסה בטלית גם על ראשו ועיניו שלא יוכל לראות את הערוה, שהרי לא נאמר "לא תראה ערות דבר" אלא "לא יראה בך" כלומר שתהא מכוסה בעניין שלא יוכל להראות אפילו לאחר. לסיכום צריך שלבו לא יראה את ערוותו וערוותו תהיה מכוסה.

לפיכך העומד בבית ערום והוציא ראשו חוץ לחלון שלא יראה ערוותו (או עצם עיניו או החזיר פניו), אע"פ שחצץ בבגד על לבו ה"ז לא יקרא, כיון שערוותו מגולה ונראית בבית. אבל הישן ערום בכילה שאינה גבוהה טפחים והוציא ראשו חוצה לה וגם חצץ באיזה דבר להפסיק בין לבו לערוה, אע"פ שערוותו מגולה בכילה, ה"ז כמכוסה בטלית, ומותר שכיון שאין הכילה גבוהה י"ט, שם כיסוי עליה כמו מלבוש, ואינו דומה לבית שהוא חולק רשות לעצמו ולא נוכל לכנות עליה שם כיסוי ע"כ אסור במקרה של הבית. וכן אם צואה בבית בתוך ד"א והוציא ראשו חוץ לחלון אסור לקרות ק"ש דשדינן ראשו בתר רובו.

בדיעבד

אם קרא ק"ש בברכותיה כשלבנו רואה את הערוה, יצא י"ח מעיקר הדין. ומ"מ טוב להחמיר ויחזור לקרוא ק"ש בלא ברכותיה משום סב"ל. וכן אם התפלל כשליבו רואה את הערוה, בדיעבד אינו חוזר ומתפלל (מ"ב סי' עד ס"ק ה; הלכה ברורה שם בס"ק ג). ילקוט יוסף (סי' עה בס"ק יג) כתב שיחזור ויתפלל בתנאי של נדבה: שאם הוא צריך מן הדין לחזור ולהתפלל הרי הוא מתפלל, ואם לו תהיה תפילתו לנדבה וטוב שיחדש בה דבר בברכת שומע תפילה.

ערום בחצי פלג גופו עליון

כתב השו"ע (ס' ו) היתה היתיה טליתו חגורה על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה, אף על פי שמתניו ולמעלה הוא ערום, מתר לקרות קריאת שמע. אכל להתפלל אסור, עד שיקסה לבו (והטעם שהתפילה חמורה יותר, לפי שבתפילה צריך לראות את עצמו כעומד לפני מלך ומדבר עימו, שצריך לעמוד באימה, אבל בק"ש אינו מדבר לפני המלך, מ"ב ס"ק כד). כתב הלכה ברורה (ס"ק ט) שאינו רשאי להניח תפילין כשלבנו מגולה. ואף לעניין ק"ש, יש להחמיר לכתחילה שיהא ליבו מכוסה.

ערוות חברו

הרמ"א כותב (סי' עד ס' א) אם ליבו רואה ערוות חברו, אסור. השו"ע כתב (סי' עה ס' ו) היתה ערוה פגודו והחזיר פניו ממנה, או שעצם עיניו, או שהוא בליטה, או שהוא סומא, מתר לקרות, דבראיה תלה רחמנא, והא לא חזי לה.

המ"ב כתב (ס"ק כח) שהאחרונים (ב"ח, ט"ז, מ"א והגר"א ועוד) אומרים שעצימת עיניים או סומא או לילה לא מועילים. ולכן צריך להחזיר כל גופו ולא רק פניו כדי שיהיה מותר. אופנים מותרים נוספים שיהיה ברשות אחרת אפילו אם ישנה מחיצה של זכוכית ביניהם והוא עוצם את עינו, מותר.

טפח באשה ערוה³¹

איתא בגמרא (ברכות כד.) אמר רבי יצחק טפח באשה ערוה. למאי (באיזה עניין נאמר)? אילימא ליאסתכולי בה, ואמר רב ששת כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף, אלא באשתו ולק"ש. אמר רב חסדא שוק באשה ערוה, שמואל אמר קול באשה ערוה שנאמר "כי קולך ערב ומראך נאוה" (שיר שירים ב) ופרש"י שמזה שהוא משבח את הקול משמע שהוא תאוה. רב ששת אמר שער באשה ערוה. שנאמר "שערך כעדר העיזים" (שיר השירים ד).

הבית יוסף (סי' עה) מקשה על רב חסדא, הרי כל מקום שדרכה לכסותו הוה ערוה? מדוע דווקא שוק?

הבית יוסף מתרץ בשם הרשב"א והראב"ד שכתבו שמכיוון שהסברנו את רב יצחק באשתו לעניין ק"ש, לכן בא רב חסדא לומר שמקום צנוע (אפילו לגבי בעלה) באשה זה שוק (למרות שבאיש זה לא נחשב מקום צנוע). אבל פניה, ידיה, (כף) רגליה, וקול דיבורה שאינו זמר ושערה מחוץ לצמתה שאיהו מתכסה, אין חוששין להן מפני שהוא רגיל בהם ומחשבתו לא

³¹ יש איסורים חמורים בהסתכלות באשה ובשערותיה ושמיעת קולה (שאינם מבוארים בחיבור הזה). ובשעה שעוסק בדברים שהקדושה (תפילה וכו') יש איסור נוסף כמו שיבואר להלן.

נטרדת מהם בק"ש. וכך גם הבית יוסף מפרש את הטור שטפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסותו אסור לקרות ק"ש כנגדה ואפילו היא אשתו. וכן אם שוקה מגולה אסור לקרות כנגדה. וכ"כ הרא"ש.

הרמב"ם (בהלכות ק"ש פ"ג ה"טז) כתב שכל גוף האשה ערוה, לפיכך לא יסתכל בגוף האשה כשהוא קורא ואפילו היא אשתו. ואם היה מגולה טפח מגופה לא יקרא כנגדה. (הרמב"ם השמיט את עניין הקול ושער משום שהוא מפרש אותם לעניין הסתכלות ולא לעניין ק"ש).

הבית יוסף כתב שלעניין הלכה נקטינן כדברי הרמב"ם, ומיהו טוב ליזהר לכתחילה מראיית שער ומשמיעת קול זמר באשה בשעת ק"ש.

כתב השו"ע (סי' עה ס' א) טַפַּח מְגַלָּה בְּאִשָּׁה בְּמָקוֹם שֶׁדָּרְכָהּ לְכִסּוּתוֹ (מפני שזה מביא לאדם לידי הרהור כשמסתכל בו בכלל ערוה היא ואסור לקרות או להזכיר שום דבר שבקדושה נגד זה כמו נגד ערוה ממש, מ"ב ס"ק א), אֶפְלוּ הִיא אִשְׁתּוֹ, אָסוּר לְקָרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע כְּנִגְדָּה: הַגָּה: וַיֵּשׁ אֲוֹמְרִים דְּוָקָא בְּאִשְׁתּוֹ, אֶבֶל בְּאִשָּׁה אַחֲרֵת אֶפְלוּ פְחוֹת מְטַפַּח הָיָה עֲרֻנָּה.

כתב המ"ב (ס"ק ב) אבל פניה וידיה כפי המנהג שדרך להיות מגולה באותו מקום מותר, וכן בפרסות רגל עד השוק (הוא עד המקום הנקרא ברך) במקום שדרכן לילך יחף מותר לקרות כנגדו שכיון שרגיל בהן אינו בא לידי הרהור. ובמקום שדרכן לכסות שיעורן טפח כמו שאר גוף האשה, אבל זרועותיה ושוקה אפילו רגילין לילך מגולה כדרך הפרוצות אסור.

המ"ב (בס"ק ז) כתב שהשו"ע כתב לעניין ק"ש, אבל לעניין הסתכלות לכולי עלמא המסתכל באשה אפילו באצבע קטנה, כיוון שמסתכל בה

ליהנות, עובר בלאו ד"לא תתורו אחרי עיניכם" ואמרו שאפילו שיש בידו תורה ומעשים טובים, לא ינכה מדינה של גהינום. וראיה בעלמא לפי תומו בלא נהנה שרי, אם לא מצד המוסר (שאסור).

שער אישה

כתב השו"ע (ס"ב) שער שעַר שֶׁל אִשָּׁה שְׁדַרְכָּה לְכַסוֹת, אָסוּר לְקָרוֹת כְּנִגְדּוֹ: (הגה: אָפְלוּ אֶשְׁתּוֹ) אָבַל בְּתוֹלוֹת שְׁדַרְכָּן לִילָךְ פְּרוּעוֹת הָרֹאשׁ, מִתָּר: הגה: וְה"ה הַשְּׁעָרוֹת שֶׁל נָשִׁים שְׁרָגִילִין לְצֵאת מַחוּץ לְצִמְתָן (בית יוסף בְּשֵׁם הַרְשָׁב"א) וְכָל שֶׁכֶּן שְׁעַר נְכָרִית, אָפְלוּ דְרָכָה לְכַסוֹת.

המ"ב (ס"ק י') כתב שנשים שדרכם לילך בגילוי הראש בשוק כדרך פריצות, אסור להתפלל ולקרוא כנגדם. ילקוט יוסף (סי" עה בס"ק ה) והלכה ברורה חולק (ס"ק י') כתבו שמקומות שהדבר מצוי שנשים נשואות עוברות על דין תורה, והולכות בגילוי הראש, מותר לקרוא ק"ש כנגדן, שמכיוון שהדבר מצוי ורגילות הן ללכת כן, אין לחוש יותר להרהור עבירה כשהן לפניו בשעה שקורא ק"ש.

קול באשה

הרא"ש כתב שקול באשה ערוה דווקא לשמיעה שירים ולא לעניין ק"ש. ולכן הטור השמיט את עניין הקול בק"ש. אבל המרדכי בשם רבינו האי חולק ומסביר את איסור שמיעת קול זמר של אישה לעניין ק"ש. כ"כ באהל מועד והגהות מימוניות.

רבינו יונה מסביר את איסור שמיעת זמר של אישה לק"ש, והני מילי בשעה שמנגנת אבל בשעה שמדברת כדרכה מותר. ואפילו בשעה

שמנגנת אם הוא יכול לכוון ליבו לתפילתו בעניין שאינו שומע את הקול ואינו משים לב אליו מותר. וכך כשמגולה טפח אינו אסור אלא שמסתכל בה אבל בראיה בעלמה מותר (דרכי משה בשם המרדכי חולק שלא מהני העלמת עין).

השו"ע כתב (בס' ג') **יֵשׁ לְזָהָר מְשַׁמֵּיעַת קוֹל זְמֵר אִשָּׁה בְּשִׁיעַת קְרִיאַת שְׁמַע הַגָּה: וְאֶפְלוּ בְּאִשְׁתּוֹ, אֲבָל קוֹל הַרְגִיל בּוֹ אֵינוֹ עֲרֻהָ (בֵּית יוֹסֵף בְּשֵׁם אֶהָל מוֹעֵד וְהַג' מ).**

צוואת מקום התפילה

א. הרחקה מצואה ללא ריח

צואה מכוסה שאין מגיע ממנה ריח רע (לדוגמא טיטול)

איתא במשנה בברכות (כב:): וכמה ירחיק מהן ומן הצואה - ד' אמות³².

גמרא (כה:): אמר רבא צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה, ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה. צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה, דצואה בכסוי תליא מילתא והא מיכסיא. ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה "ולא יראה בכך ערות דבר" (דברים כג, טו) אמר רחמנא והא קמיתחזיא. וכ"כ השו"ע (ס' עו ס' א): צואה בעששית מותר לקרוא כנגדה אע"פ שרואה אותה דרך דפנותיה משום דבכיסוי תליה רחמנא, דכתיב "וכסית את צאתך" והא מכסיה.

גמרא (כה:): אמר רבא צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא ק"ש. בעא מר בריה דרבינא צואה דבוקה בסנדלו מאי? תיקו. כתב הרא"ש (ס' נא) מניח סנדלו עליה וקורא - שלא אמרינן שהסנדל בטל לגוף ולכן חשיב כיסוי. צואה דבוקה בסנדלו (פירוש שהסנדל נוגע בצואה) מהו? תיקו, וכל תיקו דאיסורא לחומרא וכ"כ הרמב"ם (הלכות ק"ש פ"ג הל' יא). ואילו רבינו

³² כתב השו"ע (סי' צ' ס' כו): פל מקום שאין קורין בו קריאת שמע, אין מתפללים בו, וכשם שמרחיקים מצואה ומי רגלים וריח רע, ומן המת ומראית הערוה לקריאת שמע, כך מרחיקין לתפלה.

יונה כתב שהסנדל נחשב ככיסוי כאילו הצואה היתה מכוסה בכלי. ולכן הוא מתיר כאשר הצואה נוגעת בסנדל אבל אוסר כאשר הצואה דבוקה ממש בסנדל, אבל הרא"ש והרמב"ם והטור אוסרים אפילו כאשר הצואה נוגעת בסנדל וכ"כ השו"ע (סי' עו ס' ב) **צוֹאָה בְּגוּמָא, מְנִיחַ סַנְדָּלוֹ עָלֶיהָ וְקוֹרֵא, דַּחְשִׁיבָהּ בְּמַכְסָּה, וְכִינּוֹן שְׂאִין רִיחַ רַע מְגִיעַ לוֹ, מְתָר. וְהוּא שְׂלֵא יְהֵא סַנְדָּלוֹ נוֹגֵעַ בָּהּ.**

המשנה ברורה (ס"ק ד) מדייק שדווקא נקט סנדל שנחשב ככיסוי, אבל רגל יחפה היא חלק מגופו ואינה נחשבת ככיסוי. והלכה ברורה מוסיף שאם כיסה ברגלו היחפה, אזי אדם אחר רשאי לקרוא ק"ש (ס"ק ד).

צואה עוברת שאין בה ריח רע להעבירו (אדם שנושאים לפניו גרף כגון סיר לילה)

בגמרא (כה). איתמר צואה עוברת: **אביי** אמר **מותר** לקרות ק"ש, **רבא** אמר **אסור** לקרות ק"ש. **אביי** למד ממצורע ומאבן של צרעת הבית שמטמאים כאשר הם עומדים או יושבים ליד אדם טהור, ולא מטמאים כאשר הם עוברים על פני טהור. ורבא אמר לך התם (בצרעת) בקביעותא תליא מילתא דכתיב "בדד ישב מחוץ למחנה מושבו" (ויקרא יג, מו) הכא (בק"ש ובתפילה) "והיה מחניך קדוש" (דברים כג, טו) אמר רחמנא והא ליכא. והלכה כרבא דאסור.

הרמב"ם (פ"ג הל' יג) כתב גבי צואה עוברת ופי חזיר אסור לקרוא כנגדן עד שיעברו ממנו ד' אמות. הבית יוסף למד מדבריו שאם הרחיק ממנו ד' אמות שרי ולא דמי לצואה העומדת במקום אחד שצריך להרחיק ממנה לפני כמלא עיניו. והר"ר יצחק אבוהב כתב שלא מצא גילוי (ראיה) לדברי הרמב"ם מהגמרא. ולכן נראה לו דמיירי בלאחריו

שדי בד' אמות אבל לפניו צריך להרחיק כמלא עיניו. וכ"כ בשו"ע (בס' ג): הַעֲבִירוּ צוֹאֵה לְפָנָיו, אָסוּר לְקָרוֹת כְּנֶגְדָּהּ. **המשנה ברורה** (ס"ק ח) כתב שבדיעבד אם כבר קרא והתפלל, והיתה הצואה עוברת לפניו חוץ לד' אמות, כל היכא דאיכא פלוגתא חוזר וקורא ק"ש בלא ברכותיה (ספיקא דאורייתא לחומרה), ובתפילה אינו חוזר ומתפלל (סב"ל).

צואה על בשרו שאין בה ריח

איתא בגמרא (כה.) **איתמר צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא** (פרש"י מחיצה יש בינו לבין בית הכסא ופשט ידיו לפניו מן המחיצה): **רב הונא אמר מותר לקרות ק"ש, רב חסדא אמר אסור לקרות ק"ש.** אמר רבא מ"ט דרב הונא דכתיב "כל הנשמה תהלל יה" (תהילים קנ, ו) (פרש"י הפה והחוטם בכלל הילול ולא שאר אבריו). ורב חסדא אמר אסור לקרות ק"ש מ"ט דרב חסדא דכתיב "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך" (תהילים לה, י).

ר"ח (מובא בתוס' כד: ד"ה פסק) פסק כרב חסדא לאסור, ואע"ג שרב חסדא הוא תלמידו של רב הונא אזלינן לחומרא בדאורייתא וכ"כ האור זרוע.

הרי"ף פסק כרב הונא משום שהוא רבו של רב חסדא ועוד שהגמרא ביומא (ל.) מקשה על הדין של צואה במקומה מהגמרא שלנו לפי רב הונא ולכן משמע שהלכה כדבריו.

לכאורה קשה מהמשנה שצריך להרחיק ד' אמות מהצואה, אז איך ניתן להתיר צואה על בשרו? ! ולכן רבינו יונה והרא"ש מפרשים שרב הונא התיר בצואה שעל בשרו במקום המתכסה מאליו בלא מלבושים, כגון בין אצלי ידיו וכיוצא בו, אבל במקום הנראה, אין כיסוי המלבוש

מתיר, הם מדייקים מהגמרא ביומא שמחלקת בין צואה שניראת לצואה שאינה נראית (כך גם רבינו יונה מסביר את הרי"ף).

הרמב"ם כתב (פ"ג הל' יא) היתה כנגדו צואה מעוטה ביותר כמו טיפה ורקק עליה רוק עבה עד שתתכסה וקורא. היתה נטישת צואה על בשרו או ידיו מטונפות מבית הכסא ולא היה להן ריח רע כלל מפני קוטנן או יבשותן מותר לקרות לפי שאין להן ריח רע עכ"ל. ורבינו יונה מסביר את הרמב"ם שמדובר שאין בו ממשות אלא לכלוך בעלמא שנתפשט בבשרו או ידיו מטונפות, ומתוך קטנותו ויבשותו נדון כאילו אין שם צואה כלל. ובסוף ההלכה כתב הרמב"ם (שם) "וכמה גאונים הורו שאסור לו לקרות אם היו ידיו מטונפות וכך ראוי לעשות".

השו"ע (בסעיף ד) פסק: הִיָּתָה צוֹאָה עַל בְּשָׂרוֹ וּמְכָסָה בְּבִגְדָיו, או שְׁהִכְנִיס יָדָיו בְּבֵית הַכֶּסֶא דְרַךְ חוּר וְאִינוּ מְרִיחַ רִיחַ רַע, וְשׁ מְתִירִים לְקָרוֹת³³ (הרי"ף והרא"ש ורבינו יונה לפי רב הונא), וְיִשׁ אוֹסְרִין (ר"ח ואור זרוע לפי רב חסדא). וְיִשׁ אוֹמְרִים שְׁלֹא הִתִּיר הַמְּתִיר בְּצוֹאָה עַל בְּשָׂרוֹ, אֶלֶּא בְּמָקוֹם שְׁהִיא נִכְסִית מֵאֲלֵיהָ בְּלֹא מְלָבוֹשׁ, כְּגוֹן אֶצִּילֵי יָדָיו (רא"ש ורבינו יונה לפי י"מ), וְנִכּוֹן לַעֲשׂוֹת כְּדַבְּרֵי הַמְּחַמֵּיר: הֵגָה: וְשִׁכַּח זֶרַע עַל בְּשָׂרוֹ דִּינּוּ כְּצוֹאָה (מְהַר"ל הל' י"ב).

³³ יד אפרים מקשה שהרי אסרנו צואה שדבוקה בסנדלו (סעיף ב) ואיך אנו מתירים צואה שדבוקה בבשרו ומכוסה בבשרו? והוא מתרץ שצואה שדבוקה בסנדלו אינה מתכסה מאליה ועתידה להיגלות ע"י הילוך ולכן היא אוסרת.

צואה בפי טבעת

כתב השו"ע (בס"ה) צוֹאָה בְּפִי טַבֵּעַת, אֶפְלוּ הִיא מְכֻסָּה אֶסוּר לְקָרוֹת
לְדַבְרֵי הַפֶּל, אֶפְלוּ אֵינָה נִרְאֵית כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד, וְנִרְאֵית כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב.³⁴

כתב המגן אברהם (ס"ק ח) מי שיש לו חולי הטחורים, וזב ממנו דם
תמיד ואגב הדם יוצא ממנו ליחה סרוחה מעופשת ויש לו ריח רע, אסור
בכל דבר שבקדושה כל זמן שליחה סרוחה שותת ממנו. ואם אין שם
ריח רע: אם הדם או הליחה יוצא דרך דחייה (כאשר דוחק את עצמו יוצאים)
בסירוגין הוי מן המעיים (ונחשב כצואה), ויש לו תקנה ברחיצת מקום
הזוהמה. ואם שותת ויורד תדיר מעצמה, אז הוי מפי הטבעת (ולא נחשב
כצואה אלא כפצע) וא"צ תקנה (כיוון שאין בו ריח רע ונחשב כדם מכתו, ולכן מותר לו
להתפלל).

כתב המשנה ברורה (ס"ק יח - לדברי הכל) אפילו לדברי המתיר בסעיף ד'
בצואה על בשרו ומכוסה, שאני הכא דבמקומה נפיש זוהמא טפי, ע"כ
יש לו לאדם להתעורר ולראות תמיד שיהא נקי פי הטבעת שלו ולרחצו
במים או ברוק כדי שלא יישאר שמה אפילו משהו מצואה (של"ה וח"א).

צואה ללא ריח ברשות אחרת

כתב השו"ע (סי' עט ס' ב) הִיָּתָה בְּמִקוֹם גְּבוּהָ עֲשָׂרָה טְפָחִים או נמוך
עֲשָׂרָה, או שְׁהִיָּתָה בְּבֵית אֶחָד וְהוּא בְּבֵית אֲחֵר, אֶפְלוּ הַפֶּתַח פְּתוּחַ (שאו
כאילו שהפתח נעול כי הוא נמצא ברשות אחרת, ולפיכך דינה כצואה בעששית) וְיֹשֵׁב

³⁴ אבל אם אינה נראית אפילו כשהוא יושב מותר, שלא ניתנה תורה למלאכי השרת (משנה ברורה
בס"ק ט).

בַּצִּדָה וְרוֹאֶה אוֹתָהּ, אִם אֵין לָהּ רִיחַ, יְכוּל לְקָרוֹת, דְּכִינֵן שֶׁהִיא בְּרִשׁוֹת אַחֲרֵת (שהוא מקום מיוחד לעצמו) קָרִינֵן בֵּיהּ שְׁפִיר וְהִיא מִחֲנֹךְ קָדוֹשׁ לְהָרָא״שׁ. אֲכַל לְהַרְשֵׁב״א דְּוָקָא כְּשֶׁאֵינּוּ רוֹאֶה³⁵ אוֹתָהּ³⁶, וְאִם יֵשׁ לָהּ רִיחַ לֹא מִהֲנִיא הַפְּסָקָה וְלֹא שְׁנוּי רִשׁוֹת (רמב״ם), וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּכִי הִיכִי דְּהַפְּסָקָה מוֹעֵלֶת לְצוּאָה עֲצָמָה, הִיכִי נִמְי מוֹעֵלָה לְרִיחַ רַע שְׁלָהּ (רבינו יונה והרא״ש).

ב. הרחקה ממי רגלים

אמר רב המנונא לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד (פרש״י הקילווח) בלבד, וכדרכי יונתן, דר' יונתן רמי כתיב ״ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ״ (דברים כג, יג) (פרש״י ולא הצריכו כיסוי), וכתיב ״ויתד תהיה לך וגו׳ וכסית את צאתך״ (דברים כג, יד) הא כיצד? כאן בגדולים (צריך כיסוי), כאן בקטנים (לא צריך כיסוי), אלמא קטנים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד, הא נפול לארעא שרי, ורבנן הוא דגזרו בהו (ברכות כה.).

כתב השו״ע (סי' עז) אָסוּר לְקָרוֹת כְּנֶגֶד מֵי רַגְלִים, עַד שֶׁיִּטִּיל לְתוֹכָן רְבִיעִית מִיָּם³⁷, וְאֵז מִתָּר. וְלֹא שָׁנָא עַל גַּבֵּי קַרְקַע, לֹא שָׁנָא בְּכָלִי, וּבְלִבְד

³⁵ בבאור הלכה (ד״ה או שהיה סומא) משמע דבכל אדם אזלינן בתר ראייתו ביום. אולם בשו״ת אור לציון (חלק אורח חיים ח״א ס' ט) תמה על זה, שלפי זה יהיה דין קצר רואי עדיף מדין סומא לגמרי דאזלינן ביה בתר ראיית אדם בינוני. ולכן כתב שבאדם קצר רואי אזלינן בתר אדם בינוני. וכ״כ הלכה ברורה.

³⁶ כתב הבית יוסף נראה לי כדברי הרא״ש ז״ל עיקר ומיהו לכתחילה טוב להיזהר כדברי הרשב״א. הלכה ברורה (ס״ק ז) כתב שבק״ש יחזור ויקרא ובתפילה יעשה תפילת נדבה עם תנאי.

³⁷ י״א דבעינן דוקא בבת דאל״ה קמא בטיל (מ״ב ס״ק ג). הלכה ברורה מתיר בדיעבד (שלא בבת אחת) אם אין לו מים אחרים. וילקוט יוסף (סי עז בס״ק ג) כתב אשם הסתפק אם הטיל עליהם רביעית מים או לא, לדינה ניתן להקל.

שְׁלֹא יְהֵא עֲבִיט הַמִּיחָד לָהֶם. וְדִין עֲבִיט ע"ל סִמֶּן פ"ז לֹא שָׁנָא הֵיוּ הֵם בְּכָלִי תַחֲלָה, וְנִפְתָּן עֲלֵיהֶם מִים, לֹא שָׁנָא הַמִּים בְּכָלִי תַחֲלָה. רְבִיעִית שְׁאֲמָרוּ, לְמִי רְגָלִים שֶׁל פְּעֵם אַחַת. וּלְשָׁל שְׁנֵי פְעָמִים שְׁנֵי רְבִיעִיּוֹת, וּלְשָׁל שְׁלֹשׁ שְׁלֹשָׁה: הַגָּה: וְכֵן לְעוֹלָם.

המ"ב (ס"ק ב) מסביר - לפי התורה אין אסור לקרות רק כנגד עמוד של קילוח בלבד, ואחר שנפל על הארץ אין איסורו רק מדברי סופרים. ולכן הקילו חז"ל שיכול לבטלם ע"י רביעית מים, ואפילו היו המי רגלים מרובין, ולפ"ז אינו מועיל הרביעית מים אלא דוקא כשאין מסריחין, אבל אם ידוע שהם מסריחין דאז אסור מד"ת לקרות נגדם, אין מועיל רביעית, אלא צריך שירבה עליהן מים לבטל הסרחון.

היה קורא והתחילו מי רגליו שותתין

ת"ר היה עומד בתפילה ומים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל (ברכות כב:).

כתב הרא"ש בשם הר"ר יוסף ב"ר משה שאפילו אם נפלו על בגדיו ויש בהם טופח כדי להטפוח מותר להתפלל (אם אינם שותתין), מכיוון שמדאורייתא אינו אסור אלא כנגד העמוד בלבד. ורבנן גזור שלא להתפלל כנגד מי הרגלים, אבל כיוון שכבר עומד בתפילה לא גזרו שיפסיק תפילתו. **והרשב"א** כתב שמרחיק מדרבנן ממי הרגלים לק"ש אבל אם התחיל להתפלל (עמידה), לא צריך להרחיק ממי הרגלים. **וכ"כ הבית יוסף** שבתפילה לא ירחיק אבל בק"ש אפילו אם התחיל, מרחיק כדי לגמור את ק"ש שהרי יכול לקרות ק"ש בהליכה.

כתב השו"ע (ס' עח) הִיָּה קוֹרֵא (ק"ש), וְהִתְחִילוּ מִי רַגְלָיו שׁוֹתֵתִין עַל בְּרַכְיֹו, פּוֹסֵק עַד שְׂיִכְלוּ הַמַּיִם, וְחוֹזֵר לְקִרְוֹת, אֶפְלוּ אִם נָפְלוּ עַל בְּגָדָיו וַיֵּשׁ בָּהֶם טוֹפַח עַל מִנַּת לְהִטְפִּיחַ, כִּינּוּן שֶׁהֵם מְכַסִּים בְּבִגְדוֹ. וְאִם נָפְלוּ מִי רַגְלָיִם בְּאַרְצֵךְ, מִרְחִיק מֵהֶם ד' אַמּוֹת:

לכאורה לפי השו"ע מותר לקרוא ק"ש גם אם מי הרגלים נפלו על בגדיו ויש בהם טופח על מנת להטפוח. אז מדוע השו"ע מצריך שהיו מכוסים בבגדו?

אשל אברהם (ס' עח) משיב: תשובה ראשונה - שהשו"ע כתב "כיון שהם מכוסים בבגדו" ולא כתב "אם" הם מכוסים בבגדו, שמא מינה דהכי פירושו הואיל ואינם בעין רק "מכוסים" ונבלעים אע"פ שיש טופח על מנת להטפוח. תשובה שניה - שהשו"ע מצריך בק"ש להפשיט את בגדיו שהתרטבו או לכסות אותם בבגד עליון (וכ"כ המ"ב ס"ק ג).

השו"ע בס' צ (סי' כז) הִיָּה עוֹמֵד בְּתַפְלָה וְהִשְׁתִּין תִּינוּק בְּבֵית הַכְּנֻסֶת, יִשְׁתַּק עַד שְׂיִבְיֹאוּ מַיִם לְהִטִּיל עַל הַמַּי רַגְלָיִם, אוּ יְהַלֵּךְ לְפָנָיו ד' אַמּוֹת, אוּ לְצַדָּדָיו, אוּ יֵצֵא מִבֵּית הַכְּנֻסֶת וַיִּגְמַר תַּפְלָתוֹ: הַגָּה: וַיּוֹתֵר טוֹב לִילֵךְ לְמָקוֹם אַחֵר וְלֹא לִשְׁתַּק, שְׂמָא יִשְׁקָה כְּדֵי לְגַמֵּר אֶת כְּלָהּ, וַיִּצְטַרֵּף לְחֹזֵר לְרֵאשׁ (בית יוסף בשם רוקח סימן רכ"ד) וְעַיִן לְעֵיל סִימָן ע"ט:

לכאורה יש סתירה בבית יוסף בסי' עח - כתב שכאשר עומד ומתפלל אין צריך להרחיק אז מדוע בסי' צ כתב שישתוק או ירחיק?

אשל אברהם (ס' עח) משיב: תשובה ראשונה - בתפילה שמים שותתין על בגדיו וברכיו וטופח על מנת להטפוח וגם על הארץ, אין צריך

להפשיט בגדיו משום שזה הפסקה גדולה בתפילה ולכן העמידו אותו על דין תורה ואפילו לא מכוסה בבגד עליון. ואפילו שהליכה בתפילה לא הוי הפסק מ"מ קצת הפסק הוא ולמה בחינם ילך כי הרי יישארו מים על בגדיו גם כאשר ילך. בשונה מתינוק שהשתין אז ירחיק ד' אמות משום שהליכה אינה כ"כ הפסק והבגדים שלו נקיים. וה"ה אם הוא השתין על הארץ ולא על בגדיו אזי דינו כתינוק וצריך להרחיק. אבל בק"ש לא הטריחו אותו לפשוט בגדיו (טורח גדול) ואם נפלו על הארץ מרחיק מהם. תשובה שניה - שהשו"ע חזר בו ומצריך להרחיק אבל לא לפשוט את בגדיו. ובק"ש מצריך אף לפשוט את בגדיו.

קטטר

כתבו ילקוט יוסף (סי' עו בס"ק כה) והלכה ברורה שמי שיש לו חולי בדרכי השתן, ומחמת כן שמו לו הרופאים צינור מיוחד שדרכו נוטפים מי רגליו לתוך שקית (קטטר), מותר³⁸ לו לקרוא ק"ש ולהתפלל ולברך ולהניח ציצית ותפילין, ובלבד שהיו בגדיו העליונים נקיים ואין בהם ריח רע.

ואם מרגיש שיוצאים ממנו מי רגלים, יפסיק עד שיכלו המי רגלים לצאת ממנו, ואח"כ ימשיך. ואם אינו מרגיש כלל ביציאת מי הרגלים

³⁸ יש מחלוקת אחרונים בשעה שהמים שותתין ואינו מרגיש האם זה נחשב כנגד העמוד. ויש ספק נוסף האם מי הרגלים שותתין בפועל עכשיו מכיוון שאינו מרגיש, ולכן אין להפקיע חיוב דאורייתא של ק"ש ותפילה משום ספק שמא באותה שעה יהיו המים שותתים ממנו. ועוד בתשובה של האדמו"ר מליובאוויטש (שערי הלכה ומנהג ח"א אות לה) שמי הרגלים הבאים ישר מן הכליות, אין להם דין מי רגלים כלל. יעויין שם.

מגופו, רשאי לקרות ק"ש ולהתפלל, ואינו צריך לבדוק בכל פעם אם יוצאים ממנו מי רגלים.

הגריש"א (אשי ישראל פ' נב סעיף יט) שאם הקטטר עשוי כולו או חלקו מגומי צריך לכסותו³⁹, אך אם עשוי מפלסטיק אין צריך לכסותו וכ"כ בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' כז) (מובא במ"ב סי' פז ס"ק ד מהדורה "דרשו"). וילקוט יוסף (סי' עו בס"ק יז) כתב שהשוכב בבית חולים ויש כלי עם י רגלים ולכלוך, יכסה את הכלי באיזה מכסה מלמעלה, ואז יוכל להתפלל וקרוא ק"ש, והוא שלא יהיה ריח רע נודף מהכלי.

מי רגלים של חיות - בתלמוד הירושלמי (ברכות פ"ג ה"ה) אסרו לקרוא ק"ש כנגד מי רגלים של חמור הבא מן הדרך. וכך פסק השו"ע (סי' עט ס' ו). ומ"מ מותר לקרוא ק"ש כנגד מי רגלים של שאר בהמה חיה ועוף, כל שאין ריח יוצא מהם (ילקוט יוסף בסי' עו' בס"ק יב והלכה ברורה).

ג. הרחקה מריח שיש לו עיקר (צואה)

צואה מאחוריו

איתמר ריח רע שיש לו עיקר: רב הונא אמר מרחיק ד' אמות וקרוא ק"ש, ורב חסדא אמר מרחיק ד' אמות ממקום שפסק הריח וקרוא ק"ש (ברכות כה.).

הרא"ש, רבינו יונה והרשב"א פסקו כרב חסדא.

³⁹ ראה עיון בנושא כיסוי של גרף של רעי.

אבל הרמב"ם כתב (פ"ג הל' יב) כרב הונא שהוא רבו של רב חסדא (בית יוסף) וז"ל: ריח רע שיש לו עיקר מרחיק ד' אמות וקורא אם פסק הריח. ואם לא פסק הריח מרחיק עד מקום שפסק הריח.

הבית יוסף מדקדק בדברי הרי"ף שפסק כרב חסדא. כך פסק בשו"ע בסי' עט (כרא"ש, הרי"ף, רבינו יונה והרשב"א).

צואה מלפניו

דתנן כמה ירחיק מהם ומן הצואה? ד' אמות, אמר רבא לא שנו אלא לאחריו, אבל לפניו מרחיק מלא עיניו. וכתב הרמב"ם (פ"ג הל' ח) שמצידיו דינו כמלאחריו וכ"כ הסמ"ג (עשין יח ק.).

תתן או צואה בלילה

איתא בירושלמי (פ"ג הל' ה) ר' לייא וחבריא הוו יתבין קומי פונדקיא ברמשא (בלילה), אמרין מהו מימר מיליא דאורייתא? אמר לון מכיוון דאילו הוה ביממא הוינן חמיין (רואים) מה קומינן, ברם כדון אסור (שהמקום מקום מטונף, ועכשיו אינו נראה. וא"ל מכיוון שאם היה ביום היינו רואין את שלפנינו, א"כ אף עכשיו אסור הוא, פירוש פני משה).

ומכאן למדו רבינו יונה והרשב"א (תשובות ח"א סי' קסח) דהוא הדין לסומא, שאע"פ שאינו רואה, אם הוא במקום שאילו לא היה סומא היה רואה אותה - אסור.

כתב השו"ע (סי' עט ס' א) היתה צואת אדם מאחריו, צריך להרחיק ד' אמות ממקום שפלה הריח, אפלו אם יש לו חלי שאינו מריח, צריך להרחיק ד' אמות ממקום שפלה הריח למי שמריח. ומלפניו צריך

לְהִרְחִיק מִלֵּא עֵינָיו, אֶפְלוּ בַלְיָה אוֹ שֶׁהוּא סוּמָא (תְּשׁוּבַת הַרְשָׁבִיא ס' קס"ח
בית יוסף בשם הר"י) שְׁאִינּוּ רוּאָה אוֹתָהּ צָרִיךְ לְהִרְחִיק עַד מְקוֹם שְׁאִינּוּ יְכוּל
לְרֹאֹתָהּ בַּיּוֹם, וְאִם הוּא מְצַדוֹ, דִּינּוּ כְּמִלְאַחְרָיו: הגה: שְׁלִיחַ צְבוּר
הַמִּתְפַּלֵּל, וְצוּאָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹ בְּבֵית שְׁמִתְפַּלֵּל שָׁם, אֶפְלוּ הוּא
לְאַחְרָיו, בְּכָל הַבַּיִת צָרִיךְ לְשַׁתֵּק עַד שְׂיוּצִיאָנָה, מֵאַחַר שְׂמוּצִיא רַבִּים יָדֵי
חֻבְתָּן, וְאִי אֶפְשָׁר שְׁלֵא יְהֵא אֶחָד מִן הַקְּהָל בְּתוֹךְ ד' אַמּוֹת שֶׁל הַצּוּאָה
(הַגְּהוֹת מְרַדְכֵי הַחֲדָשִׁים פ' (תְּפִלַּת הַשַּׁחַר) [מִי שְׁמֵתוּ]).

צוואה באלכסון (לא היתה מן הצד ממש, כשמטה ראשו יכול לראותה)

המגן אברהם (ס"ק ב) כתב שדינו כלפניו. **אליה רבה** (ס"ק ה) דחה את
המ"א וכתב שדינו כלאחוריו שכל שאינו רואה בהשקפה בלא מכוון לא
הוי מלפניו וכ"כ הט"ז (סי' עו ס"ק ב). הלכה ברורה כתב שיש להקל בזה
כל שאי אפשר בעניין אחר. ילקוט יוסף (סי' עו בס"ק ט) כתב שאם היתה
הצוה מן הצדדים, אם אינה נראת ממש, והוא רחוק ממה ארבע אמרות,
רשאי להקל, ואפילו בצדדים שלפניו. ומ"מ אם יכול להפנות גבו אל
המקום שהצוואה שם עדיף שיעשה כן.

אשפה

כתב השו"ע (ס' ה) אָסוּר לְקַרֹּת כְּנֶגֶד אֲשֵׁפָה שְׂרִיחָה רַע. **המ"ב** (ס"ק כט)
כתב שדינה כצואת אדם וע"כ צריך להרחיק ממנה כמלא עיניו, ואפילו
אם ידוע לו שאין בה צוואה ומי רגלים, והוא מן התורה. **זה הכלל**: כל
ריח רע הבא מדבר המסריח, כיוצא באלו שנתפרשו שיש לו עיקר,
מרחיקין ממנה כדין צואת אדם, דבכלל "והיה מחניך קדוש" הם,
כלומר, שאם מגיע אליו הריח רע, אין מחנהו קדושה ואסור לקרות

(לבוש). כתבו ילקוט יוסף (בסי' עו' בס"ק יח) ושארית יוסף (ס"ק ד) שפח אשפה שנמצא ברחובות, בימי הקיץ שיש בו ריח רע, אין לברך או ללמוד קרוב אליו. אך בימי החורף או בזמן שאין נודף ממנו ריח רע, יש מקילים לברך ברכות השחר או ללמוד כנגד הפח. אבל אם הפח עשוי ממתכת או מפלסטיק, ויש חשש שהפסולת נדבקה בגופו, וזורקים לשם טיטולים של תינוקות, שאז דינו כגרף של רעי, ואסור לקרות ק"ש או שאר דברים של שבקדושה כנגדו, אפילו אם אין נודף ממנו ריח רע. אבל אם לא נבלעה הפסולת בפח, כפי שהדבר מצוי כיום ברוב פחי האשפה המצויים, אם אין יוצא ממנו ריח רע, מותר לקרות כנגדו. ויש מחמירים בזה בכל אופן, ולכן טוב שיעבור לצד השני של הדרך, באופן שפח האשפה לא יהיה כנגדו בשעה שמברך או מתפלל בדרך.

צואת חיות

צואת פֶּלֶב וְחִזִּיר, אִם נָתַן בָּהֶם עוֹרוֹת, מְרַחֲקִים מֵהֶם כְּמוֹ מִצְוֹת אָדָם. וְאִם לֹא, דִּינָם כְּדִין צוֹאת שְׂאֵר בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף, שְׂאִין צָרִיף לְהִרְחִיק מֵהֶם אִם אֵין בָּהֶם רִיחַ רַע, וְאִם יֵשׁ בָּהֶם רִיחַ רַע, דִּינָם כְּמוֹ צוֹת אָדָם (שׁו"ע סי' עט ס' ד).

צוֹת חֲתוּל וְנִמְיָה, וְנִבְלָה מְסֻרַחַת, דִּינָם כְּצוֹת אָדָם. (שׁו"ע ס' ה).
ושאר חיות (כגון אוגרים, תוכים וכו') - אם יש בהם ריח רע דינם כצואת אדם.

צוֹת תְּרַנְגוּלִים הַהוֹלְכִים בְּבֵית, דִּינָם כְּצוֹת בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף. אָבֵל הַלּוֹל שְׁלֵקֶם, יֵשׁ בּוֹ סְרַחוּן, וְדִינוֹ כְּצוֹת אָדָם (שׁו"ע ס' ז).

ילקוט יוסף (סי' עו בס"ק יב) במקום שיש צואה ואינו יודע אם היא צואת אדם או של כלבים, תולין במצוי, שאם מצוים כלבים יותר, תולין בכלבים ומותר לקרוא קריאת שמע ולברך כנגדה. ומי רגלם שהם בתוך כלי, ואין ידוע אם הם מי רגלים או שאר מים, כיוון שאינו יכול לבדוק הרי קורא מספק, דהוי ספיקא דרבנן ולא גזרו אלא בודאן ולא בספיקן.

הלכה ברורה כתב (ס"ק י) אם יש ריח רע בביה"כ מחמת ביוב וכו' ניתן להקל ע"י שירססו בושם שינטרל את הריח הרע.

בדיעבד

תניא היה עומד בתפילה וראה צואה כנגדו⁴⁰, מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחוריו ד' אמות. והתניא לצדדין (פרש"י שאין צריך להלך עד שתהא לאחוריו)? לא קשיא: הא דאפשר, הא דלא אפשר (כגון שיש נהר לפניו, אוי מסלך לצדדים). המתפלל ונמצאת צואה במקומו אע"פ שחטא, תפילתו תפילה. מתקיף ליה רבא והא "זבח רשעים תועבה" (משלי כא, כז)? אלא אמר רבא הואיל וחטא אע"פ שהתפלל תפילתו תועבה (ברכות כב:).

כתב הרא"ש שהגמרא דיברה במקום שראוי להסתפק ולתלות שיש שם צואה, הילכך פשע מתחילה, ולכן תפילות תועבה. אבל אם אינו במקום מסופק, לא מיקרי זבח רשעים, ואם התפלל תפילתו תפילה. ואין צריך לחזור לברך ולהתפלל. וכ"כ התוס' (ד"ה והא) וה"ר יונה (יד. ד"ה הואיל).

⁴⁰ צואה מלפניו צריך להרחיק כמלוא עיניו ומאחוריו ד' אמות ממקום שכלה הריח (שו"ע סי' עט ס"א).

וכ"כ השו"ע (סי' עו ס' ח): **קָרָא בְּמָקוֹם שְׂרָאוּי לְהִסְתַּפֵּק בְּצוֹאָה, וּמְצָאָה** אחר כך, צָרִיף לְחֹזֵר וְלִקְרוֹת. אַבְל אִם אֵין הַמָּקוֹם רָאוּי לְהִסְתַּפֵּק בוֹ, אֵין צָרִיף לְחֹזֵר וְלִקְרוֹת. וּמִי רִגְלִים, אֶפְלוּ מְצָאֵן בְּמָקוֹם שְׂרָאוּי לְהִסְתַּפֵּק, אֵין צָרִיף לְחֹזֵר וְלִקְרוֹת. **הַמ"ב** (ס"ק כט) כתב שמדובר שמצא את הצואה בתוך ד' אמותיו.

הרשב"א מדייק מהגמרא שכתבה "מהלך לפניה כדי שיזרקנה לאחוריו" ולא כתבה שתפילתו תועבה. לכן מסתברא שאינו חוזר לראש אלא למקום שפסק, ואם התפלל תפילתו תפילה, מכיוון שיש הפרש בין ראה צואה כנגדו ובין נמצאת צואה במקומו, שבצואה במקומו (ד' אמות) כיוון דבענין "מחניך קדוש", היה לו לבדוק (ואז תפילתו תועבה), אבל צואה כנגדו דליכא אלא משום "לא יראה בך" וזה לא ראה את הצואה כשהתחיל ק"ש, לא פשע בכלום שלא הטריחוהו לבדוק כמלוא עיניו (אלא ארבע אמות) ואי משום לא "יראה בך" זה לא ראה עד עתה. אבל אם התפלל במקום שדרכן להניח שם לעיתים גרף של רעי, נקרא פושע כשלא בדק ותפילתו תועבה. אבל כשנמצאת במקום שאין דרכן בכך, אין זה פושע ואין תפילתו תועבה.

הבית יוסף מדייק מלשונו של הרשב"א שדווקא במקום ש"דרכם להניח לעיתים גרף של רעי" אזי תפילתו תועבה, אבל אם המקום אינו גרף של רעי, ואם ראה צואה כנגדו אינו חוזר לראש ואם התפלל אין תפילתו תועבה ואע"פ שהוא במקום שדרכו להימצא שם צואה בכדי שיראנה שלא הטריחוהו לבדוק כמלוא עיניו.

ורבינו יונה חולק ואומר (יד. ד"ה הואיל) שהגמרא דיברה במקום שלא היה לו לתת אל לבו שהיה שם צואה, ומשום הכי לא אמרו שיחזור ויתפלל. והבית יוסף מסיק מדבריו שאם היה במקום שהיה לו לתת אל לבו שיש שם צואה, תפילתו תועבה כמו בדין שנמצאת צואה במקומו.

ולעניין הלכה הבית יוסף נוקט כמו הרשב"א שהוא אחרון. וכ"כ השו"ע (סי' פא) ה"ה קורא ור"ה צואה פנגדו⁴¹, גלף פדי שיזרקנה מאחריו ארבע אמות. ואם אי אפשר, פגון שיש לפניו נהר או דבר אחר המעכב, גלף פדי שיניחנה לצדדין ד' אמות, ואינו צריך לחזר אלא למקום שפסק. ולה"ר יונה אם ה"ה במקום שה"ה לו לתת אל לבו שיש שם צואה, צריך לחזר לראש. המ"ב (ס"ק יג) כתב שמ"מ לדינא נראה שאין להחמיר בדיעבד.

⁴¹ המגן אברהם (ס"ק ד) מסביר שהשו"ע מדבר שהצואה לא בתוך ד' אמות שלו.

לסיכום:

א. אם התפלל ומצא צואה בתוך ד' אמותיו: אם במקום שיש חשש שימצא שם צואה, אזי צריך לחזור ולקרוא ולברך. ואם במקום שאין חשש שימצא שם צואה אזי תפילתו תפילה (שו"ע סי' עו ס' ח).

ב. אם התפלל ומצא צואה מחוץ לד' אמותיו: אם במקום שיש חשש שימצא שם צואה, אזי ישנה מחלוקת של הרשב"א ורבינו יונה. והשו"ע פסק להקל (שאם כבר התפלל - אזי אין צריך לחזור. ואם הוא עדיין בתוך התפילה - אזי יחזור למקום שפסק). ואם במקום שאין חשש שימצא שם צואה אזי תפילתו תפילה לכו"ע ויחזור למקום שפסק (שו"ע סי' פא ס' ב).

צואת קטן

קטן שהגיע לגיל שבו קטנים אחרים יכולים לאכול כזית דגן בשיעור זמן של אכילת פרס של אדם גדול, אפילו אותו קטן לא אכל דגן מעולם, צריך להרחיק מצואתו ומימי רגליו כמו גדול (כ"כ השו"ע סי' פא). כתב הלכה ברורה שבדיעבד יצא י"ח. וטוב להחמיר ולחזור בלא ברכות. וטוב להחמיר אפילו אם הקטן בן יומו. ויש אומרים שלא נכון לקרא ק"ש כנגד ילד קטן שיש לחוש שאינו נקי.

בית הכיסא

כתב הטור (סי' פג) כשם שאסור לקרות כנגד צואה כך אסור לקרות כנגד בית הכסא אפילו אין בו צואה. הבית יוסף מחלק שבזמן התלמוד

בית הכסא היו ללא מחיצות ולכן אסור לקרות כנגדם, אבל בתי הכסא שלנו אע"פ שיש בו צואה קורא כנגדו בסמוך ואינו חושש דכיוון דמחיצה מפסקת הוי רשות בפני עצמה. ואפשר דאפילו במחיצות שאינן גבוהות עשרה, כל שאין קרקע בית הכסא נראת, נראה לי דשרי לקרות כנגדם דדמי לכפה כלי על צואה או מי רגלים דשרי לקרות בסמוך להם. ואע"ג דאיכא למימר דשאני בית הכסא דחמיר שאע"פ שאין בו צואה אסור לקרוא כנגדו, מ"מ כיון שיש בו מחיצות המעכבות מלראות את קרקע של בית הכיסא, הדעת נוטה להתיר לקרות כנגדו.

וכך פסק בשו"ע בס' א': אסור לקרות כנגד בית הכסא יָשֵׁן, אֶפְלוּ פָּנָיו מִמְּנוּ הַצּוֹאָה. וְיִרְאֶה לִי דְהִינּוּ כְּשֵׁאִין לוֹ מַחְצוֹת, אֲבָל אִם יֵשׁ לוֹ מַחְצוֹת, אִף עַל פִּי שֵׁשׁ בּוֹ צוֹאָה קוֹרֵא כְּנִגְדּוֹ בְּסֻמוֹךְ, וְאִינוּ חוֹשֵׁשׁ, אִם אֵין מַגִּיעַ לוֹ רִיחַ רַע.

אבל המ"ב (ס"ק ה) כתב שהרבה מן האחרונים שחולקין גם בזה וטעמם דס"ל דכיון דהמחיצות מיוחדות לקבל צואה כמו צואה דיינינן להו, וכגרף של רעי לקמן בסימן פ"ז דאסור אפילו אין בו ריח רע. וס"ל דצריך להרחיק מהמחיצות ד"א ולפניו כמלא עיניו אפילו פינו ממנו הצואה ואין בו ריח רע. ולכן צריך לזוהר שלא לקרות ולהתפלל ולדבר בד"ת בחצר כנגד בית הכסא כמלא עיניו אע"פ שהוא סגור ואי אפשר לראות הצואה שבו, ולכן נכון לזוהר כשעושה סוכה בחצר שיעשה בעניין שלא יהיה מכוון מחיצות בית הכסא נגד פתח הסוכה כשהיא פתוח דאז יהיה צריך לזוהר בזה בעת שהוא מדבר ד"ת ושאר דברי קדושה. וכן אם יש נגד חלון ביתו בית הכסא והחלון פתוח והוא עומד

בביתו ופניו כלפי בית הכסא נכון ליזהר מלדבר אז דברי תורה. ומ"מ לעת הדחק יש לסמוך להקל אם אין מגיע לו ריח רע דאיכא ספק ספיקא (היינו הב"י והב"ח בסימן זה דמתירין במחיצות גבוהות עשרה והרא"ש בסימן ע"ט ס"ב דמתיר אפילו בצואה כשהוא ברשות אחרת אף דרואה אותה) ובעוצם עיניו לכו"ע מהני בכה"ג. עוד כתבו האחרונים דמה דאנו מחמירין במחיצות בה"כ לדונם מבחוץ כצואה דווקא במחיצות שאינם נעשים אלא בשביל בית הכסא כגון שעשה בחצר חדר מיוחד לזה, אבל אם בנה במחיצה של בית שהסמיכה לאותה מחיצה אע"פ שאותה מחיצה הוא מחיצה של בה"כ ממש, אין על אותה מחיצה דין בה"כ לעניין זה, ומותר לקרות אפילו בסמוך כיון שאין המחיצה מיוחדת לבה"כ לבד.

כתב הלכה ברורה שהספרדים ועדות המזרח שקבלו עליהם הוראת מרן השו"ע נהגו כפי שפסק השו"ע ומ"מ נכון להחמיר שלא יקרא כנגדו אם המחיצות אינן גבוהות עשרה טפחים, והאשכנזים נהגו להחמיר כמו המ"ב. ומ"מ אף למנהג האשכנזים הרוצה להקל אפילו מלפניו, כל שהיו המחיצות בגובה עשרה טפחים, יש לו על מה שיסמוך.

בית הכסא בימינו

אמר רבא הני בתי כסאות דפרסאי אע"ג דאית בהו צואה כסתומין דמו ומותר לקרות בהן (ברכות כו.). פרש"י שהן בחפירה ופיהן ברחוק ד' אמות מן הגומא והרעי מתגלגל ונופל למרחוק ומיירי שאין בהן ריח (לכאורה דומה לבית הכסא שלנו שהצואה נשטפת עם המים). וכתב רבינו יונה בתי הכסא שלנו אע"פ שהן סתומים רגילים להשתין בהן ואין ראוי לקרות

בהן מכיוון שמצויים בהם מי רגלים תמיד, אין דינם כסתומות ואסור קרות בהם ק"ש. וכ"כ הרא"ש (סי' נו) ורבינו ירוחם.

רבינו האי חולק ואומר שבית הכסא שלהם היו עשויים במדרון, בעניין שהמים יורדים מיד ולפיכך דיינינן להו כסתומות ומותר, אבל בהני דידן שאינם במדרון אסור.

השו"ע (סי' פג ס' ד) החמיר לכל הדעות וכתב: בית הכסא שהוא בפתיחה, ופיו ברחוק ד' אמות מן הגומא, והוא עשוי במדרון בענין שהרעי מתגלגל ונופל מיד למרחוק, וכן המי רגלים יורדין מיד לגומא, כסתום דמי (כאילו אין המקום הזה בית הכסא, מ"א ס"ק ד), ומתיר לקרות בו, אם אין בו ריח רע, וגם אין משתינין בו חוץ לגומא: הגה: אכל אם משתינין בהם לפעמים, אסור להרהר בהם בדברי תורה, כל שכן לקרות קריאת שמוע (הגהות מימוני).

המ"ב (ס"ק יב) מסביר את הרמ"א שאפילו בשעה שאין שם מי רגלים ואין בהם ריח רע, לפי שיש שם בית כסא על מקום זה שמחוץ לגומא משתינים שם.

כתוב במשנה (ברכות כב): כמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות. גמרא (ברכות כו.) - אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא לא שנו אלא לאחוריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו וכן לתפלה. איני והא אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל. הכא במאי עסקינן בבית הכסא שאין בו צואה. איני והאמר רב יוסף בר חנינא בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה ובית המרחץ שאמרו אע"פ שאין בו אדם, אלא הכא במאי עסקינן בחדתי. והא מיבעי ליה לרבינא הזמינו

לבית הכסא מהו יש זימון או אין זימון? כי קא מיבעי ליה לרבינא למיקם עליה לצלויי בגויה אבל כנגדו לא.

כתב המרדכי (סי' פה-פו) אמר רפרם עומד אדם כנגד בית הכסא ברחוק ד' אמות וקורא (הגמרא מפרשת שמדובר בבית הכסא שאין בו צואה, ברכות כו.), נשאלתי על בני אדם שיש להם ספסל נקוב בחדרם ונפנין עליו, אם מותר לקרא ק"ש, והתרתי להם על פי הראיה מהגמרא דכיון דאין צואה על הנקב וגם אין הגרף תחת הנקב, ועוד שהנקב תדיר מכוסה בדף.

הבית יוסף הביא את המרדכי וכתב שנראה מדבריו דספסל נקוב זה דין ב"ה (בית הכסא) יש לו ולפי זה צריך להרחיק ממנו ד' אמות. כ"כ בשו"ע בס' ה: בני אדם שיש להם ספסל נקוב ונפנין עליו מותר לקרות קריאת שמע כנגדו כיון שאין הצואה על הנקב וגם אין הגרף תחת הנקב ועוד שהנקב תמיד מכוסה בדף.

המ"א (ס"ק ה) מקשה:

1. הבית יוסף אומר שנראה מדברי המרדכי שיש לו דין של בית הכסא, אם כך צריך להרחיק כמלוא עינו (כמו השו"ע כתב בס' א) אז מדוע השו"ע פסק בס' ה שדי להרחיק ד' אמות?
2. מסקנת הגמרא שרפרם דיבר על בית הכסא חדש ולא ישן. ולכן המרדכי לא יכול ללמוד מהגמרא על מה שנשאל.

המ"א משיב: רבינא הסתפק האם רפרם דיבר על ב"ה ישן שאין בו צואה או יש לו דין מיוחד שאין צריך להרחיק מלוא עיניו אלא ד' אמות, ורב יוסף דיבר על ב"ה שיש בו צואה ואז צריך להרחיק מלוא עיניו.

המרדכי והשו"ע פסקו לקולא כמו רפרם ולכן בית הכסא ישן שאין בו צואה (נקי) די בד' אמות. אבל המ"א סבירא ליה בעיה דרבינא לחומרא, ולכן גם בבית הכסא ישן שאין בו צואה צריך להרחיק כמלוא עיניו וה"ה בספסל זה שצריך להרחיק כמלוא עיניו. וגם המ"ב מחמיר (ס"ק יג).

כתב ההלכה ברורה שרבותינו הפוסקים האריכו לדון בעניין בתי הכסא שבזמנינו, שאחר עשיית הצרכים המים שוטפים ומנקים היטב את האסלה, אם יש להם דין בית הכסא, ולדעת רבים מפוסקי זמנינו כיון שהצואה נשארת שם עד שקם ממקומו ושוטף את האסלה, יש להחמיר בהם כשאר בית הכסא. וכן מנהג ישראל להחמיר בזה אפילו שלא להרהר בתוכם בדברי תורה.⁴²

סיר לילה

כתב המ"ב (ס"ק יג) בבתים שיש בתוכם כסאות קטנים נקובים לצורך הילדים שבבית, צריך להיזהר שיהיו מכוסים בבגד בשעת ק"ש ודברי תורה אע"פ שאין בהם צואה או שיוציאם מהחדר שמדבר שם דברי קדושה,⁴³ בפרט אם הקטן רגיל ללכלך הכסא בעת שהוא נפנה שאז לכו"ע יש עליו שם בית הכסא אף בעת שהוא נקי. וילקוט יוסף (קיצור

⁴² אע"פ שאסור להרהר בדברי תורה בבית הכסא ובבית המרחץ, מ"מ מותר להרהר בדברי תורה בבית הכסא ובבית המרחץ כדי להינצל איסור ההרהר אישה וכדומה. שהרהר בדברי תורה במקום מטונף הוא מדרבנן, וכדי להינצל מאיסור חמור יותר מותר לעבור על איסור קל יותר (ילקוט יוסף קיצור שו"ע סי' עו ס"ק טו).

⁴³ יש להיזהר מאוד בקדושת הספרים, ומי שאינו נזהר בקדושתם, כגון שנותן גרף של רעי באותו חדר שהספרים שם, לצורך הילדים הקטנים, וריח רע מגיע בכל החדר שהספרים שם, עליו נאמר שגופו נעשה מחולל על הבריות, ועליו נאמר "כי דבר ה' בזה" (באור הלכה סי' פג בד"ה אין הגרף תחת הנקב, ילקוט יוסף קיצור שו"ע סי' עו ס' ג).

שו"ע סי' פד ס' כג) מקל יותר וכתב שתינוק היושב על סיר של תינוק, ובגדיו משולשלים למטה ואין נראה שום דבר מן העביט, קרינן בה והיה מחניך קדוש, כיון שמכוסה. ועביט חדש אין שום איסור לקרות כנגדו דברים שבקדושה.

מים סרוחים

כתב השו"ע (סי' פו) מים סרוחים או מי משרה, ששורין בהן פשתן או קנבוס צריך להרחיק מהם כמו מן הצואה.

וכתב המ"ב (ס"ק ג) שר"ל לפניו כמלא עיניו, ולאחריו ד"א ממקום שכלה הריח. כתב הא"ר והובא בפמ"ג במרתפות היין שיש ריח רע מעופש וקץ, ביה אסור לקרות ק"ש, וה"ה כל כה"ג. המ"ב (סי' עט) מביא כלל בשם החיי אדם - שדבר שטבעו ריח רע כגון עטרן (נפט) וכדומה מותר, ולא נקרא צואה אלא מה שנסרח מחמת עיפושו וכ"כ בספר מנחת שמואל. וכ"כ ילקוט יוסף (סי' עו בס"ק יד).

ריח זיעה - הורה הגר"ק (נקיות וכבוד בתפילה תשובה עב) שמותר לומר דברים שבקדושה אף אם מריחים ריח של זיעה.

קיא - כתב המ"ב (סי' עו ס"ק כא) בשם חידושי רבי עקיבא איגר בשם הנזירות שמשון, דאין צריך להרחיק ממה שהאדם מקיא אף שהוא מאוס (דווקא אם אין ריחו רע, אבל אם ריחו רע דינו כצואה וצריך להרחיק ממנו כמלוא עיניו, מ"ב מהדורת "דרשו").

דם - מותר לקרוא ק"ש או להתפלל או לברך כנגד דם, בין דם היוצא מהפצע בין דם נידה, ואין להחמיר בזה כלל (הלכה ברורה).

בית מרחץ

השו"ע כתב (סימן פד) מְרַחֵץ תְּדַשׁ שְׁלֵא רְחֲצוּ בוּ, מִתֵּר לְקֵרוֹת בּוּ. המ"ב (ס"ק ב) מסביר שישנה חומרה גדולה בבה"כ חדש שאסור לקרות בו ק"ש (סימן פ"ג ס"ב) משום דמאיס טפי, מאשר בבית מרחץ חדש שבו התיירו לקרות ק"ש.

השו"ע (בסי' פד) מחלק בין סוגי החדרים בבית המרחץ ישן:

א. **בבית החיצון** (של בית המרחץ) שכל העומדין שם לבושים - פסק השו"ע מותר לקרות ק"ש.

ב. **בבית האמצעי** שְׁקֻצַת הַעוֹמְדִים שָׁם לְבוּשִׁים וְקֻצַת עֲרֻמִּים, יֵשׁ שָׁם שְׁאֵלַת שְׁלוֹם, אֲבָל לֹא קְרִיאַת שְׁמַע וְתַפְלָה: (הגה: וּמִתֵּר לְהִרְהֵר שָׁם בְּדַבְרֵי תוֹרָה (ר"ן פ"ק דְּשַׁבַּת וּפְרָק פֶּל הַצְּלָמִים)).

כתב המ"ב (ס"ק ג) יש אומרים דאפילו אם עכשיו כולם לבושים או שאין שם אדם כלל, מ"מ כיון דהבית מיוחד להיות בו ערומים ולבושים קצת דין מרחץ עליו. ויש מקילים בזה ולדבריהם בחדר שדר שם הבלן וב"א עומדים שם ג"כ ערומים שרי לומר ד"ת וקידוש ותפלה באין שם אדם. כתב ילקוט יוסף (קיצור שו"ע ס"י פד) **חדר הלבשה שבתוף הים**, המיועד ללבוש שם את הבגדים ולפושטן, מותר לדבר שם דברי תורה, באופן שאינו עומד כנגד העומדים ערומים.

ג. **בבית הפנימי**, שְׁפֻלָּם עוֹמְדִים שָׁם עֲרֻמִּים (וכן חדר אמבטיה), אֶפְלוּ שְׁאֵלַת שְׁלוֹם אֲסוּר. הגה: וְאֲסוּר לְעֲנוֹת אֶמֶן בְּבֵית הַמְּרַחֵץ.

הבית יוסף מסביר לפי הגמרא (ברכות כו.) "והאמר רב יוסף בר חנינא: בית כסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה, ובית מרחץ שאמרו אע"פ שאין שם אדם" כלומר שמאחר שנשתמשו במרחץ אע"פ שעכשיו אין בו אדם, מאיס בית הפנימי ואין קורין בו דהוי כמו בית הכסא שאע"פ שפינו הצואה ממנו אין קורין בו.

מבואות מטונפות

תניא כותיה דרב חסדא היה מהלך במבואות המטונפות לא יקרא ק"ש, ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא, פוסק. לא פסק מאי? אמר ר' מיאשה בר בריה דריב"ל עליו הכתוב אומר "וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו [בהם]" (יחזקאל כ, כה). ר' אסי אמר "הוי מושכי העון בחבלי השוא" (ישעיה ה, יח) (פרש"י חבלי שוא⁴⁴ שאינם חזקים, אלא נוחים להינתק. הן מושכין העון על עצמם, אף זה ע"י דבור בעלמא הוא נענש). רב אדא בר אהבה אמר מהכא "כי דבר ה' בזה" (במדבר טו, לא) ואם פסק מה שכרו? אמר ר' אבהו עליו הכתוב אומר "ובדבר הזה תאריכו ימים" (דברים לב, מז) (ברכות כד:). וכ"כ השו"ע בסי' פה.

⁴⁴ תוס' (בר"ה בחבלי) פירש שבחינם מושכים עליהם עון, כי טוב היה דלא היו מקיימין אותו כלל.

גרף של רעי ועביט של מי רגלים

ת"ר גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות ק"ש כנגדן ואף ע"פ שאין בהן כלום. ומי רגלים עצמן (לא בעביט) עד שיטיל לתוכן מים (ברכות כה:). כתב הבית יוסף (סי' פז) מדקתני גבי מי רגלים "עד שיטיל לתוכן מים", משמע דבגרף ועביט לא מהני נתינת מים. וכ"כ התוס' (ד"ה ובלבד), רבינו יונה, הרשב"א והרא"ש.

טעמים לחומרא בגרף ובעביט:

1. כיון שהם כלים שמיוחדים לרעי ומי רגלים הוה ליה כבית הכסא ואפילו אין בהם ריח רע (רא"ש בסי' נד; הרמב"ם פ"ג הל' יב).
2. בעביט לא מהני נתינת מים כדמהני במי רגלים, משום דדיינינן להו כמו צואה ואסור מן התורה מ"והיה מחניך קדוש". אבל מי רגלים אינם אסורים אלא מדרבנן, דלא אסרה התורה אלא כנגד העמוד בלבד הלכך סגי להו בנתינת מים (רבינו יונה).
3. מי רגלים התיירו בנתינת מים משום שהם צלולים ומתערבים במים ומתבטלים, מה שאין כן בגרף ועביט שמה שבלוע בהם אינו מתערב במים כדי שיתבטל, הילכך לא מהני להו נתינת מים (בית יוסף).

כתב בשו"ע (סי' פז) גרף של רעי ועביט של מי רגלים של חרס או של עץ, צריך להרחיק מהם כמו מצואה, אפלו הטיל בהם מים.

סוגי עביט וגרף

רש"י (בד"ה גרף ועביט) מפרש שגרף ועביט שניהם עשויין מחרס. ותוס' מדייק מרש"י שכלי שאינו בולע כגון זכוכית אפשר דשרי. והרשב"א מתיר בעץ, זכוכית ומיני מתכות. והרא"ש אוסר בעץ מפני שהוא בולע ומלא זזהמה וכ"כ הטור. רבינו יונה בשם רבני צרפת מתירים בשל מתכות או זכוכית. והטור מוסיף שעביט של חרס שמצופה זכוכית לצד הפנימי מותר.

כתב השו"ע אַבֵּל אִם הֵן שֶׁל מִתְּכֶת או שֶׁל זְכוּכִית, או שֶׁל חֶרֶס מְצֻפָּה, מִתֵּר אִם הֵם רְחוּצִים יָפָה. (לפי תוס' ורבינו יונה). **המ"א** כתב (ס"ק א) שאם הכלי מיוחד ג"כ לתשמיש אחר, כגון לשפוך לתוכו שופכין, אם אין בו צואה ולא ריח, מותר. וה"ה אם מיוחד להשתין ובכל פעם שמשתין, נותן לתוכו רביעית מים, שרי (עיי' בביאור הלכה ד"ה גרף).

כיסוי לגרף ולעביט

גרף ועביט של חרס או של עץ שכפאו על פיו: **המרדכי** אוסר מפני שנבלע בו ומאיס, והוי כמו צואה הדבוקה בסנדלו. והראב"ה מתיר משום שהוא מכוסה, בדומה לצואה בעששית ולא בדומה לצואה בסנדלו. **השו"ע** כתב שהלכה כדברי האוסרים (ס"ו פז ס' ב). ואם כפה עליהם כלי אף על פי שהם עמו בבית, הרי אלו כקבורים ומותר לקרות כנגדו (ס' ג).

המ"ב (ס"ק ט) כתב שאם הניח את העביט או הגרף מתחת למטה, ומחיצות המטה מגיעות עד פחות משלושה טפחים סמוך לארץ, אפילו

אם המיטה אינה גובה י' טפחים, מותר לקרות לפני המטה ועל גבה, דאמרינן לבוד הוי כמכוסה. וכל זה כשאין מגיע ריח רע. אבל כשמגיע ריח לא מהני כיסוי ולא הפסק מחיצה. ומטות שלנו שרגליהן גבוהות ג' טפחים, צריך הרחקה מהגרף כדין.

מיטת תינוק שיש בה מחיצות של פסים הגבוהים י' טפחים, ובין פס לפס יש פחות משלושה טפחים, הורה החזון איש (ספר גנוי ציון להגר"ג במברגר הלכות והליכות או"ח תשובה יד) שנחשב למחיצה לעניין צואה שבתוך המיטה כשהיא מכוסה או שמחזיר פניו וכשאין ריח, ואף שהדרך לפעמים לפתוח את המיטה.

חולה בבית החולים שיש כנגדו עביט, הורה הגרשז"א (נשמת אברהם ח"ה סי' פז עמ' ד) שיוכל לסגור את הוילון שבין המיטות כשאינו מריח ריח רע, ואף שמשום מחיצה אינו מועיל, שהרי צריך שתהיה מכותל לכותל, עכ"פ יועיל מדין כיסוי, כיון שהוילון עשוי לשם הפרדה והוא כמו שנמצא באוהל צנוע ונפרד מכל האנשים, והגרף של רעי מכוסה מעיני כל הנמצאים בחדר (מ"ב מהדורה "דרשו").

צינור ביוב

הגרשז"א (אשי ישראל פ' נא הערה נט) התיר להתפלל ליד צינור ביוב משום שאינו עשוי לקבל צואה, אלא משמש רק כמעבר ולא נחשב עביט, ואין חילוק מאיזה חומר עשוי. **הגר"ק** (נקיות וכבוד בתפילה, תש' פא) חולק וכתב שבצינורות חרס צריך להיזהר מלומר דברים שבקדושה כנגדן. **ושו"ת אור לציון** (ח"ב פ"ו ס' יז) סובר שצריך להרחיק מהצינור ד' אמות, כי מלוכלך תמיד בדברים המטונפים, ואף כשעשוי מפלסטיק או

כשעשוי ממתכת הוא בולע, שעניינו רואות שלפעמים הוא נשבר ונראה שהוא בלוע וספוג בכלוך, ולא כעביט ממתכת שאין מצויה בו צואה תדיר. ומ"מ אם מכסה את הצינור בכד מועיל, ואפילו אם צבעו חשוב ככיסוי (מ"ב מהדורה "דרשו").

כתב ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סי' עו ס"ק טז) יש אומרים שאם צינורות הביוב נמצאים ברשות אחרת (כגון שרואה אותם דרך חלון כנגדו), מותר להתפלל ולקרוא ק"ש כנגדם. אבל אם הצינורות נמצאין באותה רשות, צריך לצובעם בצבע או להקיפם בקרטון או קיר גבס. ויש מקילים בזה אף שהצינור גלוי. ואף שהעיקר להלכה להקל בזה, מ"מ כשיש צינור של ביוב בבית הכנסת או בסוכה, נכון להקיפו בקרטון או בקיר גבס באופן שהצינור לא יראה. ויש להקל בזה בפרט כשהצינור ברשות אחרת ונראה דרך החלון. ונכון לסגור את החלון בשעת התפילה.

דברים החופזים אותו

א. הנצרך לנקביו

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן הנצרך לנקביו הרי זה לא יתפלל משום שנאמר "היכון לקראת אלהיך ישראל" (עמוס ד, יב), ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב "שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים" (קהלת ד, יז) שמור עצמך שלא תחטא (תצטרך רגליך ללכת לבית האלהים להביא חטאת, פרש"י) ואם תחטא הבא קרבן לפני. ואמר רב אסי ואיתימא רבי חנינא בר פפא שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפילה לפני (לפי הפסוק "שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלוהים").

תנו רבנן הנצרך לנקביו אל יתפלל, ואם התפלל תפלתו תועבה. אמר רב זביד ואיתימא רב יהודה לא שנו אלא שאינו יכול לשהות בעצמו, אבל אם יכול לשהות בעצמו תפלתו תפילה, ועד כמה? אמר רב ששת עד פרסה (ברכות כג.).

הרי"ף גורס ברב זביד "אבל יכול לעמוד על עצמו, מותר (לכתחילה)". רבינו יונה (ד"ה אבל) חולק על הרי"ף ואומר שהרי כתוב שהנצרך לנקביו לא יתפלל, והכוונה שאע"פ שיכול לעמוד על עצמו, אלא שאם התפלל תפילתו תפילה בדיעבד בלבד, וכ"כ הרמב"ם (הל' תפלה פ"ד ה"י) והרא"ש והטור (סי' צב) שכתב שלכתחילה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחילה יפה.

הרשב"א (בתשובה ח"א סי' קלא) גורס כמו הרי"ף אבל מפרש אחרת, שאם קודם שהתחיל להתפלל הרגיש בעצמו, אסור לו להתפלל עד שיעשה צרכיו, ואם התפלל לא יצא דתפילתו תועבה. אבל אם לא היה צריך כלל לנקביו כשהתחיל להתפלל, ושמר נקביו קודם לכן, ובאמצע תפילתו נתעורר לו תאוה, לא יפסיק. ואם בשעת ק"ש וברכותיה ויכול לעמיד את עצמו קורא כדרכו, ואם רצה להרחיק להטיל את המים, אפשר לו לעשות כן.

השו"ע כתב (סי' צב ס' א-ב) הִיָּה צָרִיךְ לְנִקְבֵי, אֵל יִתְפַּלֵּל. וְאִם הִתְפַּלֵּל, תְּפַלְתּוֹ תּוֹעֵבָה, וְצָרִיךְ לְחַזֵּר וּלְהִתְפַּלֵּל (כמו הרמב"ם, הרא"ש ורבינו יונה). וְהִנֵּי מִיָּלֵי שְׂאֵינּוּ יָכוֹל לְהִעְמִיד עֲצָמוֹ שְׁעוֹר הַלֶּוֶן.⁴⁵ פְּרָסָה (72 דקות), אָבָל אִם יָכוֹל לְהִעְמִיד עֲצָמוֹ שְׁעוֹר פְּרָסָה, יֵצֵא בְּדִיעְבַד. אָבָל לְכַתְחֵלָה לֹא יִתְפַּלֵּל, עַד שְׂיִבְדֵק עֲצָמוֹ תַחֲלָה יָפֵה. אִם בְּאֲמָצֵעַ תְּפַלְתּוֹ נִתְעוֹרַר לוֹ תְּאוּהָ, יַעֲמִיד עֲצָמוֹ עַד שְׂיִגְמֵר, וְלֹא יִפְסִיק⁴⁶ (כמו הרשב"א).

כתב השו"ע שאם היה צריך לנקביו והתפלל אזי צריך לחזור. ועל זה כתב המ"א (ס"ק א) שדווקא לגדולים אבל לקטנים בדיעבד אין צריך לחזור. כתב המ"ב ישנה מחלוקת האם צריך לחזור על קטנים. הלכה

⁴⁵ כתב החידושי רעק"א בשם הגינת ורדים שאפילו אם ע"י שהוא יושב במקום אחד ולכן יכול להעמיד את עצמו מעט יותר מאשר מהלך, מ"מ משערים כאילו הוא מהלך (ביאור הלכה בד"ה שיעור פרסה, בן איש חי בפרשת משפטים אות ב' ובכף החיים בסק"ה). אולם בסידור בית עובד (הלכות תפילה י"ח אות לה דף עט.) כתב לדחות את דברי הגינת ורדים, שכן דרך הש"ס בכמה דוכתי למינקט השיעורין בכדי הילוך ד' אמות או פרסה, לדוגמא זמן חימוץ במצה, ולכן אין לחלק בין יושב או מהלך, ואפילו אם יודע בעצמו שאם ישב במקומו יוכל להעמיד עצמו ולהתאפק עד שיעור שעה וחומש, אבל אם ילך לא יוכל להעמיד את עצמו, אם התפלל יצא י"ח בדיעבד (הלכה ברורה ס"ק ג).

⁴⁶ אפילו אם אינו יכול להעמיד את עצמו שיעור פרסה, אבל יכול להעמיד את עצמו ולהתאפק עד סיום תפילתו, אינו רשאי להפסיק באמצע שמונה עשרה (הלכה ברורה ס"ק ז).

ברורה בס"ק ו כתב שצריך לחזור ולהתפלל וקודם תפילתו יעשה תנאי של תפילת נדבה.

אם רואה שעד שיצא לנקביו יעבור זמן התפילה (כגון שהוא סמוך לסוף ארבע שעות מתחילת היום), יתפלל לכתחילה אם הוא יודע שיכול להעמיד את עצמו עד כדי הילוך פרסה (מ"א ס"ק א; מ"ב ס"ק ה; ילקוט יוסף סי' צב סק"א; הלכה ברורה ס"ק ב).

אם רואה שמחמת שיצא לנקביו יפסיד בינתיים תפילה בציבור, ולא ימצא מניין לאחר מכן, אינו רשאי להתפלל אפילו אם יכול להעמיד את עצמו ולהתאפק עד שיעור פרסה (מ"א ס"ק א, מ"ב ס"ק ה, ילקוט יוסף סי' צב סק"ב, הלכה ברורה ס"ק ב).

אם באמצע תפילתו הוצרך לנקביו ולא יכול להתאפק שיעור פרסה, ולא הפסיק וסיים את תפילתו, מ"מ לאחר תפילתו אינו רשאי להמתין לקדושה, וצריך לצאת לנקביו מיד, כיוון שהחזרה והקדושה הם עניין בפני עצמו, ואינו רשאי אלא לסיים אותו עניין שהתחיל בו בלבד. וה"ה אם הוצרך לנקביו בפסוקי דזמרה יתפנה לאחר ישתבח לפני ברכו. ובק"ש יתפנה לנקביו הקטנים בלבד קודם פרשת "ויאמר" כדי לסמוך גאולה לתפילה (מ"ב ס"ק ח-ט, הלכה ברורה ס"ק ט).

לעניין ק"ש: השו"ע (סע' ב) כתב ואם בשעת קריאת שמע וברכותיה נתעורר בין לקטנים בין לגדולים קורא כדרכו (מכיוון שמקודם הוא בדק את עצמו, מ"ב ס"ק ט). (הגה: ודווקא שאינו מתאוה כל כך דאית ביה משום בל תשקצו, אבל בלאו הכי יותר טוב להפסיק). ואם רצה להרחיק ולהטיל מים

עושה (מכיוון שבק"ש מותר לו לזוז ממקומו, אבל בתפילת שמונה עשרה אסור לזוז ממקומו, מ"ב ס"ק יב).

הלכה ברורה (ס"ק ח) כתב בגדולים אינו רשאי להפסיק באמצע. ובקטנים תלוי ברצונו. החילוק (בין קטנים לגדולים) הוא שלמרות שלדעת השו"ע אפילו אם שהה כדי לגמור את ק"ש, אינו חוזר לראש ק"ש, אפילו הכי אינו רשאי לצאת לנקביו הגדולים לכתחילה כי אין לו לעשות דבר בידיים שמחמתו ישהה לגמור את כל ק"ש באמצע ק"ש.

כתב השו"ע (ס' צב ס' ח) המשתין לא יתפלל עד שישא כדי הילוך ד' אמות משום ניצוצות⁴⁷, והמתפלל לא ישתיין עד שישא כדי הילוך ד' אמות, שכל ד' אמות תפלתו שגורה בפיו ורחושי מרחשין שפוותיה.

ב. ריח שאין לו עיקר

איתא בברכות (כה.) בעו מיניה מרב ששת ריח רע שאין לו עיקר (הפחת רוח מלמטה) מהו? אמר להו אתו חזו הני ציפי (מחצלות של בית המדרש) דבי רב דהני גנו (ישנים עליהם) והני גרסי (לומדים עליהם) אע"פ שדרך הישנים להפיח, מותר ללמוד כדי שלא יהיה ביטול תורה כי ריח שאין לו עיקר אסור רק מדרבנן) וה"מ בדברי תורה, אבל בק"ש לא (אסור, יצא לחוץ ויקרא) ודברי תורה נמי לא אמרן אלא דחבריה אבל דידיה לא (אם הוא עצמו הפיח ימתין עד שיכלה הריח).

⁴⁷ אחר שיהוי ד' אמות, שיערו חכמים שהניצוצות שבאמתו כלים בכסותו (מ"ב ס"ק לב).

כתב השו"ע (סי' עט ס' ח) יצא ממנו ריח מלמטה אסור בדברי תורה עד שיכלה הריח, ואם יצא מחברו מותר בדברי תורה⁴⁸, משום דאי אפשר שהתלמידים קצתם גורסים וקצתם ישנים ומפיחים בתוך השינה, אבל לקרות קריאת שמע אסור עד שיכלה הריח.

הלכה ברורה כתב שמי שמחמת חולי אינו מריח כלל, רשאי לקרוא ק"ש כנגד ריח רע שאין לו עיקר (לומד מדברי המ"א ס"ק ט).

בדיעבד

אם קרא ק"ש או התפלל כנגד ריח רע שאין לו עיקר, יצא י"ח ואינו צריך לחזור, ומ"מ טוב להחמיר ולקרוא ק"ש בלא ברכות (הלכה ברורה).

כתב השו"ע (ס' פ) מי שביר לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח עד שיגמור קריאת שמע ותפלה, מוטב שיעבור זמן קריאת שמע⁴⁹ ותפלה ולא יתפלל, ממה שיתפלל בלא גוף נקי. ואם עבר זמן תפלה אנוס הוא ומתפלל מנחה שתים. ואם יראה לו שיכול לעמוד על עצמו בשעת קריאת שמע יניח תפילין בין אהבה לקריאת שמע. [הגה: ומברך עליהם].

⁴⁸ משום שריח רע שאין לו עיקר, הוא אסור רק מדרבנן, לכך לא גזרו בזה, מפני ביטול תורה.

⁴⁹ מדברי הטור והשו"ע נראה שהם סוברים שאינו רשאי לקרות ק"ש כשיודע שיפיח באמצע, אולם רבים מהאחרונים (וכן בתשובת הראש כלל רביעי סימן א' שהיא המקור לדין לא התייחסה לק"ש) פסקו שלענין ק"ש שהיא דאורייתא חייב לקוראה בזמנה, וכשתבוא לו הפחה באמצע, ימתין עד שיכלה הריח ואח"כ ימשיך בקריאתו. כי בתפלה הוא עומד לפני המלך וגנאי גדול הוא להפיח אז, אבל בק"ש אינו כמדבר עם המלך אלא שמקיים בזה רצון הש"י ואף שיקרא ק"ש בלי תפילין, שהתפילין צריכין גוף נקי, לא ימתין ויעבור זמן ק"ש כדי לקרותה בתפילין, אלא מתי שיכול להניח תפילין ביום יניחם (מ"ב ס"ק ב, והלכה ברורה).

מי שמחמת חולי ויודע שלא יוכל להתפלל ללא הפחה, אזי לא יתפלל (אח"כ יתפלל תפילת תשלומים). ואם הוא מסופק אזי יתפלל ואם יצטרך להפיח אזי יעצור עד שיכלה הריח.

ואם יש לו חולי שכל הזמן מפּיח אזי יניח תפילין ללא ברכה ולא יקרא עימהם ק"ש, ויעצור את עצמו מלהפיח בזמן הנחת התפילין ויחלוץ אותם. ולאחר מכן יקרא ק"ש ויתפלל, ובשעה שיצטרך להפיח יפסיק וימתין עד שיכלה הריח ואח"כ ימשיך (מ"ב ס"ד, הלכה ברורה).

כּוּוֹנֵת הַלֵּב

המשנה כותבת (ברכות ל:): **אין עומדין להתפלל אלא מתוך כווד ראש** (פרש"י הכנעה), **חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים.**

תנו רבנן חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת (כדי שיכוונו⁵⁰ ליבם למקום) ומתפללין שעה אחת וחוזרין ושוהין שעה אחת (שלא תהא נראית עלוי כמשאוי שממהר לצאת ממנה) מנא הני מילי? א"ר יהושע ב"ל אמר קרא "אשרי יושבי ביתך" (תהילים פד, ה). ואמר ר' יהושע ב"ל המתפלל צריך לשהות שעה אחת אחר תפלתו שנאמר "אך צדיקים יודו לשמך, ישבו ישרים את פניך" (תהילים קמ, יד) (ברכות לב:).

כתב השו"ע (סי' צג ס' א) **ישהה שעה אחת קודם שיקום להתפלל כדי שיכווין לבו למקום, ושעה אחת אחר התפלה שלא תהא נראית עליו כמשאוי שממהר לצאת ממנה.**

כתב המ"א (סי' צג ס' א) **שיהוי של שעה** (אחת מי"ב שעות ביום) **זה לחסידים ולשאר העם די בשעה מועטת, שהוא כדי הילוך ח' טפחים** (כמו שכתוב בסי' צ סוף ס' כ).

⁵⁰ האר"י ז"ל היה מתפלל מתוך סידור כדי שיכוון מאוד, גם שלא להבליע נקודה, והכל לפי מה שמרגיש האדם בנפשו (מ"ב ס"ק ב). ובספר שם עולם כתב דראשון לכל צריך להתפלל מתוך סידור, עכ"פ תפילת שמונה עשרה, ורמז לזה כתב בספר אבן שלמה (פ"ט הערה ב) בשם הגר"א על הפסוק "ובבואה לפני המלך, אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה" כל שיתפלל מתוך סידור, ואז ישובו מחשבותיו הרעות.

לפני התפילה באמירת קורבנות, פסוקי דזמרה וק"ש. ולאחריה אנו שוהים בוידוי, אשרי וכו' ועלינו לשבח. ועל זה הדרך בשאר התפילות. וכ"כ ילקוט יוסף (סי' צג סק"א).

איתא בגמרא (ברכות לא.) ת"ר אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות, ולא מתוך עצלות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך שיחה, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך שמחה של מצווה. ורש"י פירש מתוך שמחה כגון דברי תנחומין של תורה, כגון סמוך לגאולת מצרים (שחריית וערבית) או סמוך לתהילה לדוד (במנחה) שהוא של שבת, ותנחומין כגון "רצון יראיו יעשה, שומר ה' את כל אוהביו" וכגון פסוקים שסדורים בתפילת ערבית "כי לא יטוש ה' את עמו וכו'".

כתב השו"ע (סע' ב) לא יעמוד להתפלל אלא באימה והכנעה (שנאמר "עבדו את ה' ביראה", היינו התפילה שהיא לנו במקום עבודה, עשו אותה ביראה), לא מתוך שחוק וקלות ראש ודברים בטלים ולא מתוך כעס, אלא מתוך שמחה⁵¹ כגון דברי תנחומין של תורה, סמוך לגאולת מצרים או סמוך לתהילה לדוד (אשרי) שכתוב בו רצון יראיו יעשה שומר ה' את כל אוהביו.

כתב השו"ע (ס' ג) אין עומדים להתפלל מתוך דין ולא מתוך הלכה, שלא יהא לכו טרוד בה אלא מתוך הלכה פסוקה. [הגה: והיינו נמי כמו מתוך שמחה כי פקודי ה' ישרים משמחי לב (טור)]. כתב המ"ב (ס"ק ה)

⁵¹ מצווה מן המובחר להתפלל מתוך אימה והכנעה, אלא מכיוון שאין כל אחד יכול להיזהר להכניס בליבו הכנעה ואימה, לכן לפחות לא יתפלל מתוך שחוק אלא מתוך שמחה של מצווה (מ"ב ס"ק ד).

הלכה פסוקה שאין בה עיון ולא מחלוקת, כדי שלא יטרד ע"י זה בתפילה, ומ"מ אם עסק בפלפול הלכה והתחילו הציבור להתפלל, יתפלל עימהם, ובפרט עכשיו שאין מכוונים כ"כ בתפילה, ולא הזהירו אלא לכתחילה שלא יעסוק בפלפול קודם התפילה.

כתב השו"ע (ס' ד) **העוסק בצרכי צבור כעוסק בתורה דמי פירוש לעניין לעמוד מתוכו להתפלל**⁵² (שמותר להפסיק להתעסק בצרכי צבור ולהתחיל להתפלל) שגם זו שמחה היא לו שעוסק בצרכי צבור, ויש מפרשים דהיינו לעניין דאינו צריך לפסוק להתפלל⁵³.

רופא או אחות וכדומה שעסוקים בטיפול בחולה, כתב הגרשז"א דאם החולה זקוק עכשיו לטיפולם, פטורים מק"ש ותפילה, ואסור להם להפסיק את הטיפול. אך כשאין הטיפול נחוץ ברגע זה ויכולים להפסיק בלי טירחא, יפסיקו כדי לקרוא ק"ש ולהתפלל, ויחזרו לטיפולם.

כוונה בתפילה

כתב השו"ע בסימן צח :

א. **המתפלל צריך שיכווין בלבו פירוש המלות**⁵⁴ **שמוציא בשפתיו** (שנאמר "תכין לבם תקשיב אונך" תהלים י, יז), ויחשוב כאילו שכינה

⁵² ובלבד שיהא דומה להלכה פסוקה, שלא יהיה בה דבר של טרדה, ומ"מ אין לבטל תפילה הציבור משום זה, וכ"ש אם מתיירא שיעבור הזמן דרשאי להתפלל (מ"ב ס"ק ו).

⁵³ ואין צריך להתפלל מנחה שתיים בשביל תשלום שחרית, שכיון שבשעת חובתו היה פטור ממנה מן הדין, אין צריך תשלומים כלל (מ"ב ס"ק ח).

⁵⁴ המתפלל צריך שיכוון בכל הברכות, ואם אינו יכול לכוון בכלם לפחות יכוון באבות, ואם לא כיוון באבות אע"פ שכיון בכל השאר יחזור ויתפלל. [נהגה: והאידיגא אין חוזרין בשביל חסרון כוונה, שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוון, אם כן למה יחזור]. (שו"ע בסי' קא' א).

כנגדו (שנאמר "שויתי ה' לנגדי תמיד" תהלים טז, ח), ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו, עד שתישאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו, ויחשוב כאלו היה מדבר לפני מלך בשר ודם, היה מסדר דבריו ומכווין בהם יפה לבל יכשל, קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חוקר כל המחשבות, וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדים ומכוונין בתפלתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמות ולהתגברות כח השכלי, עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה. ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה ישתוק עד שתתבטל המחשבה, וצריך שיחשוב בדברים המכניעים הלב ומכוונים אותו לאביו שבשמים, ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש. [הגה: ויחשוב קודם התפלה מרוממות האל יתעלה, ובשפלות האדם, ויסיר כל תענוגי האדם מלבו. ואסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום].

כתב המ"ב (ס"ק א) ואל יכווין האדם בשמות וייחודים, רק יתפלל כפשוטו להביין הדברים בכוונת הלב, אם לא מי שהוא בא בסוד ה' ויודע לכוון ביה בלבא ורעותא ודחילו, דאי לאו הכי ח"ו מקלקל בזה הרבה. ועיין בפני יהושע (ראש פרק אין עומדין) שכתב דאלו הכוונות המבוארים כאן בשו"ע, א"א לכוון בשעת התפלה רק קודם, ובתפלה צריך לכוון פירוש המלות עי"ש.

ובספר א"ר הביא בשם קיצור של"ה וז"ל סגולה להעביר מחשבת חוץ, שקודם תפילה יעביר ג"פ יד ימינו על מצחו ויאמר

בכל פעם "לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי", וכן אם בא לו מחשבת חוץ בתוך התפילה ישתוק מעט ויעביר ימינו על מצחו ויהרהר פסוק הנ"ל (מ"ב ס"ק ב).

אמרו **בזוהר הקדוש** (פרשת מצורע דף נה.) על הפסוק "בלא שפתי מרמה" (תהילים יז, א) שכל מילה ומילה מהתפילה שמוציא אדם מפיו, עולה למעלה, ובוקעת רקיעים, ועולה למקום שעולה, ואם נאמרה כהוגן מעלים אותה לפני הקב"ה לעשות רצונו, ואם לאו מורידים אותה למטה ומתערבת בה רוח רעה.

כתב **הרמב"ם** (הלכות תפילה פ"ד ה"טו) שכל תפילה בלא כוונה אינה תפילה. ובמורה נבוכים (ח"ב פ"כא) כתב שאם מחשב במקחו בשעה שמתפלל, לא יחשוב בליבו שיצא י"ח תפילתו, אבל הוא קרוב למי שנאמר בו "קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם" (ירמיהו יב, ב).

ב. לא יתפלל במקום שיש דבר שמבטל כוונתו ולא בשעה המבטלת כוונתו (כגון שאין דעתו מיושבת עליו מאיזה צער או כעס או טורח הדרך, מ"ב ס"ק ד). ועכשיו אין אנו נזהרין בכל זה מפני שאין אנו מכוונים כל כך בתפלה.

ג. יתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח ובנחת ושלא תראה עליו כמשא (אינו נכון להתפלל כדי לצאת ידי חובה, אלא כבא לבקש מפני המלך, מ"ב ס"ק ט) ומבקש להיפטר ממנה.

כתב המ"ב (ס"ק ח) ור"ל שיאמרה בנחת בלשון תחנונים כמי שמבקש רחמים על עצמו, וישים אל לבו שאין ביד שום נברא מלאך או מזל או כוכב, למלאות שאלתו, כי אם ברצונו יתברך.

ד. **התפלה היא במקום הקרבן** (שנאמר "ונשלמה פרים שפתינו" (הושע יד, ג) וכתוב "ולעבדו בכל לבבכם" (דברים יא, ג)) ולכך צריך לזהר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה, ולא יערב בה מחשבה אחרת, כמו מחשבה שפוסלת בקדשים. ומעומד דומיא דעבודה, וקביעות מקום כמו הקרבנות, שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמו. ושלא יחוץ דבר בינו לקיר, דומיא דקרבן שהחציצה פוסלת בינו לקיר, וראוי שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה, כגון בגדי כהונה, אלא שאין כל אדם יכול לבזבז על זה. ומכל מקום טוב הוא שיהיו לו מכנסים מיוחדים לתפלה, משום נקיות.

ה. **אל יחשוב, ראוי הוא שיעשה הקב"ה בקשתי כיון שכוננתי בתפילתי**, כי אדרבה זה מזכיר עונותיו של אדם (שעל ידי כך מפשפשין במעשיו לומר בטוה הוא בזכותיו), אלא יחשוב שיעשה הקב"ה בחסדו, ויאמר בלבו מי אני דל ונבזה בא לבקש מאת מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, אם לא מרוב חסדיו שהוא מתנהג בהם עם בריותיו.

ח לעילוי נשמות ח

גאון ישראל ותפארתו, פוסק הדור,
מרן מלכא, בקי בכל מכמני התורה,
שרבים השיב מעון

מרן מורנו ורבנו ועטרת ראשנו
הגאון הרב, פאר הדור

ר' עובדיה יוסף בן יעקב וגורג'יה
זצוקלה"ה

גלב"ע ג' מרוזשוון ה' תשע"ד
ת.ג.צ.ב.ה
מי יתן לנו תמורתו וזכיפתו

ח לְעִילוי זְשׁמַת ח

ה"ה סביזז הלבוס

בן שאול וזזניזי ז"ל

זלב"ע ט"ז כסלו התשע"ז

מרת שולמית (סוהם) ראובן

בת משה ורזזל יזגר ז"ל

זלב"ע כ"ט תמוז התשס"ו

ת.ז.צ.ב.ה.

להצלזוזת ולרפואת

ה"ה ר' אליהו ראובן הי"ו

בן יהושע ושרה זזג'אמה ז"ל

מרת ברטינה הלבוס שתזזי

בת סלים וזעימה משה ז"ל

ה' יתברך יאריך ימיהם בטוב ושזזותיהם בזעימים,

וירוו זזזזת מכל יוצאי זזלציהם

⊕ לעילוי זשמות ⊕
יעקב זוזן בן סלזזה
זלב"ע ב תשרי ה'תש"ן
משה עסיס בן לונה
אליהו וייזטה בן אסתר
זלב"ע כ"ז טבת ה'תשע"ה
עזרא פיצוטו בן אסתר
זלב"ע כ"ז סיון ה'תשכ"ז
יעקב ג'ק עסיס בן גרז'
סלים עסיס בן גרז'
אדווראד עסיס בן גרז'
זיסים עסיס בן גרז'

ת.ג.צ.ב.ה.

Ⓢ לעילוי נשמות Ⓢ
אברהם מאמיה בן אליס
גמיל עסיס בן גרף
שלמה לניאדו בן לינדה
ציון מאמיה בן זוהה
מייז טוטז בן סלזזה
מרדכי בן סלזזה
זלב"ע א מזוזם אב ה'תשע"ז
ניסים בן שרינה
משה ירזי בן שרינה
יובל זהוראי בן משה ושושנה
זלב"ע ד שבט ה' תשע"א

ת.ג.צ.ב.ה.

ו

ו לעילוי זשמת ו

זזיה עישה בת מרים

רזזל בת גרז

זלב"ע ה בכסלו ה'תשע"ז

סילביה זוזן בת רזזל

זלב"ע יא בסיון ה'תשמ"ז

סלזזה זוזן בת שרה

אליס מאמיה בת סלזזה

שריזה ירזזי בת סלזזה

גרז עסיס בת זזזה

ליזדה לזיארז בת סלזזה

ת.ג.צ.ב.ה.

◊ לעילוי זשמות ◊
הרב סאלם בן יזיאל וג'מילה זכריה
יעקב בן זוסן רד"א
פנזוס בן ליהה פרץ
אברהם בן זזיה (עיישה) עסיס
רפאל בן זזיה (עיישה) עסיס
ג'ליה בת יזיאל וזיסן ג'מיל
ג'ג'מה בת יזיאל ג'מיל
יהודית לוי בת סלחה
מלכה זוזן בת זזיה
ג'רז' עסיס בת רזול
אולגה בת זזיה
מונה בת זזיה
ת.ג.צ.ב.ה

